Не значкі беларуса ствараюць

● Ці часта вы размаўляеце па-беларуску? Ці маглі б вы заўсёды размаўляць па-беларуску? Што перашкаджае вам гэта рабіць?

● У якіх сітуацыях вы адмаўляецеся ад мовы? Ці ёсць станоўчыя бакі ў двухмоўі? Ці патрэбна мову папулярызаваць? Якім чынам? Што вы можаце для гэтага зрабіць?

Мы задалі пытанні тым, хто не размаўляе па-беларуску ўвесь час, хаця мог бы.

Марына КУРАЧЫЦКАЯ,
настаўніца беларускай мовы:

— На беларускай размаўляю кожны дзень і з вялікім задавальненнем. З лёгкасцю выкарыстоўваю родную мову ў прафесійнай дзейнасці і пры размове з беларускамоўнымі людзьмі, вельмі часта пераходжу на рускую пры сутыкненні з рускамоўнымі асобамі. Канешне, гэта крыўдна, непрыемна, часам нават брыдка. Ужо некалькі разоў спрабавала разабрацца ў прычынах. Мяне наведвалі самыя разнастайныя думкі, некаторыя з іх былі мне асабліва непрыемнымі. Аднак, узгадваючы абставіны пераходу на рускую, зразумела: стамілася ветліва ўсміхацца, калі кажуць, што я, аказваецца, такая малайчына… Магчыма, некаторым маё «лёгкаадступніцтва» гаворыць пра мяккасць характару, няўпэўненасць. Я і сама так часам думаю. Але заходзячы ў кавярню выпіць кавы, я сапраўды хачу выпіць кавы, а не «какао». Запрашаючы гасцей да стала, не вельмі хачу бачыць страх у адказ на прапанову сесці на зэдлікі. Паверце, не вельмі хочацца быць зоркай падчас набыцця квіткоў у касе. Хаця часам бывае весела. Каб перайсці на беларускую мову, трэба «выспець», неабходна перастаць змагацца з сабой і з думкамі: «пераходзіць ці не пераходзіць», дасягнуць разумення, што табе гэта сапраўды неабходна. І вельмі важна, каб людзі сутыкаліся часцей менавіта з літаратурнай мовай, з правільным маўленнем без «чекання», «свісту», не кажучы ўжо пра знакамітую «трасянку».

Алеся ГУРСКАЯ-ТАБОЛІЧ,
філолаг:

— Я выпускніца беларускага аддзялення філалагічнага факультэта БДУ. Гэта сведчыць пра тое, што беларуская мова мае вялікае значэнне ў маім жыцці. Канешне, хацелася б стаць цалкам беларускамоўнай. На жаль, у мяне не хапае сілы волі. Беларуская мова для мяне — мова высокая, таму я карыстаюся ёй у культурнай, навуковай, мастацкай дзейнасці. Гэта, мабыць, і ёсць адзін са станоўчых бакоў у білінгвізме нашай краіны: беларуская мова вышэйшая за рускую па сферы ўжывання. Руская — побытавая, масавая; беларуская — мова культуры, эліты. Другі станоўчы бок білінгвізму, па маім суб'ектыўным меркаванні, — гэта саперніцтва моў. Беларусісты робяць усё больш і больш намаганняў, каб папулярызаваць родную мову, каб яна не саступала ні ў чым рускай. Кожны дзень мова развіваецца і ўдасканальваецца, не стаіць на месцы. А гэта значыць, што яна жыве. На мой погляд, каб папулярызаваць беларускамоў-

насць, трэба спачатку прывіць народу любоў да свайго ўвогуле. Ці гэта засілле рускіх СМІ так моцна паўплывала на светаадчуванне беларусаў? Але ж і беларускія СМІ раўняюцца на рускія. У гэтым і бяда. На мой погляд, варта ўздзейнічаць на людзей праз тэлебачанне. Хаця б рэкламу цалкам беларускамоўнай зрабіць…

Марыля ШЛЫК,
паэтка:

— Я размаўляю на беларускай мове не з усімі, а толькі з выбранымі. І калі я паразмаўляю пару дзён па-беларуску, то мне вельмі цяжка пераходзіць на рускую. Пішу вершы на рускай і беларускай мовах. Руская мова падаецца мне больш вострай, халоднай. Калі ж хочацца нечага мяккага і мілагучнага, то пішу па-беларуску. Беларус, які размаўляе па-беларуску, часта сутыкаецца з хамствам і знявагай мовы з боку субяседніка. Калі чалавек і не ведае мовы, то ён быццам перапрашае цябе за гэта, разумее, што ведаць родную мову мы павінны. І тады ты робіш для яго палёгку, можаш нешта сказаць па-руску. Але калі табе ў твар кажуць: «Я ваш язык не понимаю и понимать не хочу», — ад гэтага сціскаецца нешта ў сэрцы, узнікае моцнае жаданне бараніць мову. Што перашкаджае выкарыстанню мовы? Мне здаецца, што асноўны фактар — звычка. Лічу, што мову патрэбна папулярызаваць. Асабліва гэтаму спрыяе моладзевы кантэнт, а таксама аўтарытэты: зоркі спорту, музыкі, вядомыя брэнды. Каб кожны беларус разумеў, што беларуская мова — гэта адметнасць. А лепшая яе рэклама — ты сам!

Аляксей АХРЭМ,
гісторык:

— Пажадана, каб на сваёй мове размаўлялі, але, калі ў нас склалася такое становішча, не трэба ставіцца да тых, хто размаўляе па-руску, як да людзей іншага гатунку. Кола беларускамоўных вельмі любіць сябе адмяжоўваць ад астатніх і такім чынам атрымліваць у сваіх жа вачах нейкі асаблівы статус. Гэта брыдота, а не вызнанне вытокаў. Беларус павінен разумець сваё месца, месца Беларуса ў гістарычным і культурным кантэксце. На жаль, мы жывём па шаблоне, а не ўспрыманнем ступені «даставернасці», калі гэта тычыцца рэтраперспектывы і інтэрпрэтацыі рэчаіснасці. Беларус павінен паважаць свае вытокі, ведаць сваю мову, але не павінен размаўляць, калі не хоча! Беларус можа заўсёды гаварыць па-беларуску, але паводле этыкету, калі ён размаўляе па-беларуску, а яго субяседнік па-руску, то хтосьці павінен перайсці на іншую мову. Патрэбна папулярызаваць станоўчыя адносіны да мовы. Партыі выкарыстоўваюць мову як аўтамат, а мова — гэта скарб народны. Людзі ніколі не будуць рабіць тое, што не робіць большасць. Зрабіць так, каб размаўляла большасць, — гэта мэта. Заўвага да моладзі: не значкі робяць з цябе Беларуса.

Алесь ТАБОЛІЧ,
лідар гурта «Зніч»:

— Я даволі часта размаўляю па-беларуску, бо значная частка сяброў — мае аднадумцы. Лічу, што мог бы заўсёды размаўляць па-беларуску. І думаю, шмат хто мог бы. Што перашкаджае? Беларуская мова не падтрымліваецца СМІ. Рэклама і тэлебачанне прапагандуюць рускую ў сто разоў больш, чым беларускую. Ці патрэбна папулярызаваць мову? Гэта ўжо не патрэба… Гэта крык душы: «Ратуйце!»

Запісала Тамара САРАЧЫНСКАЯ

Караліна Комар: «Я б хацела, каб людзі былі смялейшымі ў сваіх марах!»

Калі я стараюся прыгадаць сваё знаёмства з Каралінай, то мне здаецца, што гэта быў сонечны дзень. Але я не памятаю, якое тады было надвор'е, прынамсі, быў такі настрой, які пацвярджаўся яе ўсмешкай. І, здаецца, няма розніцы, ці сонца свеціць, ці ты сустракаеш Караліну на вуліцы ў пахмурнае надвор'е, усё роўна — сонечна. Больш падрабязна пра гэту крыніцу энергіі і ўсмешкі — у інтэрв'ю.

— Нарадзілася і расла ў Мінску. Вучылася ў 12-й гімназіі (гэта было памылкай), а потым у Ліцэі БДУ. Цяпер навучаюся на факультэце філасофскіх і сацыяльных навук.

— Акрэслі, калі ласка, кола ці шэраг асаблівасцей тваёй натуры, характару, стылю жыцця.

— Цяжкае пытанне! Можа, скажу пра шматвектарнасць. Яна праяўляецца і ў характары, і ў стылі жыцця. Я люблю рабіць шмат спраў адначасова, не зацыклівацца ні на чым, каб не надакучыла. У тым ліку на крыўдах. І ў той жа час заўсёды хочацца паглыбляцца, працаваць, кшталтавацца. Мне здаецца, што я дастаткова жыццярадасная. Насамрэч, мне проста заўсёды радасна. Хоць, я ўпэўнена, што мая ацэнка не супадзе з ацэнкай навакольных. Так заўсёды.

— Мне вядома, што твая шматвектарнасць не абмінула турэцкай мовы. З чаго пачалося? Чаму менавіта турэцкая?

— Гэты накірунак мяне ніколі не цікавіў. У 8-м класе да нас у школу прыйшлі туркі і прапанавалі вывучаць турэцкую мову. Нам з сяброўкай спадабаўся выкладчык, таму мы вырашылі паспрабаваць. Адны з усёй школы. Праўда, мы ўцякалі амаль з усіх заняткаў, мову не вучылі. Але знянацку нам прапанавалі ўдзел у міжнароднай алімпіядзе па турэцкай мове. І тут пачалося! Мора ўвагі, звышінтэнсіўная інтэграцыя ў турэцкую культуру, канцэрты, сустрэчы, штодзённыя заняткі. І ў працэсе ўсяго гэтага я так палюбіла турэцкую мову, што вырашыла яе ніколі не кідаць. Таму пасля Турцыі занялася мовай вельмі сур'ёзна.

— У чым сутнасць алімпіяды?

— Яна спецыфічная. Спаборніцтва мела на мэце не веданне мовы, а спяванне і чытанне вершаў па-турэцку. Я спявала прыгожую песню пра Радзіму.

— А вершы якія чытала? Ты сама іх выбірала ці хтосьці раіў?

— Не, там так было: адзін чалавек — адна намінацыя. Я толькі спявала, а вершы сяброўка чытала. Адзін верш на тры аркушы! І выбірала нам усё гэта турчанка Сэмрачка Оруць, якая з намі цярпліва займалася кожны дзень. На той час гэта дзяўчына з Турцыі прыехала ў Беларусь і вучылася на філалагічным факультэце БДУ.

— Колькі доўжылася падрыхтоўка і гасцяванне ў Турцыі? У якім горадзе, дарэчы?

— Мы даведаліся пра алімпіяду дзесьці за паўгады да яе і пачалі інтэнсіўна рыхтавацца. Спачатку праводзіўся паўфінал сярод прадстаўнікоў Паўночнай Еўропы ў Капенгагене. Мы там былі тры дні. А ў Турцыі быў фінал, мы там былі тры тыдні. Фінал — справа сімвалічная, ніхто на яе не зважаў. Мы два тыдні жылі ў Kızılcahamam, — гэта кшталту вёскі недалёка ад Анкары, у якой усе домікі — маленькія кватэрныя гатэльчыкі. Там праходзілі ўсе канцэрты, мерапрыемствы і знаёмствы, бо было каля 10 чалавек ад кожнай краіны, а краін — 180. Пасля паехалі ў тыднёвае турнэ. У кожнай краіны — свой маршрут. Мы былі ў Анталіі, Дэнізлі, Марашы, Антэпе, Мерсіне і Стамбуле. Але ў Стамбуле не выступалі. Я цяпер узгадваю і не магу паверыць, што гэта насамрэч са мной адбывалася!

— Ды так маштабна! А з Беларусі вас было двое?

— Не тое слова — маштабна! У Турцыі пра гэта ўсе ведалі. Нам спакойна па вуліцах не давалі прайсці. Нас было чацвёра: мы і яшчэ дзве дарослыя дзяўчыны, якія ўдзельнічалі ў граматычных конкурсах. Адна ўзяла золата.

— Я бачыла білборды з тваім фотаздымкам. Гэта значыць, што Беларусь стала пераможцай? А ты асабіста?

— Я была толькі чацвёртай. Я вельмі здзівілася, чаму мяне абралі тварам у той год. Таму што дагэтуль, гады тры, былі адны і тыя ж, а тут раптам… Мне потым выкладчык панапрывозіў гэтых білбордаў з Турцыі. Але гэта не за перамогу. Мабыць, за славянскасць.

— Якое тваё агульнае ўражанне ад тых людзей, якім, відаць, ты вельмі спадабалася за славянскасць. Ці адчула ты вялікую розніцу паміж славянскім светам і іхнім? Паўплываў іхні светапогляд нейкім чынам на цябе ці не?

— Вельмі! Гэта людзі, якія неверагодна моцна трымаюцца сваіх традыцый і рэлігіі. Я ў той час нічога не ведала пра хрысціянства, пра Беларусь. З сяброўкай мы толькі па-руску размаўлялі. А між тым, адным з першых пытанняў там было: якая твая рэлігія? Я тады пабачыла, што людзям майго ўзросту ва ўсім свеце гэта сапраўды важна. Калі ж казаць пра мусульманскі свет, то ён зусім інакшы. Стасункі паміж людзьмі цёплыя і вельмі ўзнёслыя. Жанчыны годныя, мужчыны пра гэта дбаюць. Бачна, што гэтыя людзі вельмі ганарацца тым, што маюць, з ахвотай гэтым дзеляцца. Мы не заплацілі ні капейкі за алімпіяду: візы, квіткі, пражыванне ў гатэлях, харчаванне, падарункі — за ўсё заплацілі фундатары-патрыёты.

— Ці змянілася тваё жыццё пасля алімпіяды? Бо змены заўсёды прыходзяць пасля значных падзей і новага вопыту. І, напэўна, з алімпіяды можна было прывезці знаёмствы, якія маглі б перарасці ў сяброўствы?

Пабачыўшы столькі людзей з розных краін, я падумала: як мы можам дзяліць адну планету ў такім велізарным сусвеце і не ведаць адно аднаго, не вызнаваць адно аднаго за братоў?

— Усё змянілася вельмі крута. Я стала размаўляць па-беларуску, цікавіцца роднай краінай і ўласным родам. Праз пару месяцаў прыняла каталіцтва! Турчанкі былі першыя, хто мяне ў гэтым падтрымаў. Пабачыўшы столькі людзей з розных краін, я падумала: як мы можам дзяліць адну планету ў такім велізарным сусвеце і не ведаць адно аднаго, не вызнаваць адно аднаго за братоў? Я падтрымліваю стасункі з сябрамі з Індыі, Японіі, Амерыкі, Аргентыны, Азербайджана, Польшчы. А з літоўскімі сябрамі мы ўжо некалькі разоў сустракаліся: спыняемся адно ў аднаго, калі я бываю ў Вільні, а яны ў Мінску.

— Што для цябе з’яўляецца сімвалам Турцыі і яе народа сёння?

— Калі казаць пра нешта канкрэтнае, то, напэўна, Стамбул, мастацтва Эбру і турэцкія народныя спевы — яны цалкам тлумачаць туркаў і атмасферу краіны. А калі пра абстрактнае, то душэўнасць, гасціннасць і надзейнасць.

— Сёння, калі ты студэнтка, якія вектары зацікаўленасцей складаюць твой графік? Я памятаю, што мне трапляліся твае вершы ў друку?

— Праўда? Я не бачыла! Літаратурны бум адносіцца хутчэй да ліцэйскіх часоў, калі адбываліся сустрэчы, вечарыны, быў стымул. Цяпер я зусім не пішу, на жаль. Цалкам заглыбляюся ў мовы. Цяпер вучу італьянскую і французскую, падцягваю турэцкую і англійскую. Працягваю займацца скаўтынгам: гэта і служэнне, і вандроўкі. І танцамі. Яшчэ хаджу на некаторыя курсы. Спрабую прыдбаць новыя навыкі і адкрываю для сябе новыя крыніцы натхнення.

— Адкуль у цябе на ўсё сіл хапае? Ці можа цябе штосьці спыніць?

— Усё гэта і дае натхненне! Выйдзеш пасля танцаў, пасля скаўцкай сустрэчы, пасля пары гадзін моўнага штурму — і шчасце зашкальвае. І хочацца яшчэ большага, і адчуваеш, што можаш. Я прашу ранкам у Госпада, каб дапамог мне не змарнаваць ніводнай хвілінкі; гэта вельмі важна для мяне. І Ён дапамагае, дае сілы, а галоўнае — дае імпэт і магчымасці! А калі засядзеш дома, то прыходзіць роспач, нежаданне, усё становіцца агідным. Жахлівае пачуццё. Хаця, прызнацца шчыра, яшчэ лепш было б, калі б чалавеку было неўласціва стамляцца.

— А ці ёсць людзі, жыццё якіх цябе захапляла ці цяпер захапляе?

— Так! Напрыклад, мой сябар з Аргентыны, які ў маім узросце ведае каля 10 моў. Я не ўяўляю, як гэта магчыма. Пры тым, што гэта не Яго спецыяльнасць. Ці мая сяброўка Янка Бажычка, якая для мяне з’яўляецца прыкладам неверагоднай духоўнай сілы і даверу. Мае выкладчыкі ў Ліцэі, выкладчыца англійскай мовы ва ўніверы. Яна аб’ехала ўвесь свет, асабліва доўга працавала ў Афрыцы фатографам. І дагэтуль гэтым зарабляе, а таксама піша артыкулы. Гэтыя людзі неяк ламаюць стэрэатыпы. Яны ўмеюць браць ад жыцця і аддаваць. Яны ўмеюць жыць, не баяцца. Я б хацела, каб людзі былі смялейшымі ў сваіх марах! Каб кожны мог ясна адказаць, чаго ён хоча для свету, для сваёй краіны, для сваёй супольнасці, сям’і і сябе. Менавіта чаго ЁН ХОЧА, а не што прынята жадаць: кшталту добрая праца, стабільнасць і ла-ла-ла. І каб людзі зразумелі, што ўсё дасягальна! Каб не кідалі бесперспектыўных, але ўлюбёных спраў, каб не шкадавалі марнаваць час і сродкі на тое, што дае радасць, каб падарожнічалі. У нас так не звыкліся жыць. Большасць часу займае праца, прынята такая, якая не прыносіць нічога, акрамя стомы і грошай. А гэта няправільна. Варта толькі пашукаць — і свет адкрые мора магчымасцей. Трэба толькі ўхапіцца, папрацаваць і рызыкнуць!

Гутарыла Аксана ЮЧКАВІЧ

Віктар ЛУПАСІН

Пад каву з горкім шакаладам

Калі пры мне пачынаюць чытаць мае ўспаміны з кнігі «Скрозь Маладосць», я чырванею і саромеюся. Не падумаўшы, я напісаў там пра сябе шмат такога, за што цяпер крыху ніякавата...

Таму распавяду не пра свае нататкі, а пра чужыя. Сёе-тое з іх я нават пераказаў вершам. Узяў разважліва-філасафічную прамову Пятра Васючэнкі, прыдумаў вытанчаную страфу з паўторам эпіфар, абраў роўны пяцістопны ямб і зарыфмаваў ягоныя развагі!

Першапраходніцтва маладняка —
Найболей традыцыйная у свеце
Ідэяў з'ява. Кожны хоча меціць
У наватвор'е, маючы на мэце,
Каб да яго па гэтым сілуэце
Не цэліла ніводная рука.

Калі табе пятнаццаць, то рука
Сама міжволі цягнецца да верша:
У думках вір, паэма спробы першай
Ляціць у неба, як ракета «Першынг»,
Праносіцца паўсюль вясёлым смерчам
Альбо палётам цуда-матылька.

Але паўстане вусень з матылька.
У трыццаць год ты прозу ўжо ствараеш,
У сорак ставіш п'есы ці здымаеш
Ліхія сэрыялы. Досвед маеш
І з годнаю усмешкай пазіраеш
На маладосць маладняка.

Купіўшы «Скрозь Маладосць», я пачаў чытаць яе і цягам паловы дня, як той казаў, даехаў яе ўсю

Развагі Таццяны Сівец куды прасцейшыя, таму і форма для іх абрана — трыялет.

Пад каву з горкім шакаладам
Прыемна гутарыць пра вечнае.
Плыве жыццё лірычным ладам
Пад каву з горкім шакаладам.
Жыццё віруе бястрацечнае —
То спад, то ўздым, то ўздым са спадам.
Пад каву з горкім шакаладам
Прыемна гутарыць пра вечнае.

Спачатку я хацеў напісаць такі верш пра кожны артыкул кнігі. Але натхнення хапіла толькі на шэсць аўтараў: Мальдзіса, Гніламёдава, Сівец, Конева, Васючэнку і Караткевіча. Успамінаў Караткевіча ў кнізе, вядома, няма (усе артыкулы кнігі напісаны ў 2012—2013 гадах адмыслова для яе), але пра яго тут вельмі часта ўзгадваюць, бо стасункі паэта з «Маладосцю» былі складаныя, але працяглыя і плённыя.

Потым і верш пра Караткевіча падаўся мне слабым і я яго выкрасліў. Калі хочаш, каб іншыя ўспаміны таксама існавалі ў паэтычнай форме, пішы сам.

Купіўшы «Скрозь Маладосць», я пачаў чытаць яе і цягам паловы дня, як той казаў, даехаў яе ўсю. Потым зачытваў цікавыя моманты маме, калегам па працы, сябрам. Пасля даў камусьці пачытаць, і яна працягнула сваю вандроўку па беларускім кніжным моры.

Гэта мае сэнс!

Назва рубрыкі да нашага героя ніяк не пасуе. Алег Жаркоўскі мае вышэйшую адукацыю. У яго за плячыма БДУІР і праца ў аддзеле беспілотных лятальных апаратаў. Але свой сэнс Алег знайшоў у зусім нечаканай сферы. Паслухаем неверагодную гісторыю пра тое, як паспяховы інжынер з галавой сышоў у... дабрачыннасць.

— Кім ты марыў стаць у дзяцінстве?

— Канкрэтнай мары не было. Не было такога: усе хлопцы павінны быць касманаўтамі — і я туды ж. Мае бацькі — інжынеры. А калі твой тата інжынер, ты загадзя ведаеш, што інжынер — гэта добра, бо ты ж любіш тату! Да класа шостага ці сёмага я ўжо разумеў, што інжынерыя — мой напрамак.

— Якім чынам ты выбіраў месца вучобы?

— Я не вельмі веру людзям, якія кажуць: ішоў па вуліцы, убачыў універсітэт, падаў дакументы. Ёсць верагоднасць, што такое бывае, але ў мяне ўсё было інакш. Я родам з Гомеля. Мой брат на 3 гады старэйшы за мяне. Я прайшоў той самы шлях, што і ён: школа з паглыбленым вывучэннем англійскай мовы, фізіка-матэматычны клас, а потым БДУІР. Атрымліваецца, я пайшоў пратаптанай сцежкай. Але я рабіў так, бо гэта правераны шлях, рацыянальны выбар. Брат, правучыўшыся 3 гады па спецыяльнасці «Радыёінфарматыка», параіў мне выбраць новую — «Радыёэлектронная абарона інфармацыі».

— У чым была адметнасць вучобы па тваёй спецыяльнасці?

— Менавіта ў маёй спецыяльнасці была свая фішка: тут вучылі апрацоўцы інфармацыі, а не проста «як зрабіць радыё» ці «як уладкаваны транзістар». Выкладаліся прадметы, якія дапамагалі нам зразумець, як працуюць перадавыя тэхналогіі, дазволілі дакрануцца да чагосьці больш сучаснага: лічбавая апрацоўка сігналаў, тэорыя кадзіравання і асновы крыптаграфіі... Мне вельмі падабалася вучыцца.

— Які быў твой наступны крок пасля ўніверсітэта?

— Зразумеў, што ў студэнта-бюджэтніка ёсць два шляхі: «забіць» на вучобу, ледзь здаваць сесіі, а большасць часу аддаваць працы. Пасля заканчэння ўніверсітэта ты маеш дыплом і пяць год працоўнага вопыту. І цябе адрываюць з рукамі. Другі варыянт: ты старанна вучышся і цябе заўважаюць выкладчыкі, якія могуць паспрыяць твайму працаўладкаванню. Я пайшоў другім шляхам. За год да размеркавання ведаў, што мяне возьмуць у прыватную кампанію, якая з'яўлялася спонсарам універсітэта. Таму ў гэтым плане я быў спакойны.

— І што не склалася?

— Усё склалася. Гэта была вельмі цікавая праца, якая тычылася алгарытмаў апрацоўкі

інфармацыі. Можна сказаць, што я працаваў на вастрыні навукі, быў алгарытмістам у аддзеле беспілотных лятальных апаратаў. Нават калі не паглыбляцца, гэта ўжо гучыць нязвыкла. Там вырашалі задачы, якія ніводная кампанія ў свеце не вырашала, а мы спрабавалі. Гэта была навуковая праца, але амаль на практыцы. Сапраўды вельмі цікава. У першыя дні працы я адкрыў для сябе безліч новага. Але, на жаль, фірма, паколькі яна прыватная, заўсёды мела праблемы з замовамі. Хутка ўмовы працы перасталі мяне задавальняць. Я вырашыў паспрабаваць знайсці нешта іншае.

— І ты знайшоў дабрачынны праект «МаеСэнс». Што прывяло цябе сюды?

— Я даўно зразумеў, што маю шырокую спецыялізацыю. Большасць сяброў была з гуманітарнай вобласці. Таму, калі мне спатрэбілася новае месца працы, я не адразу стаў шукаць менавіта тэхнічную спецыяльнасць. Я быў знаёмы з праектам «МаеСэнс». Пачынаў як валанцёр, потым кіраўнікі праекта вырашылі, што маю працу варта ўзнагароджваць. Навошта з нуля праходзіць нейкія субяседаванні, калі ёсць цікавы праект «МаеСэнс», які звязаны з тэхнічным бокам, бо «МаеСэнс» без сайта — гэта нішто. А рацыянальнае мысленне патрэбна ўсюды. Нават калі ты не інжынер і не праграміст.

— У чым сутнасць праекта?

— «МаеСэнс» — гэта дабрачынны аўкцыён сустрэч, нязвыклы фармат, які дазваляе рабіць добрыя справы і самому ад гэтага радавацца. Гэта праект, які мае падабенства з заходнімі аўкцыёнамі сустрэчы з зоркай. Напрыклад, вы хочаце сустрэцца з Брэдам Пітам. Недзе раз на год ён стварае аўкцыён, людзі выкладаюць велізарныя грошы, якія ідуць на дабрачыннасць. Гэта цікава, бо дапамагае камусьці здзейсніць мару і адначасова зрабіць добрую справу. Пачалося ўсё, калі не памыляюся, з амерыканскага бізнесмена Уорэна Бафета. Кожны год з ім прадаюцца ланчы, якія разыходзяцца з малатка за вялікія грошы. А ў нашым беларускім праекце гэта ўсё перанесена ў фармат «кожны можа быць зоркай». Любы чалавек можа зайсці, зарэгістравацца, стварыць аўкцыён, а іншыя будуць змагацца за сустрэчу з ім. Напрыклад, Алег Жаркоўскі сустрэнецца з вамі за кубкам гарбаты і раскажа, чаму ён раней быў інжынерам, а цяпер працуе на «МаеСэнс». Чалавека гэта цікавіць, ён робіць стаўку, праз тыдзень аўкцыён заканчваецца, і апошняя стаўка з'яўляецца стаўкай пераможцы. Ён плоціць грошы і атрымлівае мае кантакты. Мы дамаўляемся і сустракаемся, а грошы ідуць на дабрачыннасць. Гэта схема цудоўна працуе. Здавалася б, гэта нешта настолькі незвычайнае, што людзі будуць цурацца, але прайшло два гады, а праект жыве і актыўна развіваецца. Думаю, што за два гады сабраць больш чым 2 мільярды беларускіх рублёў — гэта вынік.

— Якая твая роля ў праекце?

— У нас невялікая каманда — 5 чалавек. Я б сказаў, што я раблю ўсё, акрамя бухгалтарскай, юрыдычнай і праграмісцкай працы. У такой невялікай камандзе трэба быць мульціінструменталістам, умець рабіць усё. Калі я быў валанцёрам, я займаўся мадэрацыяй сайта і тэхпадтрымкай. А цяпер мае функцыі павялічыліся і ў колькасці, і ў маштабах. Я займаюся зносінамі са СМІ і з людзьмі. На нашым сайце можна выйграць сустрэчу з якой-небудзь зоркай, з якой трэба дамовіцца, правільна ўсё правесці, аформіць. Я пішу тэксты, часам нават малюю. Усё гэта можна акрэсліць шырокім паняццем «маркетолаг». Нядаўна ў нейкай кнізе я натрапіў на цікавае слова «маркецёр». Гэта тое самае, што маркетолаг, але практык, які не паглыбляецца ў эканамічную тэорыю. Там было напісана, што калі сабраць усіх маркецёраў і спытаць, што яны робяць, то атрымаецца, што яны і спяваюць, і пішуць, і малююць… Яны не павінны гэтага рабіць, але яны мусяць, таму што трэба ўсё паспець своечасова.

— Што асабіста табе дае праца ў «МаеСэнс»?

— Праз пару год «МаеСэнс», безумоўна, будзе вялікай кампаніяй, але пакуль мы мусім паспяваць зрабіць шмат невялікімі рэсурсамі і якасна. І гэта захапляе, бо твая праца не ўспрымаецца як канвеер. Я не ведаю, што буду рабіць праз тыдзень, гэта можа быць абсалютна любая творчая праца. Што мне асабліва падабаецца — гэта зносіны з людзьмі. У нас вялікая аўдыторыя, яны задаюць пытанні, просяць дапамагчы вырашыць праблемы, дзякуюць… З усімі імі трэба камунікаваць. Няспынныя зносіны — гэта цікава.

— Ці надоўга ты ў «МаеСэнс»?

— У праекта вялікія перспектывы. Я магу сказаць, што стаю ля яго вытокаў. Адчуваю, што патэнцыял, які мы маем кожны пасобку, можам рэалізаваць разам. І я не бачу сэнсу ад гэтага адмаўляцца. Гэта нешта незвычайнае, новае і такіх праектаў няма не толькі ў Беларусі, але нават у бліжэйшых краінах. Калі я быў на вастрыні навукі і рабіў алгарытмы, гэта была ў вялікай ступені творчая праца, а тут я раблю тое самае, але ў іншым ключы.

— Як ты ацэньваеш вынікі працы вашай дабрачыннай арганізацыі?

— Вынікі мяне вельмі цешаць. Наш праект — унікальны інструмент, які можа прынесці шмат карысці. Схема, па якой мы працуем, прадугледжвае, што частка грошай ідзе на развіццё праекта. Паколькі мы зарэгістраваны як камерцыйная арганізацыя, то можам праводзіць мерапрыемствы, акцыі, рэкламы — рэчы, якія звычайныя фонды не могуць сабе дазволіць. Не ўсе яшчэ разумеюць перавагі такой схемы, але калі правільна яе ўспрыняць, то вынікі будуць бліскучыя. Напрыклад, спачатку мы дапамагалі толькі дзецям, а цяпер пачалі падтрымліваць і арганізацыі па ахове жывёл. Літаральна за пару месяцаў яны сабралі каля 50—60 мільёнаў праз нашую платформу. Часам дабрачынная дзейнасць ператвараецца ў нейкае пакутніцтва, выпрошванне і вышкрабанне грошай. А наша кампанія глядзіць на гэта з іншага боку. Чалавек, які на сайце стварае аўкцыён, сам нічога не плоціць. Плоціць той, хто набывае з ім сустрэчу. Напрыклад, я ўмею добра жангліраваць. А хтосьці хоча на гэта паглядзець і таксама навучыцца жангліраваць. Фармальна ён плоціць грошы менавіта за гэта: за вопыт зносін з жанглёрам, зоркай, бізнесменам...

— Ты лічыш, што ваша праца мае сэнс?

— Так, наша праца мае сэнс. Калі вы хочаце цудоўна правесці час, адчуць нешта незвычайнае і цікавае, вам трэба прыйсці да нас. Калі вы хочаце падтрымаць дзяцей, жывёл ці нейкія цікавыя праекты, якія робяць свет лепшым, вам трэба прыйсці да нас. Карацей, усе дарогі вядуць у «МаеСэнс». Наш сайт: **www.maesens.by.**

Гутарыла Тамара САРАЧЫНСКАЯ

Ягор КОНЕЎ

Медыя і шосты запавет

Напрыканцы мінулага вучэбнага года да мяне падышла студэнтка з групы, у якой я быў куратарам. Звалі яе Света, хоць гэта і не істотна. Істотнай была яе заява: сыходзіць у акадэмічны адпачынак па прычыне цяжарнасці. Не так даўно, дарэчы, ёй споўнілася 18 гадоў. Мяркуючы, што кожнае дзіця — ласка нябёсаў, я павіншаваў дзяўчыну і пацікавіўся:

— Пэўна, і вяселле запланавалі ўжо! Ці папросіце ў дэканаце дазвол на датэрміновую здачу экзаменаў? Мяркую, вам пойдуць насустрач...

Аказалася, вяселля не прадбачыцца. Свецін кавалер — бацька дзіцяці і яе аднагодак — паскардзіўся матулі на тое, што сяброўка «заляцела». Тая заявілася да дзяўчыны і ўчыніла вэрхал: маўляў, у тым, што здарылася, вінавата толькі Света, якая наогул квапіцца на мінскую прапіску!.. Матуля катэгарычна забараніла сыну жаніцца (той не дужа і хацеў), таму цяпер Света вагалася: ці варта ёй пакідаць дзіця?

Глыбокая туга ахапіла мяне з гэтай прычыны. Я разумеў, што не маю права ёй штосьці раіць. Света падавалася мне ахвярай не толькі сваёй легкадумнасці, але і нашай камунікацыйнай палітыкі. Ці, праўдзівей, яе адсутнасці.

Хто ў нас займаецца палавой асветай падлеткаў? Хто знаёміць іх з гігіенай інтымных зносін?

Мне, зразумела, заявяць, што на гэты конт павінны прасвятляць бацькі ды настаўнікі ў школе. Толькі навошта саміх сябе падманваць? Наша насельніцтва ў пытаннях інтымнага жыцця настолькі забабоннае, што ігнаруецца нават думка пра наяўнасць такіх праблем. Бацькам здаецца, што дзеці самі пра ўсё даведаюцца з вуснаў аднагодкаў або з інтэрнэту. Хоць, звычайна, падлеткі, якія гадзінамі вывучаюць парнасайты, менш за ўсё шукаюць там інфармацыю пра ўмовы бяспечнага сексу. Не дужа паглыбляюцца ў фізіялогію і школьныя настаўнікі, асцерагаючыся, што бацькі абвінавацяць іх у амаральнасці. Дарэчы, сярод старшакласнікаў хапае такіх, хто можа лекцыю па сексалогіі чытаць выкладчыкам, бо ўзрост першага інтымнага досведу ў юных беларусаў няўхільна зніжаецца, па гэтым паказчыку Беларусь рухаецца ўпоравень з еўрапейскімі краінамі.

Афіцыйна палавое выхаванне на Беларусі быццам адбываецца на належным узроўні, але на практыцы гэтая інтымная сфера паранейшаму знаходзіцца пад уплывам прыхамацей. Я маю на ўвазе распаўсюджаную

Закон інфармацыйнага развіцця такі, што ўкараненне каштоўных якасцей у ментальнасць адбываецца шляхам няспыннага і доўгатэрміновага ўздзеяння

Афіцыйна палавое выхаванне на Беларусі быццам адбываецца на належным узроўні, але на практыцы гэтая інтымная сфера па-ранейшаму знаходзіцца пад уплывам прыхамацей

сярод хлопцаў забабону, нібыта карыстацца прэзерватывам тое ж самае, што купацца ў ботах, цалавацца праз цэлафан і г. д. У дзяўчат іншая бяда: яны спадзяюцца на стыхійны збег абставін, на тое, што каханне знянацку грымне, таму часам нават не паспяваюць пацікавіцца ў хлопца, ці ўзброіўся ён прэзерватывам? Некаторых дзяўчат наогул не клапоціць такая «драбяза», а іншыя баяцца пакрыўдзіць хлопца абмеркаваннем сваёй бяспекі.

Карацей, прычын непрадбачаных «залётаў» тысячы, і звычайна вінавацяць у іх каго заўгодна. Але мне падаецца, што карысны ўнёсак у гэтую сітуацыю маглі б зрабіць нацыянальныя медыя, найперш — тэлебачанне. Кожны хлопец, незалежна ад узроўню інтэлекту, кіраваў бы на спатканне з прэзерватывам у кішэні ды каробкай цукерак у руках, калі б штовечар у прайм-тайм (час з сямі да дзевяці гадзін вечара) бачыў бы на экране тэлевізара сацыяльны ролік на 10 хвілін з тэкстам такога кшталту: «*Сабраўся на спатканне? Захапі з сабой прэзерватыў! Падары сваёй сяброўцы пачуццё надзейнасці ды бяспекі*!»

Такі ролік за пару гадзін могуць зладзіць нават студэнты Інстытута журналістыкі, не кажучы ўжо пра спецыялістаў Беларускага відэацэнтра. Істотным з'яўляецца не наяўнасць роліка, а час яго знаходжання ў эфіры. Сацыяльная рэклама карысці прэзерватываў не падзейнічае, калі яе будуць трансліраваць толькі на працягу месяца або сезона. Рэальны эфект стане відавочны толькі тады, калі яе штовечар будуць бачыць нашыя маладыя суграмадзяне на працягу ДЗЕСЯЦІ, а лепей ДВАЦЦАЦІ гадоў. Закон інфармацыйнага развіцця такі, што ўкараненне каштоўных якасцей у ментальнасць адбываецца шляхам няспыннага і доўгатэрміновага ўздзеяння.

Як сведчыць гістарычны досвед, масы лёгка ўзбудзіць хіба што на дэструктыўнае: вайну або вынішчэнне іншаверцаў. Парадаксальнасць чалавечай натуры заключаецца ў тым, што ўсё, не звязанае з кровапраліццем, прыжываецца ў грамадстве даволі доўга. Напрыклад, парасон быў вынайдзены ў Англіі яшчэ ў сярэдзіне 1840 гадоў. Першапачатковае яго прызначэнне заключалася ў абароне прахожага не столькі ад дажджу, колькі ад зместу начных гаршкоў, якія выліваўся на вуліцу з вокнаў жылых дамоў. Каналізацыю ў Вялікабрытаніі, самай цывілізаванай ў тую пару краіне свету, упарта ігнаравалі да 1860 гадоў. Дык спачатку парасон успрынялі за «аплявуху традыцыям і маральным норавам». Першых уладальнікаў парасонаў цягнулі ў паліцыю і штрафавалі. Стаўленне да парасонаў змянілася толькі пасля 10-гадовай інфармацыйнай кампаніі, якую ўзначаліла самая рэспектабельная газета Альбіёна «Таймс» (яе тагачасны рэдактар Джон Дылейн, акрамя ўсяго, праславіўся прыдуманай ім у 1852 годзе канцэпцыяй «чацвёртай улады ў грамадстве»). І цяпер выхаванага брытанца цяжка ўявіць без парасона нават у сонечны дзень.

Хтосьці запярэчыць, што англічане заўсёды былі ў авангардзе прагрэсу. Але зазірнём у Галандыю. У 1920 гады рэдактар адной з амстэрдамскіх газет Хендрык ван дэр Берген выступіў з наватарскай праграмай: перасесці з конскіх сёдлаў у веласіпедныя, паколькі язда на ровары — справа танная і карысная для здароўя. На доўгі час за ван дэр Бергенам замацавалася рэпутацыя недапечанага. Мала хто з сучаснікаў успрымаў усур'ёз яго заявы, што ў недалёкім часе галандцы аддадуць перавагу веласіпедам замест павозак, лодак і аўтамабіляў. Ровар падаваўся тупіковай галіной транспартнага развіцця. Але ўпарты ван дэр Берген працягваў папулярызаваць ровар на старонках свайго выдання. Пакрысе ягоны досвед пераймалі іншыя газеты. У часы Вялікай Дэпрэсіі, а затым і Другой сусветнай вайны галандцы з мэтай эканоміі селі на веласіпеды і не злязаюць з іх да гэтай пары. Сам ван дэр Берген не дажыў да веласіпеднага трыумфу, бо ў 1943-м ён не пажадаў разлучыцца з жон-

кай-яўрэйкай і разам з ёй быў адпраўлены ў Асвенцым. Сёння ў Амстэрдаме з 750 тысяч жыхароў карыстаюцца веласіпедам 700 тысяч (астатнія 50 тысяч — эмігранты). І тое, што ўспрымаецца за нацыянальную асаблівасць, насамрэч, вынік шматгадовых высілкаў рэдактара-арыгінала і ягоных калег-паплечнікаў.

Мне могуць запярэчыць, што лёгка спасылацца на еўрапейскі досвед, бо там людзі больш ініцыятыўныя. Але ж і наша глеба спараджала асветнікаў, якія клапаціліся пра агульны дабрабыт самым дзейсным сродкам — друкаваным словам. Сярод значных імён мне здаецца незаслужана падзабытым імя Аляксандра Уласава. Ён быў рэдактарам-выдаўцом у 1906—1914 гадах газеты «Наша ніва» — выдання, якое стварыла ідэйны падмурак сучаснай інфармацыйнай мадэлі. Як публіцыст ён упершыню ў беларускім друку агучыў праблемы, якія і сёння не губляюць актуальнасці: развіццё мясцовага самакіравання, эміграцыя моладзі за мяжу, дарожнае і жыллёвае будаўніцтва, несправядлівы абарот капіталаў і перашкоды на шляху эканамічнай ініцыятывы і г. д. Але найбольшай павагі заслугоўвае выдавецкая дзейнасць Уласава. Дзякуючы ягоным высілкам «Наша ніва», якая ўвесь час знаходзілася на мяжы фінансавага краху, не толькі выжывала, але і спарадзіла першую хвалю нацыянальнага Адраджэння. Пакуль супрацоўнікі рэдакцыі (сярод іх Купала, Колас, Ластоўскі) пісалі вершы, апавяданні, нарысы, Уласаў знаходзіў рэкламадаўцаў, за кошт якіх існавала першая нацыянальная легальная газета.

Цяжка ўявіць, наколькі выгаднай была рэклама прэзерватываў на старонках «Нашай нівы», але, мяркуючы па колькасці такіх аб'яў, праект аказаўся доўгатэрміновым. Пашанота «гумавым вырабам» хоць і кантрасціравала з вершамі Максіма Багдановіча і гумарэскамі Альберта Паўловіча, але забяспечвала іх наяўнасць. І тое, што падавалася недарэчным сто гадоў таму, сёння падаецца больш актуальным і значным. Цяпер ужо не трэба даказваць, што беларусы — народ не горшы за іншыя, і што таксама мае права на суверэнітэт. Для нас гэта ўжо дадзенасць. Але папулярызацыя культуры інтымных зносін застаецца важнай справай, да якой трэба ставіцца гэтак жа адказна, як першы рэдактар-выдавец «Нашай нівы» Аляксандр Уласаў. Таму я падчас куратарскай гадзіны, калі нехта са студэнтаў жартам заводзіць гаворку наконт сэксу, смела апелюю да «нашаніўскіх традыцый». І мяне саграває надзея, што разам з думкай аб карысці прэзерватываў вучні пакрысе засвояць і іншыя «нашаніўскія» ідэі: пра дзяржаву роўных магчымасцей, нацыянальную годнасць, пачаткі эканамічнага дабрабыту...

Зразумела, калі ў галаве той ці іншай дзяўчыны свярбіць адна думка пра любоўныя гулі, то аніякімі зваротамі да «нашаніўскіх» традыцый яе не праймеш. Кожны сам творца свайго шчасця і гора. Аднак, калі незапланаваная цяжарнасць адбылася, нашы медыя і тут здатныя паўплываць на рашэнне маладой матулі: нараджаць або пайсці на аборт?

Прычын для забойства эмбрыёна можа быць мноства, прычым, слушных: калі, напрыклад, дзіця — вынік гвалту або плён ненатуральных стасункаў паміж роднымі, або маюцца медыцынскія супрацьпаказанні і г. д. Але прычынамі аборту могуць стаць і страх перад асуджэннем з боку знаёмых, і непадрыхтаванасць да мацярынскай долі, і нежаданне мець дзяцей наогул. Карацей, падстаў можа быць багата, а вынік адзіны — забойства ненароджанага, парушэнне Шостай запаведзі.

На шчасце, дзяржаўныя органы не дрэмлюць. Паводле афіцыйных дадзеных за апошнія 12 гадоў колькасць абортаў скарацілася ў 5 разоў: са 120 да 24 тысяч штогод. Калі раней штодня пазбаўлялі права на жыццё 328 дзетак, то цяпер — 65 (не ўлічваючы незаконных абортаў, якія застаюцца па-за статыстыкай). Ды ўсё роўна горка ведаць, што кожныя 20 хвілін абрываецца жыццё ненароджанага беларуса.

Спачатку парасон успрынялі за «аплявуху традыцыям і маральным норавам». Першых уладальнікаў парасонаў цягнулі ў паліцыю і штрафавалі

Яўгенія ПРАКАПЧУК

СОНЕЧНЫ ПАЦАЛУНАК

Яўгенія Пракапчук нарадзілася 1 жніўня 1997 года. Вучаніца 10 класа СШ № 3 г. Ганцавічы. Займаецца ва ўзорным літаратурным аб'яднанні «Верасок». Друкавалася ў раённай газеце «Савецкае Палессе», абласных газетах «Заря», «Народная трыбуна». У 2013 годзе перамагла ў абласным конкурсе юнацкай паэзіі.

ХВАЛЯ

Хвалі ў возеры зацесна:
Ціснуць берагі і дно.
Яе вабіць свет нябесны —
Вольны свет надзей і сноў.

І, каб здзейсніць сваю мару,
Яна раніцай адной
Узнялася лёгкай парай
Над вадою, над зямлёй.

Стала хваля аблачынай,
Часткай велічных нябёс.
Але хутка смак палынны
Гэты «вольны свет» прынёс.

Хмарку рвуць вятры на часткі,
Месяц холадам пячэ,
Сонца паліць. З гэтай пасткі
Хмарка цэлай не ўцячэ.

Як яна схацела ўпасці
Зноў зрабіцца хваляй — жах!
Зразумела: гэта шчасце —
Быць у родных берагах.

ПАРАСТАК

Ён марыў аб шчасці далёкім.
Ён сам выбіраў сабе лёс.
І родныя нівы, аблокі
Пакінуў без жалю і слёз.
У доўгай юнацкай дарозе
На парастак кволы ступіў.
Але не заўважыў, бо позірк
Блукаў па бязмежнасці ніў…

…Ён старцам вяртаўся дадому.
Ён ведаў: па шчасце ідзе.
Было ўсё да болю знаёмым
І блізкім такім, як нідзе.
Змарыўся ў дарозе ад спёкі,
Пад дрэвам ратунак знайшоў.
І ведалі толькі аблокі,
Што двойчы іх лёс разам звёў.

АДЗІНОТА

Маёй бабулі Антаніне

Ты слухаеш у хаце цішыню —
Нязменную суседку адзіноты.
Абедзвюх ты баішся, бы агню,
З абедзвюма звыкаешся ты ўпотай.

Пераглядаеш здымкі з жаўцізной
І пісьмы перачытваеш нанова.
І ўваскрашаеш светлаю слязой
Яго партрэт, ім пісанае слова…

Калі няўсцерп бывае цішыня,
Каб адысці ад цяжкага адчаю,
Лягчэй каб пераджыць пакуты дня,
Ты радыёпрыёмнік уключаеш.

Тады здаецца — дома не адна,
Палёгку адчуваеш і падтрымку.
І ажывае ўся твая радня,
Дагэтуль нерухомая на здымку.

Калі ж адыдзе твой самападман,
Пакіне грэць душу, як ніву грэе
Густы і цёплы ранішні туман, —
Тады жывое фота камянее…

І ўсё. Зноў для цябе пакуты дня,
Ды тое, з чым звыкаешся даўно ты.
Адданая да болю цішыня,
Адданая да болю адзінота…

* * *

Апусцела, здзічэла хата,
Па куточках шарэе мята,
Ды без паху.
Не запаляць святла тут дзеці,
Толькі сонца і месяц свецяць
Па-над дахам.

Вымываюць дажджы жывое,
Не памерлае, ды старое
Стане прахам.

Хата дыхае пылам долі,
Незваротнасцю, едкім болем,
Ціхім жахам.

* * *

Як грэе сонца промнямі,
Няхай і электрычнымі,
Ды цёплымі, крынічнымі
І блізкімі, нат роднымі.

Пад імі, светлакрылымі,
І снег цяплейшым робіцца,
І верыцца, і мроіцца…
Жывецца з большай сілаю.

Турботы, колісь важныя,
Адразу забываюцца,
Будзённасць аздабляецца
І шчасце — больш заўважнае.

Жыццё зусім нязвычнае,
Таемнае, бясконцае,
Але трымаю сонца я,
Няхай і электрычнае.

* * *

У танцы крылатых дзён
Зрабіла мне падарунак
Сонца праз лёгкі сон:
Цёплы свой пацалунак.

І нават як дождж ідзе,
Мне не патрэбен ратунак,
Бо ў сэрцы маім цвіце
Сонечны пацалунак.

Лістота на роўнай зямлі
Сплятае свае карункі,

Каб і ў траве былі
Сонцавы пацалункі.

Скідаю цяжар з плячэй,
Выходжу з натоўпу думак.
І цепліцца ля вачэй
Сонечны пацалунак.

* * *

Калі была зусім малою,
Я ў зорках бачыла анёлаў.
Ад мамы ж чула, што ў прасторы
Нябесным зоры — проста зоры.
Як можаш ты не заўважаць іх? —
Пытала я упарта ў маці.
Ды зараз у нябесным моры
І я гляджу на «проста зоры».

* * *

На могілках адзін пясок —
Траву старанна вырываюць.
Бор адступіў на крок убок
І ціха людзям спачувае.

Між цяжкіх помнікаў, крыжоў
І пацьмянелых мёртвых кветак
Зляцела з ветрам і ўзышло
Адно з маленькіх зерняў-дзетак.

А людзям сёння ўсё адно,
Што даў жыццё сасонцы вецер.
У словах жалю не чутно:
«З тае сасны шмат будзе смецця!..»

* * *

Нам хочацца жыццё пражыць
Не проста так. Не стаць тым ветрам,
Які ўвесь час кудысь бяжыць
І растварaецца бязмэтна.

Нам хочацца пакінуць след
Пасля сябе на цёплай глебе.
І не згарэць з агнём камет
У чорным неабсяжным небе.

Ці гэта збудзецца калі?
А мо дарэмна час марнуем,
Каб след пакінуць на зямлі,
Якую самі ж асфальтуем?..

* * *

Паэт. Душа. Бясконцы роздум.
Народ. Бязвер’е. Сумятня.
І з тлумам думак самых розных
Паэт у свет ідзе штодня.

Базарнасць. Быт. Незразумеласць.
Абраза. Крыкі. Сум цішы.
Якая ж між людзьмі адлегласць!
У сэрцы, думках, у душы!

Самота. Ноч. Бяссоння суткі.
Аловак. Невыказнасць. Жаль.
Ад зыркіх слоў няма ратунку:
Паэт ахвяра іх амаль.

Ці верне хто яму свабоду,
Ці верне хто спакой і сон?
Паэт — душа, душа народу,
Паэзія — святы палон.

* * *

Дрэва ўвесну цвіце, абуджаецца,
Пакрываецца пахкімі кветкамі.
А карэнне ў зямлі задыхаецца
Пад асфальтнаю шэраю сеткаю.

Падабаюцца кветкі ўсім белыя,
І не ведаюць людзі шчаслівыя,
Што карэнне, зусім анямелае,
Расстаецца з апошнімі сіламі.

І, каб людзі красой любаваліся,
Кветкі прагна п’юць сокі жыццёвыя
З каранёў. Толькі б не забываліся,
Што карэнне жыццё ім захоўвае.

Ганна БУЧКО

КАНТРАСТЫ І ФАНТАЗІІ

Ганна Бучко нарадзілася 1 мая 1992 года ў Мінску. Студэнтка перакладчыцкага факультэта МДЛУ. Захапляецца прыродай, найбольш — лесам. Вельмі любіць дождж і мышынага колеру туман. Часам малюе, піша празаічныя творы, у якіх спрабуе зразумець чалавечую сутнасць.

Толькі пасля выпуску з мастацкай я зразумела вартасць КАНТРАСТУ. А ўсе чатыры гады я змагалася за колер, святло, дэталі: шукаючы і не знаходзячы. Мае людзі «выпадалі» з паперы, мае кветкі знікалі сярод лістоты, гарлачы штучна блішчэлі на драпіроўцы; а просты канцэпт ніяк не прыходзіў да мяне. Скончыла. ПРЫЙШОЎ.

Толькі пару месяцаў таму я зразумела каштоўнасць ФАНТАЗІІ, а ўсе гады раней я цвяроза прымала рэчаіснасць/рэальнасць за слушную праўду. «Толькі рэалісты — сапраўдныя мастакі! Божа, што за хлусня...» Усё астатняе — ці вар'яцкі стан, ці гульні, ці навошта мне гэта глядзець?!. Дзіўлюся, колькі часу можна б было шчэ так думаць...

А сапраўднае, не тое, што бачыш, а ЯК бачыш, ды тое, што ўвогуле ЗАЎВАЖЫЎ, — вось што «сэрца», супакаенне і «душа» для свайго адмысловага шэдэўра. І самога сябе.

Некалькі месяцаў таму я не заканчвала нічога, каб да мяне прыйшла нарэшце гэтая думка, а здаецца, пасля дзіўнай віхуры *сустрэч* я толькі ПАЧАЛА. Я толькі пачала, а галоўная рэч ужо нагнала мяне.

Але я пачала (!), і гэта не заканчэнне, а ПА-ЧА-ТАК. КАНТРАСТАЎ І ФАНТАЗІЙ.

* * *

Неба-індыга. Пахне свежасцю і скошанай травой. І тым бэзам, якога ўжо няма; але водар, нібы гук уночы, які чуваць на адлегласці, — яшчэ лунае летуценным прывідам.

* * *

Ідзеш дадому. Па знаёмай сцежцы, мінаючы знаёмага (з зімы) — добры, ён кранае галаву і супакойвае, нахіляецца да твару і з тактам ветру лагодна гладзіць валасы (ці капюшон узімку) моцнымі (вядома!), але пяшчотнымі пальцамі. Высокі, трэба ўздымаць вочы, каб паглядзець на яго; побач з трыма шумнымі ад вераб'ёў шыпшына-

мі, ён рахмана сутуліцца і... маўчыць. Выцягнуты, малады, ён вітае ўсіх. Дзіўная ўсмешка! А ці ўсе яго ведаюць? Мо гэта толькі наш сакрэт?..

З чаго гэта я аднойчы вырашыла пастрасаць купіны снегу з яго плячэй? Яму зрабілася лягчэй. І мне.

«Прывіта-анне!», — кажу. А ён усміхаецца.

«Дабранач!», — позна бягу (ён праводзіць мяне дахаты і застаецца пад ліхтаром).

З зімы. Так па-роднаму, што слова «дзякуй» ужо ў паветры.

* * *

Снедаю. Лыжкай бяру малінавае варэнне. Цукровае, густое, бронзавага колеру амаль.

Падношу да вуснаў... і бачу маленькі «пялёстак» бярозавай завушнічкі.

...Высокае сонца, блакітная столь і бярозавыя вершаліны хістаюцца па ветры недзе высока-высока. І шумяць! Шумяць як мора! (Я на моры, дарэчы, не была.) А вакол вершалін вёрткаюць ластаўкі...

Я не чакала пакуль запарыцца гарбата. Я праглынула малінава-бярозавае лета.

І зараз гэта я.

13. Крас.

* * *

Зноў дожджык! Дзеткі пералятаюць праз лужыны на выцягнутых ручках: бацькі ствараюць ім каруселькі!

12. Крас.

* * *

Прачынаюся я сёння, падыходжу да акна, фіранкі — у бок і... красавік! Нібыта Фердынанд Рушчыц!

9. Крас.

* * *

Я выйшла раніцай. Было так сонечна навокал! Ліліся ледзякі, віліся ручаі з ледзякоў, снегавыя насыпы блішчэлі дыяментамі.

І, раптам — кот! Кот на капоце машыны! Самотна мыецца, чорны, жмурыцца на нагрэтым метале, глядзіць на мяне, здзіўленую, гэтак жа, здзіўлена. «Прывітанне...» — кажу. І раптам... — другі кот! (Кампаніяй весялей?) Вялікі, размаітамасны, вусаты, мыецца на капоце. Мыўся да таго моманту, пакуль мы адно аднаго не заўважылі.

Сарамліва ўсміхаюся, шкадую, «быў бы ў мяне татаў “Зенит”» Але ж і карыстацца толкам... Я апошнім разам гляджу на гэты маляўнічы цуд і крочу па лужынах па сваім маршруце.

Вось такі красавік.

Вось такія каты.

Каты на капотах.

30. Сак.

* * *

Змерзлі рукі — пішу ледзяным атрамантам, балазе запарыла шыпшынавай гарбаты ў імбрыку.

1. Сак.

* * *

Зорка вісіць на небе. Зіхаціць! І нават не ведае, калі яна стане — Знічкай.
Ці праз тысячу год, ці праз імгненне.
І мы. Калі нашае Імя загучыць прыгажэй, а нас ужо не будзе.
Але — зіхацім.
І ўсё ж такі — зіхацім!..
20. Сак.

* * *

Наверх, наверх! Праз мост. Па леваму боку, з правага — там па бруку. Дамы і вокны. Раптам — мільганулі і, хорам, вакол мяне, павольна пачалі наліваццa святлом ліхтары.

У мяне ўзнікла такое пачуццё, жартаўлівае, але ж — прыемна, калі вакол цябе і, мабыць, *для цябе*, запальваюць святло. Тым больш — незнаёмыя Ліхтары).

З майго вечаровага мінскага шпацыру.

15. Лют.

* * *

У царкву на Нямізе вялікая чарга. Спёка, сярэдзіна дня. На прыступках, у цяньку дрэў, расцягваецца чарга знізу ўверх.

А каля ліхтара, паміж людзей, — дзяўчына ў хустачцы — коўшыкам налівае ў шкляныя слоікі з белага бака ВАДУ!

Такую патрэбную, прахалодную і цудатворную.

* * *

Сяджу дома. Тэлевізар нешта мармыча сабе. Раптам — знаёмы голас. Такі бадзёры, які ўздымае настрой. Утульны.

Праграма «Дача». І менавіта Сяргей Чуб шпацыруе разам з салістам «Дрозды» і выведвае ўсе дасканаласці лецішча.

Але дзіва! Я ўспрымаю яго Якімам! Якім з «Паўлінкі». Добры, вынаходлівы і родны.

* * *

Як прыемна часам нагадваюць пра сябе тэатры.

* * *

Мроі-планы-летуценні. Мая галава вырабляе сама тое, што захоча, а я нават не паспяваю за ёй. Куды выплескацца, выліцца і выспацца?

Артур КАМАРОЎСКІ

АПАВЯДАННІ

Артур Камароўскі нарадзіўся 22 сакавіка 1991 года ў Міры. Скончыў ГрДУ ім. Янкі Купалы па спецыяльнасці «беларуская філалогія». Цяпер вывучае літаратуразнаўства ў магістратуры. Захапляецца творчасцю Чорнага, Генiюш, Булгакава, Дастаеўскага, Блока, Лоркі. Улюбёная пара года — восень.

МОЦ ДУХУ

Набліжаўся час, калі Ваканада[1] дасягае свайго піку: становіцца нясцерпна пякучым, пякельна светлым і велічным. У такія дні Макомбу здавалася, што сама прырода змаўкае, адкрываючы перад чалавекам амаль усе свае таямніцы. Цішыня: вось што больш за ўсё падабалася яму.

Таму ў дні перад Акіпа[2] стараліся гаварыць менш і цішэй. Вось і цяпер, несучы цяжкі Слуп Сонца[3], Макомба і чацвёра яго сяброў, выдатных ваяроў, як і ён сам, ціхенька, каб хоць хто не пачуў, смяяліся. Нкуда распавядаў ужо каторы раз даўно ўсім вядомую гісторыю, як мінулай восенню яны хадзілі на бізонаў, і як адзін з іх, дзікі што чорт, ледзь не выпусціў Нкуду вантробы. А ўсё праз яго жартаўлівыя і амаль што абыякавыя адносіны да жыцця: вядома ж, нікога, акрамя брата, не мае. Дык чаго баяцца той смерці? Брат будзе жыць і без яго. Ён жыццё любіць.

Дом Сонца[4] ўжо чакаў пачатку дзейства. Але яшчэ рана. Трэба перш замацаваць як мае быць Слуп, пасля абвесіць яго ўпрыгожаннямі (малая Ая раніцай паказвала сваё, якое збіралася павесіць). Ды і Сцежку Сонца[5], па якой яно будзе ісці, таксама трэба абрабіць. Карацей — працы не на адзін дзень.

Але ж ніхто нікуды не спяшаўся.

* * *

Вось і надышоў той самы дзень. Макомба хваляваўся надзвычай моцна. Як ніколі дагэтуль. Было адчуванне, што тое, чаго ён жадаў і чаго баяўся, адбудзецца сёння, на вачах супляменнікаў. І калі гэта ўсё ж такі адбудзецца, ён дазнаецца, наколькі моцны ягоны дух.

Елі моўчкі. Пераглядаліся. Жонка нервова адрывала кавалкі мяса і доўга жавала. Ая хісталася з боку ў бок.

Прагучаў, здавалася, занадта гучна для цішыні рог. Трэба ісці.

---

[1] Ваканада — назва сонца ў некаторых індзейскіх плямёнах.

[2] Акіпа — галоўная і самая важная цырымонія на святе Сонца.

[3, 4, 5] Дом Сонца, Сцежка Сонца, Слуп Сонца — атрыбуты свята. Пасля яго заканчэння Дом Сонца разбураўся, а са Слупа здымаліся ўпрыгожанні.

* * *

Ён вырашыў, што паспрабуе: будзе ўдзельнічаць.

Самае цяжкае — глядзець на дачку і жонку. Але яшчэ цяжэйшым здавалася выпрабаванне. Макомба не хацеў аказацца слабым і нікчэмным, не хацеў выглядаць у вачах прысутных баязліўцам.

Моц свайго цела ён ведаў, а вось моцы духу… Гэтага не.

* * *

Іх налічылі дванаццаць. Тых, хто сёння пройдзе выпрабаванне на трываласць.

З-за дрэў паказаліся воіны. Атака была хуткай: усе дванаццаць апынуліся ў палоне. Іх, пад гул натоўпу, моцна звязалі вяроўкамі. Макомбу здавалася, што ён задыхнецца яшчэ да пачатку самага галоўнага.

Што толькі ні рабілі з палоннымі: насміхаліся, гаварылі ў твар розныя брыдоты. Але гэта было нішто ў параўнанні з тым, што іх чакала наперадзе. Бакавым зрокам кожны з вязняў бачыў, што завостраныя дзіды ўжо ляжалі каля раскідзістага дрэва і чакалі свайго часу.

І ён прыйшоў.

Рэзкі ўдар быў нечаканым. Адзін. Затым другі. Адразу стала амаль не магчыма дыхаць. Боль працінаў Макомбу наскрозь, але ён ведаў, што трэба рабіць. Неймавернымі высілкамі ён прымусіў сябе ўсміхнуцца ў твар таму, хто стаўся яго катам.

Ён убачыў, як з палёгкай уздыхнула жонка: пачатак быў пакладзены добры.

У паветра ён узляцеў неяк нязграбна, падабраўшы пад сябе ногі. На канцы дзід былі прымацаваны скураныя рамяні, якія перакінулі цераз галіны дрэва. І толькі тады, калі апынуўся над зямлёй, Макомба выпрастаў ногі і пачаў імі боўтаць ды тузацца целам.

Усмешка… Усмешка не сыходзіла з вуснаў ні ў аднаго з палонных. Усе круціліся, кроў буйнымі кроплямі фарбавала пясок, ад болю крычалі прысутныя… А палонныя віселі і ўсміхаліся.

Падчас хвілін перадышкі, калі пакутуючых апускалі на зямлю, жанчыны абціралі іх ад крыві. Пасля трох такіх перадышак кожны з іх ведаў, што трэба рабіць: як мага хутчэй вызваліцца ад балючых дзід пад лапаткамі. А гэта значыць, што трэба ў два разы мацней тузацца і рваць сваё цела.

Макомба амаль звыкся з болем. Калі доўга нясцерпна баліць, то перастаеш адчуваць боль. Гэты боль робіцца часткай цябе, якую не выкінуць, ад якой не пазбавіцца.

Прысутныя заспявалі Песні Палону. Гэта быў знак для тых, хто вісеў, што пачынаецца самае галоўнае выпрабаванне.

Адчайны рывок стаў апошнім для Макомбы і прынёс яму збаўленне. Дзіды выслізнулі з цела і ён упаў на зямлю.

Выпрабаванне для яго скончылася. Макомба ляжаў, не варушачыся, і бачыў над сабой Ваканада, якое сляпіла яго. Чуў, як адзін за адным падалі яго сябры. Адзінаццаць удараў вобзем. Усё добра. Яны змаглі.

Цяпер Макомба дакладна ведаў: толькі спазнаўшы боль чалавек усведамляе сваю моц. Боль не страшны, калі ты яго прымаеш.

Цяпер можна заплюшчыць вочы.

* * *

— Ану ўставай, дурная твая галава! Да гарэлкі, што свіння да гразі! — мажная жанчына пхала нагою мясцовага п’яніцу Мішку, што разлёгся, раскінуўшы ногі, на яе ганку.

— Ааа…о..іыы.. — толькі і змог адказаць Мішка, ледзь пралупіўшы адно вока.

Сабраўшыся з духам, стаў спачатку на калені, пасля, разгайдаўшыся з боку ў бок, узняўся і на ногі. Галава гудзела, сэрца часта тахкала, ногі падкошваліся.

«Гэта табе не воінам быць. І не пакутаваць у паветры. Тут хоць бы на зямлі трывала стаяць», — гаварыў сам сабе Мішка, успамінаючы свой дзіўны сон.

ГЭТА БЫЛО ТАК

Я разумел, надежда для
такого злосчастного, как я, —
за пределами этой жизни

Э. По

1

У Балціморы збіралася не першая і не апошняя восеньская навальніца. Самыя страшныя з іх заўсёды прыходзяць цёмнымі начамі. І самыя прыгожыя, пэўна, таксама.

З кожнай хвілінай вецер мацнеў, і каб не цемра, то можна было б убачыць, што па дарозе, разам з пылам і смеццем, ляціць зусім яшчэ зялёная лістота. Вар'яцкія нажніцы ветру зразалі галінкі бессаромна і бязлітасна. Дрэвы марна ўхіляліся ад гэтых выпадаў, але гэта шкодзіла ім яшчэ больш. Некаторыя з іх, голыя і пераможаныя, ужо ляжалі на зямлі.

Нават каб і знайшоўся які-небудзь дурань, які б пасунуўся такім надвор'ем на rue Morgue, то і ён бы не заўважыў чалавека, што сядзеў на адной з брудных лавак, запэцканых груганамі і мясцовымі п'яніцамі. Невядома пра першых, а другіх сюды цягнула карчма з таннай выпіўкай, жорсткім светам картачных гульняў, ды і ўсе без выключэння асобы жаночага полу, якія там бывалі.

Каб хто паглядзеў на чалавека зблізу, то ўбачыў бы карціну, якую можна апісаць двума словамі: «на мяжы». Мяжа палягала паміж жыццём і смерцю. Здавалася, цела прагнула жыцця, а душа — смерці, якая б сталася вызваленнем ад пакут.

Каб гэты чалавек мог гаварыць, то, пэўна, сказаў бы, як гарэла яго нутро, як у галаве выбухаў боль, як вакол хадзілі здані і насміхаліся з яго бездапаможнасці.

Апошняе, што ён убачыў — пустыя вачніцы ночы.

2

— Мары, калі я цябе падманвала? — з крыўдай у голасе пыталася Харміёна. — Кажу табе, што абрабавалі да ніткі, нават адзежу знялі.

— Як гэта знялі, калі я бачыла сваімі вачыма, што на ім было паліто?! — не давала веры Мары.

— Якое там паліто. Смех ды і толькі. Адна назва. Невядома, што выглядала горш: ён сам ці яго адзенне. А ты кажаш… Ды і якая розніца, што на ім было. Самае цікавае вось што… — маладзенькая сястрычка паправіла халат, азірнулася па баках і з асалодай ад усведамлення перамогі над сяброўкай па хуткасці і якасці здабычы інфармацыі, зашаптала.

— Мне стала вядома, што ўся гэтая гісторыя — забойства, забойца — жанчына. Можа, прастытутка з карчмы. Але я думаю, што не ўсё так проста. Навошта было мужчыне дарыць ружы?

— Ружы? — бровы Мары прыўзняліся ледзь не да сярэдзіны ілба.

— Ціха ты, — ад напружання твар Харміёны наліўся чырванню. — Слухай далей. Ведаеш, як яна забіла? — Мары матлянула галавой і Харміёна выпаліла. — Атруціла!

Стала чуваць, як у акенца прыёмнага пакоя бездапаможна б'ецца муха.

Маўчанне перапыніла Мары. Нібы баючыся пачуць яшчэ больш страшную інфармацыю, але не ў змозе змагацца з цікаўнасцю, яна ціхенька запытала:

— І як жа ёй гэта ўдалося?

— Каб жа я сама ведала! Доктар Моран не выявіў аніякіх вонкавых пашкоджанняў. А калі не вонкавыя, то ўнутраныя. Проста так у сорак гадоў не паміраюць. Проста так наогул ніхто не памірае. І хоць канчатковы дыягназ, пастаўлены доктарам, гаворыць пра тое, што гэта было «запаленне мозгу», я ні за што ў гэта не паверу… Вінавата жанчына. Я так думаю, што яна ў гэтай гульні толькі пешка. Дапамагла выпіць ці з'есці атруту. А чамадан грошай дастаўся каралю.

— Які яшчэ чамадан грошай? — здзівілася Мары.

— А вось такі. Недзе зарабіў тыя грошы ды вёз дахаты. А…

Дзверы пакоя рэзка адчыніліся, на парозе з'явілася мажная жанчына гадоў сарака пяці. Не зважаючы на сваіх калег, што застылі ў сполаху ад нечаканасці, бы шкадлівыя коткі, што ўлезлі ў смятану, яна схапіла нейкія папкі і гэтак жа хутка знікла, не забыўшыся грукнуць дзвярыма.

Тайфун «Кэці» прайшоўся па пакоі, нічога не зачапіўшы, і толькі цяпер Мары і Харміёна адначасова выдыхнулі. Апошняя, дарэчы, нават згубіла ход сваіх думак, паабяцаўшы, што калі даведаецца што-небудзь новае ці ўспомніць, на што забылася, то адразу падзеліцца з Мары.

Мары ж, праклінаючы жанчыну-тайфун, злосная, што так і не даведалася, што за чамадан з грашыма быў у нябожчыка і куды ён знік, села за паўсядзённую сваю пісаніну.

3

Вакол была цемра. Амаль увесь час. Ненадоўга яна адыходзіла і рабілася нават балюча ад святла — тоненькай лініі, што стаяла перад вачыма. Здаралася, штосьці шумела, але вуха ўжо не магло разабраць анічога: ці то была чалавечая мова, ці цурчэла вада. Проста шум, ад якога ні куды не дзецца. Яму здавалася, што ён спрабаваў бегчы, адбіваўся, але ўсё марна: яго спрытна лавіла нейкая белая пачвара, ад укусу якой зніклі святло і шум. І чалавек зноў апынаўся ва ўладзе ўсепаглынальнай цемры. Гэта было самае страшнае: першыя хвіліны адчування яе ўсюдыіснасці. Здавалася, што яна пранікала нават пад скуру, тады рабілася вельмі холадна. Пасля знікала і цемра. Так паўтаралася некалькі разоў. Кожны раз чалавек спрабаваў зразумець, што гэта за д'ябальская гульня, і калі гэта сапраўды гульня, то хто яго праціўнік. Яго пытанні і выкрыкі ігнараваліся. І сярод святла ды цемры адказу не было.

Міналі гадзіны. Нічога не мянялася. І тады ён вырашыў зрабіць апошні крок, пасля якога назад дарогі не будзе: гэтую гульню ён прайграе. Ён звярнуўся да адзінай ісціны, да таго, хто падпарадкоўваў сабе і святло, і цемру, да таго, чыё імя даносілася ў гэтую ж хвіліну з кожнага куточка планеты, каго звалі і каго баяліся, каго любілі і ненавідзелі — да Госпада: не з пытаннем, а з просьбай: «Госпадзі! Прымі маю бедную душу!»

Рэзкі ўдар святла асляпіў яго назаўсёды.

4

— Гэта канец, — выціраючы слёзы прашаптала маладая дзяўчына.

На могілках стаяў ранішні туман. Адчуваўся холад. Чатыры постаці былі адзінымі тут жывымі. Калі не лічыць груганоў, што крычалі на ўсю ваколіцу.

— Не трэба слёз, дарагая. Канец — гэта першая прыкмета пачатку чагосьці новага.

Кацярына ЗАХАРЭВІЧ

ВЯСЁЛКА Ў ЦЕМРЫ

Апавяданне

Колькі чалавек можа прабыць у цішыні і цемры, не выходзячы з кватэры, ні з кім не размаўляючы, нікога не бачачы? Будзеце ўяўляць, як гэта, у думках абмяжоўваць сваю свабоду, называць розныя тэрміны і лічбы ад некалькіх хвілін да… бясконцасці?

А калі сам так вырашыў? Калі сам сябе зачыніў у аднапакаёвай турме агульнай плошчай каля сямідзесяці квадратных метраў, з якіх выкарыстоўваецца літаральна працэнтаў каля дзесяці-пятнаццаці?

Два месяцы. І гэта, здаецца, не апошняя кропка, а ўсяго толькі чарговая мяжа, пік. Кожны дзень — новы пік, новая вяршыня. Або новая бездань. Вяршыня для цела, якое мабілізавала ўсю сваю моц, жаданне выжыць, якіх, здавалася б, у гэтай дзяўчынцы зусім няшмат. А для душы яе — бездань, у якой яна сама сябе засыпае камянямі. Шэсць дзясяткаў і адна бездань на яе асабістым рахунку. Падсвядома яна ведае гэта, але не спыніцца, а ўсяго толькі пакіне яшчэ адну чорную пляму на паблёклай вясёлцы на сцяне. Як і кожны дзень. А можа, і не дзень нават. Праз шчыльную тканіну аксамітных парцьераў (ад прапрабабулі яшчэ) нават у самы ясны і сонечны дзень складана было зразумець, у якім часе, пары года, на якой планеце ты цяпер знаходзішся. Яна адчувае, што менавіта цяпер трэба паставіць яшчэ адну, чарговую, пляму. Нібы ўнутры яе ёсць свой гадзіннік, які вымярае яе ўласныя дні — шэрыя, хмарныя, пакутлівыя.

Вясёлка на сцяне — адзінае матэрыяльнае, істотнае, што засталося ад яе мінулага. Але яна пакрыўджана ўжо і сонечным святлом з таго ж мінулага, і невялікімі нервовымі чорнымі плямамі, хаатычна раскіданымі па сцяне. Яна, вясёлка, змагаецца з чорнымі, іншароднымі, чужымі ёй кляксамі, якія захапілі яе законную тэрыторыю. Пакуль што перамагае, але гэтыя маленькія пачвары з кожным днём набіраюць моц. Забіраюць яе сілы. Каб зусім нічога не засталося ад таго дня. Ні ад яго, ні ад яе памяці, ні ад яе самой.

* * *

Вясёлка памятае лепшыя свае гадзіны. Нават жыццё ў выглядзе сямі рознакаляровых збанкоў з фарбай у краме

Кацярына Захарэвіч нарадзілася 27 жніўня 1994 года ў Докшыцах. Вучыцца на 3 курсе Інстытута журналістыкі БДУ. Супрацоўнічала з газетамі «Родныя вытокі» (Докшыцы), «Зорька», «Знамя юности». Яе твор стаў нагодай абвясціць конкурс «запаміналак» колераў вясёлкі.

будаўнічых матэрыялаў. І як прыйшлі туды — ён, высокі, моцны, здаецца, нават грозны, каб не нейкае дзіцячае замілаванне і ахоўніцкая пяшчота ў вачах, жаданне дагадзіць любым шляхам, любымі сродкамі, і яна — маленькая, актыўная, энергічная, і… з тымі ж самымі пачуццямі на твары, ды, магчыма, яшчэ больш моцнымі, чым у яго. Прыгожая сваёй мілай незвычайнасцю пара.

«Каждый охотник желает знать, где сидит фазан»[1]… Менавіта так успаміналі, якія патрэбны колеры… Яна перыядычна абвяшчала яго вар'ятам на ўсю краму, сама нібы здіўлялася гучнасці сваіх абвінавачванняў, дэманстратыўна прыкрывала вусны далонню і лёгка калола яго вострым локцем пад рэбры. Абяцала быць больш асцярожнай у выказванні сваіх жаданняў. «Гэта ж дзяцінства!»

Прадавец крамы, жанчына з шэрым мінулым і няспраўджанымі спадзяваннямі на будучыню, паглядзела на пару і іх набыткі з лёгкай зайздрасцю, замілаваннем, і, магчыма, упершыню за доўгі час усміхнулася. Не вуснамі. Вачамі.

Было лета. Адзін з тых летніх дзён, які, можна спадзявацца, усё ж такі праб'ецца праз прапрабабулін аксаміт на вокнах, калі каму-небудзь прыйдзе ў галаву зашмаргнуць яго. Некалькі аблокаў вырашылі падзяліцца вадой, якая сапраўднай вясёлкай хутка заіскрыцца ў небе і будзе сама пазіраваць дзеля мастацтва.

Тою раніцай ён, як звычайна, патэлефанаваў ёй у сем гадзін, каб яна не спазнілася ва ўніверсітэт. Яму можна было спаць да паловы дзявятай, але ён даўно ахвяраваў паўтары гадзіны свайго адпачынку, каб толькі прачынацца разам з ёй. У яе сёння чарговы іспыт летняй сесіі. Голас незвычайна бадзёры для такога часу. Гэта значыць толькі адно — не спала ўсю ноч. Рыхтавалася. Зноў піла каву літрамі.

— Зноў не спала, так? — спытаў ён бацькоўскім тонам.

— Чаму? Спала. Тры з паловай гадзіны. Вясёлая, ты ж чуеш, — яна звонка (падазрона звонка) засмяялася і працягнула шчабятаць: — Ведаеш, чаго мне не хапае раніцай?

— Мяне? — яго вусны расплыліся ў замілаванай усмешцы, уявіўшы, што яна засмяецца і спытае, нібы не чакаўшы такога адказу: «Як ты здагадаўся?»

— Не, навошта. Цябе ў мяне многа. Я вясёлку хачу.

— Сёння, здаецца, дождж абяцалі, значыць, будзе табе і вясёлка, — сказаў задуменна, хоць не глядзеў прагноз надвор'я не толькі на сёння, але і ўвогуле ніколі не глядзеў тэлевізар, а ў галаве ўжо заварушыліся думкі, планы, варыянты, як зрабіць гэтаму дзіцяці вясёлку. У яго заўсёды так: ні адно слова не павінна прайсці міма, застацца незаўважаным, не рэалізаваным. Тым больш, слова яго каханай «вар'яткі». Проста ён быў бы ўжо не ён, калі б не знайшоў нейкае выйсце. Яна гэта ведала. І ён ведаў, што яна ведала.

— Ты ж ніколі не глядзіш прагноз надвор'я? — пачуў ён хітры голас, які яшчэ раз упэўніў яго, што спаць яна не клалася ўвогуле: з'явіўся ў ёй нейкі азарт спрачацца, пераконваць, дабівацца праўды.

---

[1] «Каждый охотник желает знать, где сидит фазан» — гэта, канешне, добра, але не па-нашаму. А як па-нашаму? Мы папрасілі сяброў «Маладосці» паспрабаваць стварыць беларускамоўны адпаведнік знакамітай запаміналцы колераў вясёлкі. Ч, А, Ж, З, Б, С, Ф – чырвоны, аранжавы, жоўты, зялёны… *Чапля Агапка з'ела жабку, балерон — селянін Філімон (буслік Сымон — феналгон)…* Вось што атрымалася ў нашых сяброў.

Чарадзей Апрануў Жупан з Зіхоткімі, Бліскучымі, Сакавітымі Фалдамі — даслала ВольгаГрадзінар. *Чаму Адзінокія Жанчыны Заўсёды Бываюць Самыя Файныя?* — прыдумала Амбіка Сінгх. *Частаваўся Апельсінам Жыраф з Баку. Сказаў: Фу!* — гэта ідэя Сяргея Самахвала. *Чэмпіёны Ажыццявілі Жаданае: Залаты Біятлон, Супер-Фрыстайл* — прапанавала Наталля Белазёрава (якая пажадала назвацца Нясвіжскай).

— Гэта мне мой рэўматызм падказаў, — пажартаваў, засмяяўся.

— А, зразумела, — яна таксама смяецца, крыху нервова. — Сустрэнемся пасля іспыту? Буду твой рэўматызм лячыць.

— Добра, я прыеду да ўнівера, — а ў галаве яго ўжо быў канчатковы план, як падараваць ёй вясёлку.

Вясёлка — атмасферная і метэаралагічная з'ява, якая назіраецца звычайна пасля дажджу або перад ім. Яна выглядае як дуга або акружнасць, складзеная з колераў спектра.

Гэта ўсё, што напісана ў Вікіпедыі пра адну з яе вялікіх мар. Усё, што засталося ў яе, — усяго толькі «метэаралагічная з’ява». Гэта не сумленна.

* * *

Менавіта гэтыя імгненні часцей за іншыя ўрываюцца ў яе галаву. Яна ніколі не запрашала іх да сябе. Больш таго, яна старанна зачыняла дзверы, вокны і нават самыя маленькія шчыліны ў сваёй свядомасці. Адразу пасля таго, як ён перастаў існаваць. Тады яна яшчэ магла змагацца. Пару хвілін ці пару стагоддзяў працягвалася гэтая бойка з успамінамі і з новымі падзеямі. Яна закрывала сябе: заплюшчвала вочы, прыкрывала далонямі вушы, але рэчаіснасць паступова і бязлітасна ўсё ж трапляла ў яе жыццё, душу, вытраўляла там усё, нібы атрутны газ. На месцы яе душы ўжо больш нічога не будзе, акрамя ўспамінаў, якія яна намагаецца прагнаць, якія нясуць боль, слёзы, пакуты, але ёй нічога больш і не застаецца.

Але аўтаматычна засталося тупое жаданне выкрасліць са свайго жыцця ўсё. І таму ў гэтым пакоі больш нічога не будзе. Даўно не было і не будзе нікога з яго сям’і. Яго сястра, цяжарная, прыходзіць раз на два дні і пакідае пад дзвярыма пакункі з ежай. Глядзіць з дакорам на тыя, што прынесла два дні таму, амаль што не кранутыя. Яна не можа доўга трываць атрутны пах фарбаў, выгляду добраахвотнай затворніцы. Яна прыходзіць, глядзіць дакорліва і вінавата. За тое, мабыць, адчувае сваю віну, што цяжарная, што ўсё яшчэ ходзіць, гаворыць, усміхаецца, прыносіць пакункі з крамы. Хутка не будзе вясёлкі, якую ён так проста падараваў ёй з-за аднаго толькі неасцярожнага жарту. Магчыма, хутка не будзе і яе самой, калі яе ўпартае цела зусім перастане есці і піць, перастане чапляцца за жыццё і паддасца атрутнаму паху чорнай фарбы, цемры і перастане існаваць. Як і ён.

Яго няма. Яна нават злавалася на яго: як ён мог пакінуць яе? Ён перастаў існаваць як асоба, як жывая істота, а праз некаторы час яго ўжо не будзе і як «набору» органаў, мяса, скуры, клетак, костак. Яму ўжо ўсё роўна, а што рабіць ёй?

Яна ніколі не разумела, чаму людзі пакланяюцца могілкам. У іх жа няма нічога ад чалавека, якога там пакінулі. Ёсць фотаздымкі, на якіх захаваўся вобраз чалавека: жывога, сапраўднага. Есць дзённікі, кнігі, музыка, асабістыя рэчы, якія чалавек цаніў, любіў, у якія «ўкладаў душу», з якімі звязана яго душа. Але магіла… месца, дзе ляжыць тое, што было калісьці жывым. Цела, якое не вытрымала жыцця, не здолела затрымаць у сабе душу. Вінаватае ў тым, што побач з роднымі няма цяпер ані душы, ані цела. Раней яна заўсёды лаяла сябе за такія думкі. Асабліва сорамна за іх было, калі на могілках бачыла чырвоныя ад слёз вочы каго-небудзь са сваякоў нядаўна пахаваных… У людзей гора, а яна…

Але цяпер яна не сумнявалася ў тым, што можа пагарджаць усімі гэтымі людзьмі за іх сляпую веру ў цела, якое ляжыць у труне, за іх слёзы не ад болю, а ад веры, што так трэба. Галоўнае, што яна можа ненавідзець іх таму, што ненавідзіць сябе: у іх усіх ёсць за што зачапіцца думкамі, успамінамі і надзеямі — за гэты вось буга-

рок, за драўляны крыж і фотаздымак з чорнай стужкай у правым ніжнім кутку. Яна ж занадта скептычная, каб гэтым жыць. І яна можа ненавідзець гэтае цела, якое нядаўна абдымала, кахала і абагаўляла, за тое, што яно, такое слабое, не здолела затрымаць душу. Душу, якую кахае яе душа.

* * *

Калі б яна ранейшая бачыла сябе цяперашнюю, то, напэўна, пашкадавала б, абняла, прытуліла і накарміла. Але ніколі не пасябравала б, таму што саромелася, што мае тое, чаго ў цяперашняй яе няма. Адчувала б сябе вінаватай, што шчаслівейшая. Гэта як ісці па вуліцы, заўважыць бяздомнага ці хворага, і не паглядзець на яго нават. Не таму, што мярзотна ці страшна, а таму што сорамна. І не ведаеш дакладна, за што, нічога ж дрэннага не зрабіла, а ўсё роўна вочы не здолееш падняць. Каб яна ранейшая сустрэла сябе цяперашнюю, то ад усёй душы малілася б, каб з ёй (ранейшай) такога не здарылася.

Калі б яе цяпер бачыла прадавец з крамы будаўнічых матэрыялаў, тая самая, з шэрым мінулым і няспраўджанай будучыняй, то яна б, напэўна, зайздросціла. Яна ў няпоўных сорак год ужо не любіла глядзецца ў люстэрка, таму што страчвала ў ім апошнюю надзею, і вельмі любіла чытаць раманы, таму што там знаходзіла няспраўджаную будучыню і праведзенае ў нязбытных марах мінулае. За тое ж раманы і ненавідзела. І сябе за тое, што нічога, акрамя нянавісці і зайздрасці, адчуваць не можа. Калі б прадавец з крамы цяпер бачыла яе, то, канешне, абагаўляла б. Яна звычайна абагаўляла тых, хто мог адчуваць. Яна хацела б нават штосьці важнае, істотнае страціць, каб пакутаваць, каб мець права сказаць: «Я ведаю жыццё», «я вартая таго, каб быць шчаслівай». Але яна страціла толькі магчымасць адчуваць.

Пасля шасцідзесяці аднаго дня, у якіх для яе існавалі толькі ложак, напалову знішчаная вясёлка, на якую яна ўжо не трымала крыўды і злосці, некалькі збанкоў чорнай фарбы, пасля дзён, у якія дзяўчына зусім забылася на свой фізічны стан, на свае прыродныя патрэбы, яна стала падобная да муміі. Калі б яна ўбычыла сябе, то запомніла б назаўсёды. Гэтыя косткі, зжаўцелую скуру, яркія фіялетавыя вены лепш за ўсё было б паказваць дзяўчатам-мадэлям з комплексам паўнаты і прадаўцу з крамы будаўнічых матэрыялаў.

Два месяцы таму яна заўважыла, што ў люстэрках адбіваецца толькі цемень, пустэча ды бардовы колер аксаміту на вокнах, які становіцца бясконцым у сваім падабенстве да крыві. Яна пабіла ўсё шкляное і празрыстае, што было ў кватэры. Сама, рукамі. Магчыма, на костках яе схуднелых пальцаў засталася запечаная кроў. Можа, ёй нават дагэтуль і баліць. Але, відаць, боль не такі моцны, каб быць заўважаным. Каб у яе душы мелася месца для якіх-небудзь пачуццяў і адчуванняў, акрамя болю, яна б, напэўна, расчаравалася: змагацца з болем і пакутамі сэрца ёй заўсёды дапамагалі фізічныя пакуты, рэальны боль цела. Раней яна драпала рукі, сціскала далоні так, што на іх адбіваліся сляды пазногцяў; калі была ў больш адэкватным стане, то наведвала спартыўную залу і там выціскала з сябе апошнюю моц. Выціскала апошнія кроплі жыцця, каб далей жыць. І раніцай жыла, калі адчувала боль у цягліцах. Фізічны боль перакрывае, забівае боль душэўны. Але цяпер гэта было так смешна, неістотна, драпаць рукі, каб не адчуваць крыўду на няспраўджанае каханне, знарок напружваць збалелыя цягліцы назаўтра пасля трэнажорнай залы…

Да такога болю яе не рыхтавалі ні мінулыя страты, ні больш дарослыя сяброўкі, ні кнігі, якія яна любіла чытаць. Пакуты даюцца нам толькі такія, якія мы зможам вытрываць і толькі для таго, каб стаць больш моцнымі, дасканалымі. Пакуты вельмі

моцныя бываюць толькі ў кнігах ды кінафільмах, там героі аддаюцца ім, існуюць і паміраюць з імі. Гэта прыгожа. Ёй нават крыху крыўдна было, што яна на сваім шляху не сустракала такіх трагедый. Жадала — атрымай! Жыві і пакутуй. Вар'яцей сабе пакрыху, не чуй, што табе твая падсвядомасць крычыць! Успрымай гэтыя «трэба жыць далей» як бессэнсоўныя словы істот, якія нічога і нікога не страчвалі, не разумеюць, як трэба жыць і што жыць увогуле не трэба. Знішчай усё, што было, каб не было сіл будаваць што-небудзь новае.

Калі яна чарговы раз устае з ложка, каб схаваць пад чарнатой яшчэ некалькі сантыметраў вясёлкі, то босымі нагамі топчацца па шматлікіх аскепках вялікага люстэрка, якое доўга стаяла каля сцяны, бо яны ніяк не маглі вырашыць, дзе яно будзе больш патрэбна. Да яе ў яго не было столькі люстэркаў. Ён стаў набываць іх спецыяльна дзеля яе. Ёй вельмі падабаліся светлыя пакоі яго кватэры на сонечным баку шматпавярхоўкі. Яна хацела, каб святло і прастора былі бясконцымі, каб сонца, ўстаючы раніцай, вітала іх двойчы — за акном і ў люстэрку насупраць. Яна доўга выпрошвала яго зняць з акон прапрабабулін стары і цёмны аксаміт, але ён адмовіўся. Гэта была, відаць, адзіная яе просьба, у якой ён адмовіў. Ад таго адмова была яшчэ больш недарэчная і крыўдная.

У той дзень, дзень малявання вясёлкі, яна была ў яго кватэры першы раз. Яна ведала, дзе ён жыве, нават мела пры сабе ключы і запрашэнне перасяліцца да яго, але ні першым ні другім да таго часу не скарысталася. Яго кватэра была для яе нечым святым і недасягальным, як часткова і ён. Такія, як ён, думала яна, павінны жыць недзе на Парнасе, спаць на ложку з аблокаў, ужываць нектар кветак, а тое, што такі цуд уважыў яе сваім з'яўленнем, — гэта нешта неверагоднае… Тое, што ён дазволіў ёй глядзець на сябе, быць побач, кахаць сябе, больш таго — сам прызнаваўся ў каханні, здавалася ёй сном. Яна не верыла, што годная такога шчасця. Тое, што ён можа жыць у адной з кватэр Мінска, што ён таксама спіць на старой канапе, што раніцай у яго падгарае яешня і астывае кава, здавалася ей больш нерэальным, чым казка пра вампіраў і пярэваратняў Стэфані Маер.

Не, яна не была сляпой дурніцай, а ён зусім не быў богам з Парнаса. Яна бачыла ўсе яго недахопы, але яны здаваліся ёй такімі мізэрнымі ў параўнанні з самім фактам яго існавання. Усё было проста: яна даўно марыла пра такога, як ён. Толькі яго яна здолела пакахаць — і за адно толькі гэта яна магла на яго маліцца…

* * *

Яна была яму нават удзячная за тое, што калісьці ён адмовіўся зняць старыя парцьеры. Нягледзячы на яе перакананні: цемра, пыл, дрэнны настрой… А цяпер яны, парцьеры, ператварыліся ў лепшых сяброў, памагатых, адзіныя рэчы, якія застануцца, здавалася, нават калі яе не будзе. Напэўна, і пасля Апакаліпсісу ад усёй планеты застанецца толькі стары аксаміт яго бабулі.

Там, за імі — скончылася лета, а восень кажа, што час ідзе. Так, восень нават праз парцьеры нагадвае, што яна тут, што прайшло ўжо шэсцьдзясят два дні з таго, як ён перастаў існаваць. Свет пра гэта не ведае. Свет страчвае лістоту, каб праз паўгады з'явілася новая. І так будзе заўсёды. Свет страчвае людзей, каб на іх месцы нараджаліся новыя. Тыя, якія яшчэ нічога не зрабілі. Тыя, каго ніхто яшчэ не бачыў, не ведае і не паспеў палюбіць. Тыя, хто яшчэ нічым не заслужыў месца ў жыцці. Гэта адчуванне, нібы токам, ударыла яе шэсцьдзясят два дні таму, захапіла, і яна ўхапілася за яго, выхоўвала ў сабе, пакуль адчуванне не перайшло ў думкі, не стала пародыяй на сэнс жыцця: аддзяліць сябе ад свету.

Таццяна СІВЕЦ

І ЦЭЛАГА СВЕТУ МАЛА

Таццяна Сівец нарадзілася 23 чэрвеня 1982 года ў Мінску. З захапленнем чытае фанфікшн паводле «Гары Потара». Марыць пра рудога ката. На пенсіі плануе атабарыцца ў мястэчку на Віцебшчыне і пісаць казкі. Паэт, публіцыст, драматург, перакладчык, галоўны рэдактар штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

* * *

Як мы знайшлі наша мора?
Мы проста крочылі — і прыйшлі.
Гэта халодны клімат,
Але мы ведаем, чым яго падпаліць!
Там, дзе ўсе паміраюць ад холаду,
Мы выжылі, бо жылі…
Налі мне воцату,
Як болей не маеш, чаго наліць!

Як мы пакінулі гэтыя сцены
І выправіліся на пленэр?
Вядома дакладна
Толькі табе ды мне.
Лета нас падманула:
Канец надышоў раней…
Нават не думай плакаць —
Каго ты слязьмі кранеш?

Сядай у каўчэг свой, там па-адным —
Там усе, як ты.
Мы ўсе будзем родзічы,
Будзем сёстры мы і браты!
Там нават па самым высокім загадзе
Няма каго скараціць!
А калі нехта скажа: «Мора няма…»,
Адкажам: «А трэба было ісці!»

КАЦІ БЕЗМАЦЕРНЫХ

Гэтыя словы важкія, быццам Упанішады…
Гэтыя дзеясловы скуголяць мінулым часам…
Ты так хацела дом — абавязкова з садам…
Ты верыла: гэта неба — бліжэй да шчасця…

Там, дзе ты сёння запарыш гарбату з зёлак,
Там «назаўсёды» — гэта ўжо не прыслоўе…
Можна, я буду памятаць пра цябе, вясёлую?
Ты больш не пішаш… І гэта ўжо не пра словы.

Дзесь па дарозе ў Мару з краіны Болю,
У назаўжды табой пазначаным Пакістане,
Ты ж так хацела стаць абсалютна вольнаю —
І ты стала!..

* * *

Так, у 40 гадоў смешна глядзець на тых, каму толькі 20.
Праўда, сэрца пакуль што памятае, як балела 10 гадоў таму,
І сціскаецца…
Так, напэўна, калі мне будзе, колькі табе, я таксама буду ўсміхацца і
Казаць, што сябры — лепш за каханых, яны заўсёды вяртаюцца
У тваю турму.

Я буду чытаць свае вершы гэтым шчаслівым дзецям,
Якія ўпэўнены, што дарослыя, і даводзяць, што ўсё ранейшае —
Залатое смецце.
Яны павераць мне
(як вераць у цуды асуджаныя да смерці),
Калі я скажу ім, што ўсе законы за тых, хто пісаў іх, не разумнейшыя…

І ты будзеш у першым радзе — глядзець на мяне…
(Калі, канешне, да гэтага часу вытрымаюць галава і печань!)
Падумаеш, што яшчэ ні каліва не канец, і…
Калі прывычна заные старая шнарына (так, тая самая, на сцягне),
Пойдзеш дамоў, глынеш які-небудзь анальгін… І ўкленчыш.

* * *

У мяне дзве сяброўкі: адну клічуць Эн, а другую — Кейт.
Адна жыве ў Серабранцы, другая — у Польшчы,
І з гэтай мы бачымся нават крыху часцей…
Калі ўсе навыперадкі — наперад, то мы з імі — у хвасце,
А тыя, хто йдуць за намі, — ужо нябожчыкі…

І хацелася б сустракацца вечарам, піць марціні або сакэ,
Ды ў мяне, як заўсёды, праца,
Кейт хвалюецца, як там дзеці,
Эн — пра візу, пра кошт і кэш —
Карацей,
Аніяк не спаткацца нам, не сабрацца!..

Кейт расказвае па мабільным пра сына, сям'ю і дом,
Эн лістуе на мэйл — пра тое ж і трохі яшчэ — пра боль,
Я пішу, што баюся канца зімы…
Кейт абдымае Алекс, у Эн закаханы Дэн, а мяне любіць добры Бог,
Так што калі тут хтось і жыве чаканнем свайго Гадо,
То толькі не мы, ты чуеш, толькі не мы!..

* * *

Цяпер з тваёй сумкі пахне, нібы з аптэчкі…
Ты звыкаеш казаць не «чай», а «гарбата», не «папкі» — «тэчкі»…
Ты купляеш віно, а не квас або сок парэчкавы!
І прызнаеш метро за найлепшае з месцаў для несустрэчы.

Усё ў табе плача вечарам, і
Усё ў табе — недарэчы…
Ну, чаму ты ў апошні момант заўжды хапаешся за парэнчы?
(Думаеш, гэта лечаць?..)

Адзінота — стары пацук — выгрызае цябе знутры.
Ты не памятаеш без пашпарта, колькі табе: 22 або 33…
Гавары, прашу цябе, хоць пра што са мной гавары!
Каб ніхто не заўважыў, што там, дзе было цяпельца, ўжо не гарыць.
Стой ля акна, глядзі, як дзеці смяюцца і бегаюць у двары…

* * *

А я ўжо не памятаю, ці квітнеў гэтым летам бэз,
Нават не ведаю, ці зазірала сонца сёлета ў мой пакой…
Але тыя, хто кажуць: «Паслухай, ну, мы ж клапоцімся пра цябе!»,
У сотні адсоткаў дбаюць выключна пра свой спакой!

Так, я ўмею цярпець: майму цярпенню ў чэрвені 32!
І, напэўна, можна было б хоць трохі яшчэ, але…
Я не памятаю, ці то кроплі з неба, ці то жарства.
Я не ведаю, хто з нас, двух, пасля злівы той — ацалеў.

Мне паверыць бы, што ўсё будзе… Не важна, як!
Толькі вера даецца тым, каго любіць Сам…
Ну, які ліхтар я, які маяк,
Калі нават не ведаю, што далей пісаць!..

* * *

Ты выходзіш, адразу цямячы, што далей.
Ну, якія тут НЕ, якія яшчэ АЛЕ?!
Нехта шэпча на вуха — ты чуеш, бы скрозь туман…
І паўтараеш, як мантру: «Болю няма, няма...»

А потым цябе ламае найгоршая з навальніц:
Калі з неба — не кроплі, а лава ды камяні…
І ты больш не чуеш таго, што раве натоўп,
Болей няма цябе — ты больш нідзе, ніхто!

Той, хто да рыскі апошняй — ты, так, ён ведае, куды біць,
Каб знішчыць цябе, каб нарэшце цябе дабіць.
І ты падаеш, каб ніколі ўжо не ўставаць…
Але нехта ўнутры цябе шэпча: «Болю няма, няма!..»

* * *

Калі на ілбе пульсуе пунсовая кропка ад іхняй оптыкі,
Калі тэлефон у рукі наогул не варта браць…
Ты заплюшчваеш вочы, шэпчаш: «Мае вы хлопчыкі...»
А потым... Потым і сам нячысцік табе не брат!..

Ты пазайздросціш тым, хто ўпадзе па дарозе да гэтай бездані,
Бо дакладна ведаеш, што чакае цябе далей…
Мне не шкада цябе, бедная, бедная, бедная!..
Ты сама вінаватая! Ты баялася пасталець!

Ты баялася сваіх страхаў — і вось яны — залішыліся па-за межамі,
Ты баялася вышыні — дык вось табе — вышыня!
Чаму ж ты гэтак упарта змагаешся з непазбежнасцю,
Што з канату цябе нават снайперам цяжка «зняць»?

І цэлага свету мала, каб вырак змяніць да лепшага,
Каб не кідалі ў спіну ні нож, ні камень і ні праклён…
Вось таму ты болей не думаеш пра далейшае,
Проста выходзіш, рукі раскінуўшы, — на паклон!

Ганна НАВАСЕЛЬЦАВА

НА ВЕКАВЕЧНЫХ МЕЖАХ...

Міфалагічна-легендавае апавяданне

Ганна Навасельцава нарадзілася 11 мая 1983 года ў Віцебску. Скончыла факультэт беларускай філалогіі і культуры ВДУ імя П. Машэрава і аспірантуру пры ім. Працуе выкладчыкам кафедры беларускай літаратуры ВДУ. Друкавалася ў абласных і рэспубліканскіх выданнях.

Знаёмы ясень крануў за плечы доўгімі галінамі, калі апошні водбліск сонца знікаў у начным змроку. І табе маё вітанне, высокі. Сем стагоддзяў стаіш тут, мудры, на ўзгорку, куды зладжана падступаюцца лясы і палі, балоты і азёры. Адно не зважаеш на іх, вартуеш крыніцу з жывою вадою. Цячэ яна праз сенажаці ды яловыя пушчы, і няма ў яе пачатку, як і няма ёй канца. Твая вечнасць, маё імгненне. Вартуеш жыццё, як і я не хачу адкрыць шлях смерці…

Не, мне не выпадае кранаць крыніцу, не мая яна. Хачу табе сказаць, што паважаю цябе за тое, што стаіш на шляху ўсіх вятроў. Навошта зноў сюды прыйшоў, парушыў твой узнёслы спакой? Не, гэтым разам не прывёў за сабой цёмных навальніц. І не прагневаліся на мяне ані Белабог, лёгкіх яму шляхоў, ані Чарнабог, хай заблукае ў сваім вечным змроку… Пытаешся, ці буду замаўляць… Не буду, мудры, высокі. Шмат я замовіў скарбаў, шмат закляў курганоў. І шмат людзей, якія нягожа чынілі, пусціў па белу свету ваўкалакамі… Толькі досыць ужо ўсяго гэтага. Дапамажы мне, ясны, блаславіць чалавека… Што, ты здзіўлены? Не чакаў ад мяне такога… Я рады, што яшчэ магу цябе здзівіць. Павер у яго, высокі, не пакінь без мудрай парады. Так, я ведаю, што і ты ў мяне папросіш. Не знікне крыніца з жывою вадою. Я, ведны чарадзей, табе слова даю… Я ж разумею, што такое вечнасць…

Зацікаўлена ўзіраешся, ясны. Што, лёгка згадзіўся? На бясконцы жаль, не магу вас абодвух адчараваць, не пераўзысці мне бацькоўскай волі. Так, любое пакаранне мае межы, любая віна мае выкупленне. Усё мае свой пачатак, усё мае свой канец… Вось і брат твой — разгалісты дуб, што мог ператвараць у каштоўны найпрыгажэйшы бурштын чалавечыя слёзы, пашчапаны на дробныя трэсачкі… Ведама, злы ты з-за гэтага на людзей. Але зрабілі тое людзі з вялікага гора… Табе не зразумець яго, ты занадта даўно быў чалавекам. Пытаешся, якое гора можа быць большым, чым сем вечнасцей цягнуцца да сваёй каханай, чым сем вечнасцей бачыць яе слёзы… Можна ўбачыць, як закопваюць людзі крыніцу з жывою вадою. А можна глядзець, як высыхае яна, як знікае яе гаючая

Малюнак В. І. ПУЗАНКЕВІЧА.

сіла. Што злуеш… Хочаш дачакацца, калі з цябе зробяць сані? Так? Тады дазволь мне ўчыніць, каб жа наш жыццёвы скон ды стаў пачаткам… Я, ведны, усё прадбачу. Усё табе раскажу…

У самую чарадзейную ноч прыйдзе да цябе залатакосая дзяўчына. Ад нараджэння разумее яна галасы зямлі. Але мовіў я звярам ды птушкам, каб звялі яе да цябе, і не парушыць лясун маёй волі… Што мне да яе? Да яе нічога, але закаханы ў залатакосую хлопец, над лёсам якога варажылі зоркі. Яму прадказалі зашмат… Яго і хачу блаславіць чарамі, яму і прашу тваёй дапамогі. Якой дапамогі? А ўсё проста… Ты сам ведаеш, што значыць страціць каханую, ясны. Ведаеш найлепей. А ў тую чарадзейную ноч гойдаецца на тваіх галінах усялякая нечысць… Хай сабе, збірай такіх сяброў у сваім вялікім горы… Дык няхай твае сябрукі і зацягнуць золатавалосую ў ясную крону… Хоча яна чарадзеіць, няхай здзейсніцца тое. У мяне ж іншы клопат. Я хачу, каб ён быў гатовы на ўсё… Ты ж сам такое перажыў, ясны… Я хачу, каб стала яму балюча. Толькі ты можаш такое ўчыніць…

Гаворыш, што горшы я ад роднага брата. Мы яшчэ памерымся сіламі. Не параўноўвай нас, мы розныя. Гаворыш, што горшы я нават за бацьку… Што ж, табе лепей ведаць. Мой бацька замовіў вас у крыніцу і ясень, таму што быў закаханы, таму што помсціў за здраду. Не плач, высокі ясень, я не ведаю такога пачуцця… каханне… Але я скарыстаю яго вялікую сілу. Гэта проста. Як і валодаць чарамі. Як і бараніць тое, што мне належыць. Дык ты са мною? Са мною. Я і не чакаў іншага. Ты яшчэ парадуешся за сваю вечнасць, за маё імгненне на гэтай зямлі… Што? Я таксама доўга жыву? Не зайздросць. Няма чаму… Дык памятай, у чарадзейную ноч…

Удалася яна пагоднай, самая чарадзейная ноч, тая ноч, пра якую складуць легенды. Ды што мне легенды… У іх жа ўсё прыхарошана так, што і цяжка дазнацца праўды. Але я быў сведкам таго, як усё рабілася. Скінуўшыся кажаном, незаўважаны нікім, акрамя самой ночы, кружляў я над закаханымі, над шляхам іх расстання, над высокім ясенем… Шмат я смяяўся, але не толькі смешна мне было…

Ім не было наканавана быць разам. Зразумеў гэта з першага позірку я, ведны чарадзей, які шмат чытаў у людскіх вачах, у людскіх сэрцах. Крыўдна прызнацца, але тая залатакосая была лепшая за яго, хлопца з абраным лёсам. Яна хоць бы ведала, да чаго імкнулася. А ён, небарака, ён зусім яе не разумеў. На нейкае імгненне мне зрабілася яго шкада. Мабыць, я сапраўды горшы за брата, што задумаў учыніць з ім такое… Але не, не адмоўлюся ад сваёй задумы. Таму што ўчуў сказаныя словы:

— Навошта табе нейкія чары? Забудзься на іх… Проста пакінь, як незразумелы сон… Не вядуць яны да добрага…

— Адкуль ты ведаеш? Ты што, чараваў?

— Не. І не збіраюся. І табе не дазволю.

— А хто ты мне, каб не дазваляць?

— Паслухай, я хачу табе лепшага…

— Што можа быць лепей за чары? Няўжо ты?

— Хіба я такі дрэнны?

— Не хачу цябе слухаць…

Вось і ўсё. Абвостраным кажановым зрокам я ўгледзеў нясцерпны боль у вачах таго, хто сам быў вінаваты. Так лёгка страціць, так балюча гэта зразумець… І данеслі мне чары палыновы горыч палёў і лясоў, якія бачылі іх шчаслівымі. Разбіліся водбліскі зор у азёрных люстэрках, да якіх яны дакраналіся рукамі. І паляцеў над светам расчараваны ўздых засмучанага Лады. Гэтым разам не выйшла ў цябе, сінявокі… Што ж, не яны апошнія.

Усё яшчэ нікім не заўважаны, я лунаў над іх ростанямі. Плакала залатакосая, зразумеўшы, што гэта — расстанне… Што ў кожнага з іх — свая дарога. А ў хвіліну горычы мы ўсе такія слабыя… Упершыню здаліся ёй зразумелымі галасы начнога лесу, якія зваблівалі за сабой. Яны клікалі, абяцаючы таямніцы. А таямніцы ды нязведаныя шляхі — лепей, чым боль адзіноты. Ідзі, пранікліваая чарадзейка, тваё наканаванне чакае цябе. Што ж, хлапеча, затрымай ты яе, скажы тое, што адчуваў у тую хвіліну, і яна б не пайшла. І нічога б не адбылося. Але ты не быў гатовы… Цяжка мне з табой будзе. Ты стаяў і глядзеў, як яна ідзе ад цябе прэч, і нічога не думаў зрабіць. Я налічыў больш як тры сотні ўдараў твайго сэрца, я ўжо думаў, што памыліўся ў табе, калі ты нарэшце пабег за ёю.

Яе вёў начны лес напрасткі да ясеня, цябе ж крыху павадзіў заўсёды шкодны лясун. Але, узбіўшыся на след залатакосай, ты ўбачыў, што спазніўся… І табе адкрылася, чалавеча, што размаўляе твая каханая з ясенем, як з роўным сабе, што бярэ ясны галінамі яе за рукі… і знікае тая ў яго густой кроне. Ты дарма кінуўся бегчы, дарма спрабаваў зноў і зноў узлесці туды, дзе некалькі імгненняў таму знікла твая золатавалосая.

— Позна, позна, яна сама згадзілася пайсці да нас, — здзекліва галосіць табе нечысць з ясеневай вяршаліны.

— Знайду яе, адшукаю, вярну, — упарта мовіў ты, і мне спадабалася тады твая ўпартасць.

— Не, не знойдзеш, не адшукаеш, не вернеш, — рэхам азываўся табе высокі ясень ды паказваў свае пустыя галіны. — Глядзі, няма яе…

— За што вы так з ёю? — ты хацеў, ты імкнуўся зразумець.

І ты не ведаў, што яшчэ прыйдзе час твайго разумення чараў і ўсяго, што звязана з чарамі. Я цябе навучу, колькі б часу нам ні спатрэбілася… Таму што гэта галоўнае, што я павінен зрабіць.

— Ні за што… Ні за што… Ні за што… — здзеклівым рэхам адказвала з ясеня і ты ўскіпеў гневам…

— Пашчапаю цябе, ясень, на дробныя трэсачкі… — у тваім голасе прагучала сапраўдная прага здзейсніць пагрозу.

І твая рашучасць мне спадабалася яшчэ болей. З гэтага можна было пачынаць… Ясень не зважыў на тваю пагрозу. Адно махнуў мне галінай, маўляў, споўніў, пра што казалі, далей сам рабі. Той, хто сем соцень сонцаваротаў бачыў радасці і страты белага свету, ведаў, што ты сам яшчэ не спазнаў сваёй сілы. Сваёй незвычайнай сілы…

Сілы, што пакіне тваё імя ў легендзе, якую я, ведны чарадзей, складаць пачынаю…

Падаю на зямлю і паўстаю перад здзіўленым табою ў чалавечым абліччы. Што ж, я ўмею здзіўляць… А ты зусім не рады мяне бачыць. Пытаешся злосна:

— Як знішчыць чары, што яе схавалі? Толькі ў каго я прашу дапамогі… Ты ж таксама з гэтага кодла… Не дапаможаш, не скажаш…

— Дапамагу. Скажу, — моўлю ў адказ. — Гэта праўда, што я ўмею здзіўляць.

— Як? — ты ўвесь ператварыўся ў слых.

— Гэта прасцей, чым табе здаецца, але не так хутка, як табе карціць…

— Не злуй на мяне, чараўнік. Кажы…

— Добра, раз ты сам просіш…

Вось так проста пачынаюцца легенды. Пачынаюцца з кахання і прабачэння, з рашучасці ўсё зрабіць… Не, трасе лістамі ясень, думаючы пра тое ж, што і я. Пачынаюцца са страты і гневу, прагі адпомсціць… Не хаваеш сваіх пачуццяў, ясны. Не

хавай, не трэба. Толькі не быць легендзе без кахання, без надзеі, без веры… Так, мне лепей ведаць. Гэта я гляджу табе ў вочы, хлапеча. І кажу табе праўду, толькі праўду. Вялікую праўду…

Кажу, што было ў свеце двое закаханых. У чарадзейную ноч, калі ўсе спалохана хаваліся па хатах, толькі яны не збаяліся і прыйшлі на спатканне. Ці доўга, ці мала гулялі, не зважаючы на дзікія спевы вадзянікоў, лесуноў, палевікоў, але ўпадабала дзяўчына высокі ясень. Дакранулася да яго, і з ясеня пацягнулася да яе белая, нібы снег, рука… Пацягнулася, і нехта салодкім голасам паклікаў ісці да іх… Узяла дзяўчына белую руку, толькі не разгубіўся яе каханы. Ухапіў яе і трымае, не дае падняцца на дрэва. А зверху нехта рагоча-заліваецца, гаворыць, што позна ўжо, што прыгажуня сама пагадзілася. Узлаваўся хлопец і зрабіўся ў сем разоў дужэйшы. Пацягнуў ды не толькі вызваліў сваю каханую, але і ўсё кодла з ясеня скінуў…

— Ды што я расказваю, не ведаючы таго, ці да душы прыходзіцца сказанае? — перыпыняю я свой аповед.

— Годна баеш, чарадзей. Добра сказаў мне, што сам я вінаваты. Не спрачаюся з тым. Толькі хлопец той быў, відаць, сапраўдны асілак… Не ўсім такое ад нараджэння дадзена.

— У кожнага ёсць свая сіла. А калі няма, то ёсць прызначэнне знайсці сілу яшчэ большую. Толькі не кожны пра сваё прызначэнне ведае…

— Гаворыш, што ёсць у мяне прызначэнне. Чарадзей, з чаго мне табе верыць?

— З таго, што хочаш ты ўбачыць яе. Хоць і ведаеш, што не быць вам разам, але не адступішся. А мне заўсёды такое даспадобы.

— Скажаш, як знайсці мне вялікую сілу?

— Падкажу…

— Падкажаш? Ізноў таямніцы…

— Што ж, кожны лёс — таямніца… Не магу табе твайго лёсу прадказаць. Не магу прадбачыць усё тое, пра што будзеш шкадаваць. Магу толькі згледзіць яго ахутаны смугою след. Павер, што і гэта многа…

— Дык кажы пра мой засмужаны след, чарадзею. Кажы, пакуль я табе веру…

І я сказаў табе, чалавеча. З таго, што наваражылі зоркі, мовіў жаданае, што цепліць у сэрцы многія спадзяванні. І ты мне шчыра паверыў… Высокі ясень згодна схіліў вершаліну…

Ты пайшоў у вялікі свет шукаць сваю сілу, пайшоў здзяйсняць свой лёс. Прыходзіў да гаючых камянёў, да светлых крыніц. Слухаў пераліўную гамонку адвечных лясоў. Думаў пра тое, што былі яны да твайго нараджэння і застануцца пасля тваёй смерці. Задуменна стаяў ля ўзножжа сівых валатовак, слаўных у сказах ды песнях. Шмат пра што хацеў запытацца ў тых, якія знайшлі там свой вечны спачын. І я мог бы мовіць табе іх адказы… Але бліжэй да цябе апынуўся той лёс, чым ты чакаў. Сталі баяцца цябе лесуны, вадзянікі, палевікі… Сталі хавацца тыя, хто спрадвеку быў на гэтай зямлі. Былі яе славай, яе сілай. Не мог ты забыцца сваёй каханай, а тая, хоць і ведала, што ты яе шукаеш, не спяшалася пабачыць цябе. Да душы прыйшлося ёй чараўніцтва…

Усюды, куды б ты не пайшоў, шукаў тых, хто быў скрыўджаны на таямнічае ды неспазнанае. Сябраваў з тымі, хто аднойчы і назаўсёды ўзненавідзеў чары, не ўзлюбіў чарадзеяў. Ты хацеў зразумець, ці ёсць у іх праўда… А ў праўдзе ты бачыў сваю сілу…

Шле мне з ветрам горкі папрок высокі ясень. Наракаюць яны, спадары лясоў, палёў, азёр, балот, ні ў чым не вінаватыя перад табою. Гавораць мне, што пусціў я ў свет злое… пусціў таго, у каго няма ані сэрца, ані душы. Пэўныя яны, што не маглі

зоркі варажыць над лёсам такога… Крыўдуюць, што мала я берагу іх волю, хоць мне прызначана люляць спакой пявучых бароў з сінімі азёрнымі вачыма, непрадказальных бяздонных багнаў і палёў са спелымі жытамі… Слухаць песні самых звонкіх крыніц, каб не змоўклі яны, лавіць навальнічныя хмары, якія нясуць з сабой нечы гнеў… Прадбачыць злое, бо на тое я і ведны. І мовяць яшчэ, што бацька мой і бацька майго бацькі рабілі тое за мяне лепей…

І яшчэ болей змяніўся ты. Зразумеўшы, што не толькі простым смяротным сынам, але і такім, добрым, незвычайным, вядомы страх, ні на хвіліну ты на гэта не забываўся. Упадабаў чыніць паляванне… Смешным табе здавалася тое, што ў іншых абуджала толькі смутак. Сталі прасіць яны, якія спрадвеку стваралі чары майго роду, каб суняў я цябе.

І здарылася так, што ў доўгіх сваіх падарожжах сустрэўся ты з ваўкалакам-людажэрам…

…Ён адымаў жыцці. Зманьваў са шляху, зводзіў у багну, дзе і хаваўся, назаўсёды пазбаўлены мною свабоды. І яшчэ ён мог лёгка прыняць любое аблічча, каб падмануць таго, каго нагледзеў сабе ахвярай. Як мовіў мне той багнік, які не выпускаў яго са свайго валадарства, занадта не любіў свет людскі… Я ж сумняваўся ў тым, што любіў ён хоць бы і свет чарадзейны, таму і адняў у яго самае дарагое — поўню неабсяжных лясоў… Ён ніколі таго мне не даруе, бо не ўмее дараваць… А ты, чалавечы сын, ці ўмееш?

Я не бачыў сам, як вы знайшлі адно аднаго. Той, хто не цярпеў чараў, знайшоў таго, хто не выносіў людскі дух. Але мне расказалі заўсёды цікаўныя балацянкі…

…Ваўкалак, пачуўшы твае крокі, скінуўся старым падарожным, што збіўся са шляху ды не можа выйсці з дрыгвы.

— Дапамажы, чалавеча, узбіцца на якую дарогу, — ласкава папрасіў цябе.

Толькі ты не паддаўся на такія хітрыкі. Зразумеў, хто перад табою. Запытаў яго:

— Адкуль жа ты прыйшоў, вандроўнік?

— Здалёку, сынку, здалёку…

— А куды крочыш па такой багне?

— Туды, куды ты так хочаш дайсці, але ніяк не дойдзеш…

Ды прагна глянуў табе ў вочы. Падгледзеў твае прыхаваныя жаданні, у якіх ты сам сабе прызнацца не хацеў. Глянуў ды мовіць салодкім голасам:

— Ідзі да сваёй чараўніцы, хлапеча. Ідзі, а я падкажу…

— Што падкажаш? Да якой чараўніцы? — не адразу зразумеў ты.

— Той, якую пад высокім ясенем ты не ўтрымаў… Усё яшчэ кахаеш яе?

— А як жа…

— Мабыць, хочаш ведаць, дзе яе знайсці?

— А як жа…

— То хадзем са мною.

— А як жа…

Пайшоў ваўкалака, сочачы адным вокам, ці ідзеш ты за ім следам. А ты прайшоў колькі крокаў, спыніўся ды зноў пытаешся:

— А скуль ты ведаеш, чалавеча, дзе цяпер мая каханая?

— Вятры жыцця падказалі…

— То, мабыць, ты не просты вандроўнік?

— Мабыць, не просты…

І зноў трошкі ідзяце. Толькі не рушыш ты за ім ў багну… Зноўку мовіў, як быццам вагаючыся, як быццам спадзеючыся…

Васіль ЗУЁНАК

НЕБА НЯМА Ў СУСВЕЦЕ. НЕБА — У СЭРЦЫ ТВАІМ

Васіль Зуёнак нарадзіўся 3 чэрвеня 1935 года ў вёсцы Мачулішча Крупскага раёна. Аўтар шматлікіх паэтычных зборнікаў, кніг нарысаў і замалёвак для дзяцей. Працаваў галоўным рэдактарам часопіса «Маладосць». Перакладае з рускай, украінскай, балгарскай, польскай, славацкай, сербскай і іншых моў.

* * *

З цішынёю сусветнаю ў полі
Паядналіся ўсе галасы.
Па-дзіцячы ў жытнёвым прыполе,
Залюляныя, спяць каласы.

Што ім сніцца, якія турботы?..
Я над полем жытнёвым лячу,
Каласы ахінаю пяшчотай,
«Не турбуйцеся, спіце...» — шапчу...

Прыйдзе спеласць — дзень пастараецца,
Сонца шчодрае не абміне!..
А пакуль што — спіце да раніцы:
Кажуць, дзеці растуць у сне.

Набіраюць зярняты сілу —
Будзе хлеб святочным сталам!..
...Перапёлка — як бохан — дзяліла
Ночку летнюю папалам...

* * *

Сусвет зялёны вербалозы
Гайдаецца над Талінкай,
І сінявокія стракозы —
Сто сонцаў у крышталіках!

Паспець, паспець! — таму й вачыста
Красу хапаюць летнюю, —
Вось-вось скасуе дзень імглісты
Сеансы безбілетныя.

І не прадоўжыш хуткацечнасць
Ніякімі прашэннямі, —
Адно імгненне тут, як вечнасць,
Па формуле Эйнштэйнавай…

* * *

Пачынаўся сёння клопатна мой дзень:
Нешта твары засмучоныя ў людзей,

Нешта вочы ападаюць да зямлі, —
Як бы з пылам іх вятры не замялі...

Здагадаўся я, што ўсё гэта не так:
Сёння ўхмурылася ў неба чарната.

Як жа вочы ўзняць і як яго любіць?.. —
Нешта трэба, нешта трэба мне рабіць!..

Сёння дзень мяне паціху пахваліў:
Сёння з раніцы аблокі я бяліў.

* * *

Вось так і жыццё адмыкаецца:
Бягуць з-пад снягоў раўчукі,
І ў чысціку — смутку ні каліўца:
Такуюць цецерукі;

Юрлівы шчупак на нерасце
Гайдае хвастом берагі,
І сакавік намерыўся
Выводзіць у поле плугі;

І чуе зямля цяжарная
З усіх вясновых дарог:
У небе высокім — жаўранак,
А над жаўранкам — толькі Бог.

НЕБА

Блакіту райская глеба
І зор ураджай залаты... —
Ты ўсё называеш небам
І забываеш пры тым:

Што мае твой зрок на прыкмеце —
Не доказ, не ява зусім,
Што неба няма ў Сусвеце:
Неба — у сэрцы тваім.

BIBLIA

Сябры мае, сяброўкі-кнігі,
Я чую голас, чую звон:
Багоў наказ, вякоў вярыгі
І хваласпеў не лепшых дзён...

У мною скліканым хаўрусе —
Імёны мудрых і гуляк
За шклом, ды не ў маўклівай скрусе:
Маўчанне кніг — прарочы знак!

Яны астральна загавораць,
Калі зямны пакліча час.
Яны не ведаюць учора —
Ёсць сёння і эпох запас.

Сябры мае, да вас прыкуты
Мой лёс пры кніжным стэлажы.
Я адыду... Ды горкі смутак
На сэрцы каменем ляжыць.

Таму багам на сконе веку
Гукаю — кніжнасці манах:
— А там ці ёсць бібліятэка
І класікі ў святых тамах?!

СЦЕЖКА

Іду — а восеньская сцежка,
Як мышка, шмыгае ў траве,
Бяжыць — не знаючы, куды...
То адшукае сыраежку,
То з павуцінкай праплыве...

То пералесак верасовы
Вядзе з чашчобы на сугрэў,
То абміне машын сляды, —
А дачы ўзбоч глядзяць, як совы,
Пустымі вокнамі з-за дрэў...

То з плугам выверне на поле,
Дзе мякка зябліва ляжыць,
Дзе клін пасеву малады
Нясе азіміну ў прыполе, —
А жыта ёсць — то будзем жыць!..

То пакіруецца ў бярэзнік
Да мітуслівага сяйва —
Каб лістападам збіць з хады:
Хай ты з цвярэзнікаў цвярэзнік —
А пойдзе кругам галава...

Палоніць царства залатое
І вочы сонечна крадзе —
І верыш верасню тады:
Не ты праходзіш сцежкай тою —
А сцежка праз цябе ідзе.

«НЕ ЗАБЛУКАЙ...»

P. S. Пастскрыптум да апавядання Юрыя Казакова «Никишкины тайны»

Бадзяжы дух — ні сцежак, ні слядоў, —
І толькі сэрца на крыжы выводзіў.
На поўначы шукаў свой лёс і дом —
А слова — матчына, смаленскае,
знаходзіў...
А слова сведчыла, што гэта крывічы
Гукаюць крэўна —
праз вякі — нашчадка...
Паслухай — і ў здзіўленні памаўчы:
Чыя зямля тут і чые пачаткі!..
І ты пачуў — і адгукнуўся край
Табе ў апавяданні адмысловым,
Дзе хлопчыку:
«Сынок, не заблукай...» —
Сказала маці беларускім словам.
Я прачытаў — і нібы земляка
Сустрэў знячэўку на шляхах далёкіх, —
І з прывітаннем цягнецца рука,
І ў слове чую беларуса крокі!..

* * *

Была на ліру мода,
І быў паэт як бог.
Цяпер у модзе модуль,
Камп'ютар перамог.
Купаюцца з пялёнак
Малыя ў моры тым,
І слепяцца стамлёна
Дзяды, нібы краты.
Як мне паразумецца
З касмічнаю труной?
Хто скажа, дзе падзецца
Мне з рыфмаю маёй?
Спытаюся ў салоўкі,
Спытаюся ў дразда...
А ў вераб'я — нялоўка:
Не з пеўчага гнязда.
Ды гэты сам прыкмеціў
Разгубленасць маю:
— А я, — сказаў, — на вецер
Парады не даю.
А я, — сказаў, — заўсёды
Пры песеньцы сваёй,
І — знай — перад народам
Не сорамна мне з ёй.
Хоць у чарзе па славу
Ніколі не стаяў,
Спяваю я па праву,
Бо песенька — мая.
Жыццё мазгуе крута,
Ды ўсё ж не шкодна знаць:
Нам не раўня камп'ютар —
Яму не заспяваць!..
Дык на якое ж ліха
Ты галавой панік?!
У рыфму дык у рыфму:
«Чык — чырык!»

* * *

У каго
і якія
клопаты:
самапатоля
ці самадопыты?

У каго
і якія
таланы:
самаданосы
ці самаабманы?

У каго
і якія
памкненні:
самаўхваленне
ці самаспаленне?

У каго
і якія
сімпатыі:
самараспяцце
ці з веліччу сватанні?

У каго
і якія
яны —
гэткай
будзе
і ён
цаны.

РЭПЛІКА НА ПЕРФОМАНСЕ

Гляджу — безнадзейна, са спачуваннем
На экзальтацыю і вычварэнь:
Крычаць, як быццам ідзе карчаванне
Зубоў, ці пакутна гняце мігрэнь.
Назоў — адпаведны праяве: перфоманс, —
Хто без кашулі, хто без штаноў...
Ці форма без зместу, ці змест без формы?
А сэнсу — як сексу ў тупых каплуноў.
Навошта ж, навошта вам, хлопцы і дзеўкі,
Пераніцоўваць старое рыззё?
Ці ў свет вы прыйшлі як «адамчыкі-еўкі»,
А мы яшчэ ўсе на карачках паўзём?
Ёсць, кажуць, і ў музыцы муза такая —
Папсоўкаю служыць, пры добрых грашах:
Нібыта метал з'іржавелы — цяжкая, —
Б'е дэцыбеламі па вушах...
Ды як ні вылузвайся, як ні галёкай —
Не знае Пегас металічных спружын:
Вершы цяжкія не пішуцца лёгка —
Спачатку іх трэба цяжка пражыць.

Уладзімір СЦЯПАН

АЛЬБОМ

Уладзімір Сцяпан (Сцепаненка) нарадзіўся 22 студзеня 1958 года ў г. п. Касцюкоўка пад Гомелем. Скончыў мастацкае вучылішча і тэатральна-мастацкі інстытут. Піша вершы, прозу і кінасцэнарыі. Аўтар некалькіх кніг.

КРО…

Бывае, гадзінамі спрабую заснуць і не магу. Намагаюся зразумець паходжанне гукаў… Гляжу ў столь, прыслухоўваюся. Што гэта можа быць? Так падае кропля ў шклянку. Тонкае шкло трымціць, шклянка выдыхвае гук. І праз імгненне наступная кропля бомкае ў шклянку, потым яшчэ тры. Даўно перастаў заходзіць у кухню, ванны пакой, прыбіральню, бо ведаю, што гэты гук нараджаецца не там. Ведаю, што гэта не за акном снег ды лёд растаюць, а потым прасочваюцца і падаюць на карніз ці аконнае шкло. Думаў, магчыма, дробны жучок-шашаль грызе мэблю, падлогу… Думаў, што гэта гадзіннік за сцяной. Спыняў усе гадзіннікі, а гук працягваў нерваваць, потым палохаць. Ведаю паходжанне ўсіх начных гукаў. Усіх, акрамя падзення пяці кропель на донца шклянкі.

Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кро…

РАМА

Даўно, восенню 1979 года, у Верхнім горадзе, у двухпавярховым доме, з якога выселілі жыхароў, а дом збіраліся разбурыць, я знайшоў люстэрка ў цяжкай дубовай раме. Шкло пабітае, калі ў яго глядзеўся, то неставала часткі: то твару, то постаці, то неба... Рама лакіраваная — вішнёвая, дакранацца да яе прыемна. Шкло выбіў на вуліцы кавалкам чырвонай цэглы. Праз тую раму глядзеў на занядбаны квартал, царкву і кляштар, на раку, дом. Нёс раму і думаў пра тое, а што я намалюю...

У тым доме мяне спалохаў стары, які размаўляў, як мне падалося, па-нямецку. Ён звяртаўся да Фімы. Потым патлумачыў, што Фіма — яго родны брат… І ў тым доме я пачуў ідыш, на якой гаварыў той стары са сваім братам…

Горад, дом, старога габрэя у чорным плашчы, з малатком у левай руцэ і чорным чамаданам у правай. Той кепска паголены стары расказаў пра гаспадароў люстэр-

ка, прыгадаў, дзе яно вісела ў Вяржбіцкіх. Хто глядзеўся і хто перад ім галіўся ды прычэсваўся.

Я маляваў краявід. Маляваў дом. Маляваў габрэя з малатком і чамаданам. Потым намаляваў свой партрэт з ружовай кветкай і перафарбаваў вішнёвую раму ў чорны колер. Дакранацца да яе і цяпер прыемна. На тым партрэце я — падлетак. Але праз маю выяву прасвечваецца горад, габрэй, дом, неба. І калі гляжу на палатно, то бачу пабітае люстэрка з павутой расколін. Невялікага трохкутнага кавалка шкла і цяпер нестае. Дзіўна...

І ТЫ, БРУТ!

Раніца. У краме, у адзеле бакалеі, побач з прылаўкам, цётка ў памаранцавым адзенні. Пры яе нагах круціцца кудлаты цуцык. Цётка штурхае яго нагой, скідае капюшон, узіраецца ў недалёкі шэраг featurecaліберных пляшак і кажа: «Дай-ка мне, Марына, адзін брут! Галава баліць...» , падае банкаўскую картку. Прадавачка задуменна ставіць бутэльку шампанскага. Цётка спрактыкавана набірае код, хавае бутэльку з бліскучым коркам у маленькую торбу, картку — у кішэнь, спахопліваецца і просіць аднаразовы кубачак. Посуд атрымлівае задарма, як бонус.

Разам з цуцыкам і брутам выходзіць з крамы.

БАЛКОН

Нехта скажа гаўбец, а я скажу балкон…

Доўгі і шырокі балкон мастацкай вучэльні імя Глебава. На тым балконе атынкаваны шурпаты парапет. Балкон трымаецца на белых калонах. На яго можна было патрапіць праз дзверы спарыўнай залы. Восенню і зімой у зале гулялі ў валейбол, баскетбол, бегалі, скакалі. Вясной вялікую залу дзялілі перагародкамі, якія мацавалі цвікамі да падлогі. Дзялілі на закуты-майстэрні, у якіх дыпломнікі пісалі свае карціны. Тагачасная зала нагадвала сённяшнія офісы…

Мы выходзілі на балкон пакурыць, падыхаць паветрам, выпіць віна, зноў пакурыць. Пагаварыць з гасцямі і выкладчыкамі, зноў выпіць. Праўда, пілі, калі цямнела, бо лічылі, што жывапіс можна рабіць толькі пры сапраўдным сонечным святле… Смешна…

У мяне быў фотаздымак. Невялікі, чорна-белы. На ім балкон мастацкай вучэльні. На балконе — мае сябры-таварышы. І я стаю між імі, гляджу на фатографа. На тым здымку нас дзевяцёра: Генка Чэх, Сашка Лось, Жанка, Галя, Агафон, Адамчык, Лідка Лазар, Марынка Фурман і я… Не ўсе, на жаль. Фатограф стаяў на вуліцы, перад будынкам, здымаў знізу. А таму мы маленькія, а вучэльня нагадвае карабель, балкон — борт яго, а мы — пасажыраў, якія развітваюцца з берагам…

Карабель вярнуўся. Будынак стаіць на тым жа месцы, але балкон пусты, маіх сяброў-таварышаў, як хваляй, змыла.

ПРАЗРЫСТАСЦЬ

Плячыстая пляшка з кароткай шыяй, са шкляным прыцёртым коркам, поўная празрыстай вадкасці. Я падняў яе і глянуў праз шкло і вадкасць на сябра. Мне хацелася яснасці, а яму хацелася сысці ад адказаў на мае непрамоўленыя пытанні. Вось

таму мы і пілі неразведзены спірт, які студзіў скуру, калі кропля трапляла на далонь, апякаў язык, а рот рабіў сухім… Мы пілі той спірт з тонкіх медыцынскіх шклянак з чырвонымі рыскамі. Налівалі па семдзесят пяць грамаў, як на адзін глыток.

За акном сінела студзеньскае паветра, а на тэрмометры за шклом тонкая чырвоная рыска стаяла на мінус дваццаці. Да майго дня нараджэння заставалася два дні. Свет здаваўся празрыстым.

Доктар наліваўся ружовасцю, а на яго белым халаце пачыналі з'яўляцца рэзкія цені. Сябе я не бачыў…

ЖО…

Сапраўдны мастак павінен быць галодны. Так думаў я на першым курсе мастацкай вучэльні. Менавіта гэтая думка саграваў пусты страўнік і прымушала рухацца хутчэй па паўцёмных вуліцах ранішняга вясновага Мінска. Я прыехаў у вучэльню на першым выстылым тралейбусе нумар два. Пабудзіў старую заспаную вахцёрку ў накінутай на плечы шэрай хустцы. Яна незадаволена выцягнула з дзвярэй адламаную ножку табурэткі. «Зноў ты тут!» — прагучала мне ў спіну, як лаянка. Потым я атрымаў ключ ад майстэрні. Сядзеў і маляваў антычную капітэль. Стараўся. Акрамя шоргату алоўка і гарачага патрэсквання каларыфераў іншых гукаў не было. Цішыня, папера, аловак і запэцканая графітным брудам капітэль. Мне было добра.

Раптам я пачуў крокі вахцёркі, яе неразборлівыя словы і цяжкія крокі. Дзверы майстэрні адчыніліся і ўвайшоў Жорка.

Ён прыехаў з чыгуначнага вакзала, а пад пахай трымаў кардонную тэчку, з якой тырчалі няроўныя краі паперы. Жорка меў прозвішча Шчасны, такое ж, як у мастачкі. Спачатку я думаў, што ён сваяк той мастачкі, таму яго і прынялі ў вучэльню. Але Жорка не быў яе сваяком. Ён прывёз семдзесят накідаў, зробленых ноччу на вакзале. Каб у яго асадцы не скончылася чарніла, то накідаў было б яшчэ больш. Жорка расклаў малюнкі на падлозе і сеў на табурэт. Вочы чырвоныя, рукі ў чарнільных плямах, валасы прыліплі да ілба. Ён выцягнуў з кішэні пінжака два сухары з чорнымі барадаўкамі разынак і большы даў мне.

Жорка маляваў лепш за ўсіх у нашай групе. Цёткі, дзядзькі, дзеці, сабачкі і клункі з розным рыззём атрымліваліся ў яго жывымі і смешнымі. Трафім Ігнаценка, які выкладаў малюнак, Шчаснага асцярожна хваліў за працавітасць і колькасць, а некаторыя накіды ставіў нам у прыклад. Я так хутка маляваць не ўмеў.

Жорка — першы, каго выгналі з нашай групы. Выгналі за двойкі з каламі па тых навуках, якія да малявання калі і мелі адносіны, то далёкія. Жорка быў ідыётам. У простай дыктоўцы мог зрабіць сто памылак, а нескладанае пытанне па фізіцы прымушала яго абліваццa потам так, што кашуля рабілася цёмнай.

Жорка сваёй рудой шчэццю, ён быў на два гады старэйшы за мяне, нагадваў некаторыя аўтапартрэты Ван Гога. Можа, яшчэ і позіркам каламутных вачэй — зацятым, упартым, адсутным… Ён вельмі хацеў стаць мастаком. Можа, больш, чым хто з нашай групы. Упэўнены, што ён пагадзіўся б адсекчы сабе левую руку, каб толькі гэта дапамагло здейсніць мару.

Выпадкова высветлілася, што яркі жывапіс Жоркі — усяго толькі вынік яго дальтанізму. Зялёныя яблыкі хлопец маляваў ружовымі, а бэзавую тканіну ярка зялёнай, як купарос на старой бронзе. Яго карцінкі пераліваліся, ззялі і зіхцелі, а я з захапленнем глядзеў, як ён водзіць пэндзлікам і зайздросціў.

Жора закахаўся ў Светку Цыбіну і сказаў, што калі яна не пойдзе за яго, то ён яе заб'е. Светка спалохалася і пагадзілася. Іхняе жыццё ператварылася ў суцэльную

пакуту. Светка кідалася на Жорку з гарачым прасам, а ён, тым жа прасам, хацеў знявечыць ёй твар. Светка кінула Жорку, зноў выйшла замуж за няўдалага мастака, а потым за негра і з’ехала ў Кенію. Пра вясёлае сямейнае жыццё Жоркі расказвала мне Танька Смірнова, тагачасная сяброўка Светкі.

Здаецца, Жорка скончыў вучэльню, але нашы шляхі больш не перасякаліся. Дарма кажуць, што Мінск маленькі.

Каб мы сустрэліся цяпер, то, мусіць, я паціснуў бы шырокую далонь былога аднакурсніка, паглядзеў у бясколерныя вочы і падзякаваў за руды сухар з чорнымі барадаўкамі разынак. Пра мастацтва гаварыць бы не стаў.

МІНСКІ АЛЬБОМ

П’яная жанчына ў расшпіленай куртцы з капюшонам, з дзіцёнкам на руках, які плача, двойчы спатыкнулася і ўзышла на мост. Вечар. Цёмна. Вада трымціць рознакаляровымі адлюстраваннямі «Журавінкі». Жанчыну хістае, але ідзе. Яна ўскудлачана, з цыгарэтай у роце. Спынілася. Стаіць побач з парэнчамі, па-над ракой, глядзіць, спачатку ўгару, потым на ваду. Дзіцёнак перастае румзаць. Робіцца ціха. Вельмі ціха. Вусцішна. Жанчына выплёўвае недапалак.

Я стаю каля моста праз Свіслач, побач з парапетам, і камечу пальчаткі. Дзіцёнак ікае, ускрыквае і пачынае плакаць. Жанчына сыходзіць.

Мне хочацца закурыць. Так моцна хочацца закурыць, што ні пра што іншае не магу думаць.

ПАЛІТО

Быў у майстэрні мастака. Даўно не бачыліся, шмат гаварылі. Пілі гарбату са шкляных тонкіх кубкаў. Мастак паказваў карціны.

Рамы на палотнах з гадамі робяцца ўсе лепшыя і лепшыя, а творы горшыя і горшыя. Мяне гэтаназіранне напалохала, я вынес яго з майстэрні.

Згадаў кароткае драпавае паліто на ваціне, якое вісела пры дзвярах, на цвіку, у інтэрнацкім пакоі, па вуліцы Сурганава, на другім паверсе... Гэта было ў васьмідзясятым годзе.

Цяпер у майстэрні, на плечыках, вісіць скураное паліто з каўняром з выдры. Пад ім новыя цёплыя чорныя чаравікі, як жукі...

ГЕНІЙ

Толік з’яўляецца ў горадзе восенню, нечакана. Апрануты не па надвор’і, занадта лёгка. Заўсёды ў адным і тым жа шэрым, некалі фарсістым, а цяпер зношаным, пінжаку з жалезнымі гузікамі. Толіку не бывае халодна. Ёсць два месцы ў Мінску, дзе мы сустракаемся, але не вітаемся. Першае — побач з вайсковымі могілкамі, а другое — побач з кінатэатрам «Мір».

Бачу, як ён ідзе ўздоўж чорнай агароджы могілак. Правая рука ў кішэні, а ў левай — тэчка. Толік можа спыніцца, стаць побач з жалезнымі прутамі і пачаць маляваць. Будзе ехаць доўгі трамвай па вуліцы Даўгабродскай. Будуць спяшацца людзі, бо пачынаецца дождж, будуць вырывацца з рук парасоны, а ён будзе маляваць. І ні адна кропля дажджу не ўпадзе на шэрую паперу, на рукі мастака…

Ён шмат разоў спрабаваў паступіць у тэатральна-мастацкі інстытут, але яго не бралі, не бралі, не бралі...

А яшчэ, гэта побач з кінатэатрам «Мір», Толік можа доўга стаяць і глядзець на будынак. Бо менавіта для фасада кінатэатра ён цэлы год рабіў доўгае пано. Маляваў з такой упартасцю, што засынаў апрануты і ляжаў, як нябожчык, а яго пінжак вісеў на спінцы крэсла. І яно нагадвала чалавека побач з ложкам хворага. Вакол насыпана паперак, як лісця пад дрэвам. Гэта вялікія і зусім дробныя малюнкі, ёсць пакамечаныя і падраныя…

Аднойчы, ветраным лістападаўскім днём, побач з кінатэатрам, яго тэчка выслізнула з азяблых рук, раскрылася — малюнкі паляцелі, закруціліся па вуліцы… Толік стаяў і глядзеў, потым пачаў збіраць. І тады яго ледзь не збіла машына, бо ён не чуў і не бачыў яе… Так і не сабраў усе, выхапленыя ветрам эскізы і накіды, а пабег адтуль, нават не азірнуўся, бо яму было сорамна.

У 1973—1974 навучальным годзе я жыў з Толікам у адным пакоі, на чацвёртым паверсе інтэрната архітэктурна-будаўнічага тэхнікума. Я — першакурснік, ён — дыпломнік.

Не ведаю, ці жывы мастак Толік Вераб’ёў?

ДЗВЕ ВЕЖЫ

Я стаяў ва ўсім старым: ватоўка, чаравікі, штаны, швэдар, рудая зімовая шапка. І пляцак на маім плячы вісеў стары, брудны. А лістападаўскі вецер дзьмуў халодны, ледзяны. Шчокі, вушы і рукі — мерзлі, вочы слязіліся, але я глядзеў на шэра-вохрыстыя вежы сабора.

Побач са мной стаялі дзве сотні хлопцаў. Нехта глядзеў у неба, хмарыстае і шэрае, нехта — пад ногі… А я глядзеў на знявечаныя вежы, дах, хмары і птушак. Глядзеў, быццам бачу іх упершыню. Мы стаялі ў двары гарадскога ваенкамата і чакалі. Чатыры разы ўсім загадвалі выйсці ў двор і стаць у строй. (Сёння на месцы ваенкамата — музей Савіцкага.)

Юрка Чваркоў, мы з ім стаялі плячо да пляча, калі дазволілі разысціся, пацягнуў мяне ў прыбіральню, такую брудную, што няма дзе нагу паставіць. І там мы пілі гарэлку. З рыльца. Я прыціскаў да зубоў рыльца бутэлькі і глытаў халодную гарэлку. Але ні цяплей, ні весялей ад яе не рабілася.

Праз паўгадзіны мы зноў пілі. Рыльца чарговай бутэлькі білася аб зубы. Потым зноў пілі. А потым, калі стаялі ў двары і два афіцэры ў доўгіх шынялях спрабавалі ў каторы раз пералічыць нас, мне зрабілася цёпла. Над знявечанымі касцёльнымі вежамі плыў карабель. Вялікі, жалезны, шэры… І сцягі рознакаляровыя на тым караблі, і гарматы… І вялізныя вінты ляніва круціліся, перамешвалі хмары, вецер і стары горад.

Гэта быў 1983 год. Мяне забіралі ў войска. Было змрочна і шэра. Раніцай, на Беларускім вакзале, у Маскве, я зграбаў снег з нейкіх скрыняў, побач з паштовым вагонам, і еў яго. Многія грызлі халодныя белыя камякі.

Я спалохана шукаў у небе карабель і вежы, задзіраў галаву, а на твар ляцеў халодны снег.

НАТУРШЧЫЦА 1978

Сюжэта ў гэтай гісторыі няма.

У жанчыны быў выразны твар. Яна пазіравала два сеансы. Усяго двойчы яна сядзела на крэсле, глядзела, куды ж яна глядзела?

Пра гэта я здагадаўся потым. Яна пасміхалася сваім думкам. Рукі, рукавы кофты закасаныя, трымала на каленях. З усёй групы толькі я і Валодзька Мохаў малявалі яе. На трэці і чацвёрты дзень натуршчыца на заняткі не з'явілася. Драбнатвары мужчына, які загадваў натуршчыкамі, даў яе адрас, бо каб ведаў тэлефон, сам бы ўсё высветліў.

Мы з Мохавым паехалі даведацца, чаму яна перастала прыходзіць. Натуршчыца жыла на Камсамольскай, у дварах. Той двор мы адшукалі хутка. Вокны пачыналіся адразу ад зямлі. На падаконнях кветкі ў вязлізных, абгорнутых для прыгажосці шпалерамі, кансароўках. Бялізна сушыцца. Кастрычнік, але цёплы, а можа, мне гэта здаецца, бо спяшаліся і нам зрабілася горача… Падняліся на другі паверх па драўлянай лесвіцы. Дом здаваўся пустым і пахла дзіўна, па-вясковаму. Пагрукалі ў дзверы, пачакалі, пагрукалі яшчэ. Валодзя пацiснуў плячыма і сказаў, што ў кватэры ціха. Я прапанаваў напісаць запіску і запхаць пад дзверы. Але яны адчыніліся. Бліснуў ланцужок. На нас пытальна глядзеў мужчына. Мы пачалі тлумачыць, што шукаем натуршчыцу, назвалі прозвішча, сказалі, што мы — мастакі. Ён гукнуў у цемру: «Мама, гэта да вас… Мастакі… Прайдзіце». Наша натуршчыца ляжала на канапе. У нагах — руды кот, але ён адразу збег.

Натуршчыца сказала, што не прыйдзе да нас, бо захварэла. Побач з канапай стаяў зэдлік, а на ім — бутэлечкі, лыжка, шклянка з вадой, яблык і высокі крыштальны келіх. «Гэта віно… Думала, што яно смачнае і салодкае, а яно кіслае. Я піла яго даўно, з жаніхом…» — патлумачыла натуршчыца і паспрабавала засмяяцца. Але закашлялася, пачырванела.

Прыйшоў яе сын і прынёс кубак з цёплым пітвом. Натуршчыца глынула і перастала кашляць. Побач з канапай стаяла чорнае піяніна. На ім кардонка з цукеркамі, кожная ў бліскучай фользе, як елачная цацка. Натуршчыца папрасіла, каб я падаў цукеркі, а сын наліў віна маладым мастакам. Сын яе пажаданне выканаў. Ён усё рабіў з хуткай пакорлівасцю, спрытна, па-жаночы. Мы выпілі, з'елі па дзве цукеркі. Тое віно мне не падалося кіслым. Жанчына расказала, што быў у яе жаніх-мастак. Ён яе маляваў фарбамі, на палатне, але партрэт не захаваўся, бо была вайна.

«Я прыйшла пазіраваць, каб яго згадаць. А глянула на вашы малюнкі і ўбачыла, якая я старая, зморшчаная, як тая жаба…» — сказала яна з разгубленай усмешкай.

Яе сына звалі Эдзік, і ён правёў нас да дзвярэй. Мы пачулі, як шчоўкнуў замок. Бразнуў ланцужок. У двары я закурыў. Пахла вільготнай бялізнай, дымам, старым Мінскам і хлебам.

Ні прозвішча, ні імя той жанчыны не запомніў, а вось па бацьку яна была — Вісарыёнаўна.

СТАРЫ ВАКЗАЛ

На старым вакзале пахла чыгункай, прыбіральняй, хлоркай і буфетам… А яшчэ нямытымі пасажырамі, якія нагадвалі чамаданы, клункі, торбы, валізы… Да чыгуначнага вакзала было бліжэй, чым да аэрапорта, а на трамвайны прыпынак бліжэй, чым на тралейбусны.

Я сядзеў і маляваў пасажыраў, якія спалі ці здранцвела сядзелі. Абуджаліся яны ад гучных і хрыпатых абвестак, але толькі на адно імгненне, потым ізноў рабіліся нерухомымі. Здаралася, што да мяне падыходзілі міліцыянеры і даводзілася паказваць шэранькае пасведчанне навучэнца мастацкай вучэльні. Міліцыянеры глядзелі дакумент, няскончаны накід, зроблены алоўкам, крыва пасміхаліся і сыходзілі. На вакзале маляваць мне падабалася, бо там па начах шмат нерухомага, запаволенага,

спыненага. Застаецца толькі перанесці абрысы на паперу і паставіць дату. Але тады, у 1973—1974 гадах, я не падпісваў свае накіды, не захоўваў іх. Быў упэўнены, што намалююцца лепшыя, такія, што і падпісаць будзе не сорамна.

Часам я спыняюся на плошчы і гляджу на вакзальныя вежы, якія адлюстроўваюцца, рассыпаюцца і наноў збіраюцца ў нерухомай паверхні шкла... Ні разу не бачыў, каб у новым вакзале нехта старанна і самаааддана маляваў.

ЧЭ...

З Генам Чэхам я пражыў чатыры гады ў адным пакоі. Па інтэрнатах жылі і па прыватных кватэрах.

Гена быў нефарматны. Ён пачынаў маляваць, а потым даклейваў кавалак паперы, бо яму неставала прасторы на аркушы. І з палотнамі адбывалася тое ж самае. Прыбіваў да падрамнікаў рэйкі, ляпіў стужкі палатна і працягваў фарбаваць. У памяці захаваліся многія, зробленыя ім кампазіцыі, эскізы, накіды, партрэты... Гена ўсё рабіў засяроджана і ўпарта. Ён імкнуўся да завершанасці і дасканаласці, атрымлівалася — наадварот. І ў наш інстытут, у «Пухавіцкую акадэмію», на манументальнае адзяленне яго не ўзялі — нефармат. Разы тры-чатыры ён здаваў іспыты, а ўсё не шанцавала.

Там, дзе сёння шклобетонны гандлёвы цэнтр «Еўропа», банкі, крамы і іншыя будыніны, там, дзе ўніверсам «Рыга» і шматпавярхоўкі, у гады вучобы ў мастацкай вучэльні стаялі самыя звычайныя драўляныя і мураваныя дамкі. Сады, штакетнік, парканы, сабакі брэшуць, вуліца мокрая ў бліскучых калюгах. Мы з Генам шыбуем па цемры з заняткаў у Крапоткінскі завулак. У нашых руках палотны, якія выкручвае сустрэчны вецер, спрабуе выхапіць і шпурнуць у цемру. Мы тады трымалі іх так, быццам палотны адзінае, што ў нас было. Перакрыквалі вецер і дождж, гаварылі пра мастацтва і потым зноў пра яго ж. У Генкі карычневы плашч, а ў мяне шэрая балоневая куртка. Нашы доўгія валасы мокрыя і ногі мокрыя, але мы на гэта не зважаем… Нас грэе мастацтва.

Потым сядзім у маленькім пакойчыку, які здымаем у бабулі нашага аднакурсніка і малюем. Пісаць алейнымі фарбамі гаспадыня нам забараняе, бо ёй смярдзіць шкіпінар і ад яго галава круціцца. За вузкі аднавокі пакойчык і тапчан, на якім спім, штомесяц аддаём гаспадыні па пятнаццаць рублёў.

Гена напісаў ці не самы лепшы дыплом на нашым курсе. На вялікім палатне быў намаляваны мужчына ў кепцы, які вядзе каня. Урачыста і павольна крочаць конь і чалавек. Урачыстыя на вечаровым небе аблокі, падобныя да кветак ці парашутаў…

Зрэдку сустракаю свайго сябра Гену Чэха. Ён выкладае ў мастацкай школе, у Светлагорску. І мне здаецца, нудзіцца, але змяніць фармат не стае ні жадання, ні моцы. Мы сядзім у кавярні і п’ём каву. Пра мастацтва не гаворым. Зусім не гаворым, бо тое, што я думаю, наўрад ці зразумее Гена, а яго думкі я ведаю. Гаворым пра дзяцей, пра былых аднакурснікаў… Я ведаю, што Гена даўно хоча спытаць, чаму я скончыў інстытут і кінуў жывапіс? Чаму я займаюся не фарбамі, лініямі, карцінамі, краявідамі, выставамі, а невядома чым? Гэтае пытанне раздзяляе нас, як шкло. Мы бачым праз яго адно аднога, пазнаём, радасна ўсміхаемся, спрабуем гаварыць, а не атрымліваецца.

…дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кроплі, потым яшчэ тры… Дзве кро…

Рубрыка Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта

Гвіда КАТАЛАНА

ЁН ЯШЧЭ ЎВОГУЛЕ ЖЫВЫ

Гвіда Каталана нарадзіўся ў Турыне ў 1971 годзе.
Напісаў пяць паэтычных зборнікаў, апошні з якіх — нашумелы ў Італіі «Я кахаю цябе, але гэта вытлумачальна».
Выступае з чытаннямі па ўсёй Італіі. За год мае больш як дзвесце публічных мерапрыемстваў і лічыць вар'яцтвам, што з такой колькасцю ён яшчэ не стаў багацеем.
І што ён яшчэ ўвогуле жывы.

14 ХВІЛІН

калі сонца згасне
раптам
мы зразумеем гэта толькі праз 8 хвілін

я памятаю той раз, калі ты, гледзячы мне ў твар,
сказала:
— ведаеш, я больш цябе не кахаю.

мне спатрэбілася 14 хвілін, каб зразумець гэта
праз 13 хвілін і 59 секунд
наступіла цемра
і холад

ты стала далей, чым сонца, і
незразумела, як выжыць
незразумела, як вярнуць табе святло

трэба было б запытацца ў Маргерыты Хак*
але, магчыма, у яе ёсць больш важныя справы

*Маргерыта Хак (1922—2013) — італьянскі астрафізік.

АЛКАМЕЛАНХАЛІЧНАЕ

павінен не забыцца
дадаць у рахунак
ноч
бяссонную
дзе я
пасылаў
цябе да чорта

але
паглядзі ўгару
вось там
месяц
бачыш?
я — так
давай жа, зірні
не,
твой месяц іншы
не,
мой — не той,
што ты бачыш
я хацеў быць тваім катом
але ты не дазволіла

а я ж ніколі не хацеў
стаць чыімсьці катом
і табе другі шанец выпадзе наўрад ці

у цябе ніколі не будзе
іншага ката
акрамя мяне
мой месяц
мяне любіць
твой — не

сказаць па праўдзе, я бачу два
гэтых месяцы
так што ў суме іх — тры
два маіх
і адзін твой

дваіцца ў вачах
траіцца ў галаве
п'ецца шмат занадта

катам прабачэння прасіць
не варта

ДЗЯЎЧЫНА З «ЧАЦВЁРКАМІ» І «ПЯЦЁРКАМІ»

і я чытаю ноччу вершы
стоячы перад гледачамі
і потым усё заканчваецца
і да мяне набліжаецца дзяўчына
і кажа пра мае вершы: «прыгожыя»
і я думаю: «і ты таксама»
і потым мы размаўляем
і яна мне кажа нешта смешнае
і ўсё так добра
і, нарэшце, я прашу яе: «дасі свой нумар?»
і яна дае
гэта выдатны нумар, увесь у чацвёрках і пяцёрках
цудоўны нумар тэлефона
увесь у чацвёрках і пяцёрках

і вось ёй трэба сыходзіць
яна на машыне прыехала з кімсьці
я кажу ёй: «ну што, я цябе набяру»
і яна адказвае: «набяры, вядома ж»
усміхаючыся пры гэтым

і ўсю ноч я не сплю
і не магу дачакацца, каб настала раніца
і, нарэшце, дзень прыходзіць
і я набіраю нумар, які я вам называў
той самы, увесь у чацвёрках і пяцёрках,
бясспрэчна, выдатны нумар

і неўзабаве, ранкам
нарэшце, яна здымае слухаўку
а там — ейны сонны голас
і я кажу ёй: «ой, у цябе такі сонны голас»
«Ну так, я ж спала» — адказвае яна
«Мне шкада»
«А мне — не, я радая»

і, нарэшце, я пытаюся: «што ты сніла?»
і яна адказвае: «а адкуль ты ведаеш, што я нешта сніла?»
і я кажу: «магу паспрачацца»
і яна адказвае: «цябе, цябе сніла»
і я ведаю, што яна падманвае
хоць, можа, і не
у любым выпадку, гэта выдатная, мілая хлусня
і, нарэшце, я кажу: «ведаеш...»
і яна ў адказ: «так?»
«Ведаеш, я б з табой убачыўся, хачу пабачыцца з табой»
«Калі?»
«Можа быць адразу ж, можа быць зараз»
і яна адказвае: «я згодная»

і я думаю, у яе такі цудоўны нумар
і такі голас выдатны
і вочы, і, напэўна, пах
нават цяпер, калі яна толькі прачнулася

і гэты верш павінен скончыцца
як шкада, таму што ён мог бы доўжыцца гадзінамі
і ён прысвечаны ёй,
гэтай дзяўчыне з «чацвёркамі» і «пяцёркамі»,
якая існуе,
прынамсі ў маёй галаве
прынамсі ў свеце

ЧАЦВЁРТАЯ ОПЦЫЯ

хацеў напісаць табе
вершы
пра каханне
але неяк не выйшла
я зразумеў
што не кахаю цябе

тады я паспрабаваў
пісаць вершы
пра нянавісць
засяродзіўся
але няма
нянавісці таксама няма
бракуе для вершаў

тады
можа быць
сказаў я сабе
я мог бы напісаць вершы
пра абыякавасць
я паспрабаваў

паспрабаваў зрабіцца абыякавым
але няма
і абыякавасці да цябе бракуе

на самай справе
я пішу табе
вершы пра тое,
што думаю пра цябе зараз

у чым жа сутнасць
чацвёртай опцыі?
яна існуе?
яна ёсць наогул?

хто ты для мяне?
што ты?
што ты робіш?
што я бачу?
што і якога чорта ты мне кажаш?
і кім, па-твойму, ты з'яўляешся для мяне,
калі, нарэшце, пачынаеш разумець?

мне здаецца,
што я хацеў бы
паснедаць
з табой
у садзе

у цябе ж ёсць сад,
ці не так?

ЯКОЙ ХАЛЕРЫ РОБЯЦЬ КІРЛІ Ў МІЛАНЕ?

якой халеры робяць кірлі ў Мілане?
якой халеры тут робяць дзеці і паэты?
якой халеры робяць паэты ў Мілане?
чаму я пра гэта нічога не ведаю?
што глядзіш, хіба я — дзівак?
якой халеры робяць кірлі ў Мілане?
якой халеры тут робяць прыгожыя салдаты?
якой халеры робіш ты, далёка ад мяне, чаму не тут
падстаўляеш твар пацалункам, гледзячы на кірляў адурэлых у небе
у гэтым горадзе, без мора, якой халеры я тут раблю
адзін у Мілане?
чаму я пра гэта нічога не ведаю?
Якой халеры я раблю тут, адзін, у Мілане, гледзячы на кірляў,
далёка ад цябе, хто ведае — з кім ты, хто цябе зараз цалуе,
што робіш ты
дзе ты, і ці бачыш таксама салдат, што маршыруюць,
і кірляў у палёце ў небе хворым
ці пытаешся сябе, якой халеры — салдаты ў Мілане
а ты не тут?
каб усміхаючыся
трымаць мяне за руку
тлумачачы, нарэшце, якой халеры
ўсе гэтыя кірлі
ў Мілане

РАСПАЎСЮДЖАНАЕ МЕРКАВАННЕ

Хочаш быць жанчынай майго жыцця
у маім жыцці
і на працягу ўсяго майго жыцця
уласна, твайго жыцця таксама

назаўжды
пакуль смерць не разлучыць нас
у радасці і ў горы
але таксама і ў моманты «так сабе»
якія, па статыстыцы, складаюць большасць
якраз іх — больш за ўсё
у нашым сучасным грамадстве
заходнім
постмадэрнісцкім
спажывецкім
грамадстве дурных звычак
і лішніх растрат?

Хочаш, будзем гуляць у шматлікія гульні
вачыма і рукамі
уголас і моўчкі
целамі скурай
мовай і на пальцах
усім, чым можна
нават калі нам стукне сто гадоў
і валасы нашы стануць бялейшымі за снег
той, што самы белы, у велізарнай гурбе
дарэчы
у цябе
будуць
самыя белыя валасы
у мяне ж, хутчэй за ўсё, іх не будзе зусім
але, можа быць, я стану таўстуном?

Хочаш,
мы завядзём катоў?
Маленькі сад і палівачку?
Арэлі?
Гіганцкую ванну?
Кухню з відам на мора?
Гасціную з відам на возера?
І шум ракі.

Калі хочаш
Дастаткова
днём, у любы дзень
дзесьці пасля пяці
калі наступіць вечар
проста ўключыць лямпу
тую, што над сталом
тым, што за акном
пакоя, якое выходзіць на вуліцу.

Я буду чакаць,
седзячы ў крэсле,
назіраючы за табой праз шкло.

Ты пакажаш мне знак «ОК»
склаўшы вялікі і ўказальны пальцы
І калі ты ўсміхнешся
я падымуся з крэсла,
пазваню ў дзверы
каб зайсці да цябе.

Існуе распаўсюджанае меркаванне
што менавіта з гэтага моманту
усе абавязкова робяцца шчаслівымі.

А СЁННЯ РАНІЦАЙ Я ЗРАЗУМЕЎ, ШТО ДУМАЮ ПРА ЦЯБЕ

А сёння раніцай я зразумеў, што думаю пра цябе
гэтага не здаралася са мной даволі доўга
у той час як я назіраў за імбрыкам
у надзеі, што мая ўвага
паскорыць фізічны працэс,
які выведзе ваду са статычнага стану
на ўзровень буль-буль,
я зразумеў што думаю пра цябе
не ведаю ці казаў табе
але са мной даволі доўга
гэтага не здаралася.

І пакуль вада не закіпала
я пытаўся ў сябе, хто ведае чым яна занятая
што гаворыць?
каму?
цалуецца з кімсьці?
ці займаецца каханнем?
што чытае?
і ці ёсць нехта, каго яна кахае больш за іншых?
ці ёсць у яе кот?
ці думае яна пра мяне, калі запарвае гарбату?
як яна носіць цяпер валасы?
яны такія ж кароткія, якімі я іх памятаю?
у гэты халодны час ці ёсць хтосьці, хто яе саграве?

І вада ўсё не кіпела
а ў мяне ў роце быў смак
мёртвага мышаня
хоць я мышаня, зразумелая справа, ніколі не каштаваў
проста так кажуць
каб перадаць смак пэўнага аб'ёму
выпітай гарэлкі і крэкераў, праглынутых учора ноччу
каб перажыць небяспекі,
якімі я працягваю сябе атачаць
пагардліва і безразважна.

Так, я пакуль яшчэ шмат п'ю
Але ўжо не палю
умерана жалюся
набіраю вагу
шмат пішу
і часам у мяне нават атрымліваецца
напісаць нешта любоўнае
нават калі зусім не ўсе з гэтым згодныя
а потым
часам
я думаю пра цябе
усё яшчэ
пакуль рыхтую сабе гарбату.

І гэта дзіўнае жыццё
ты не можаш са мной не пагадзіцца
сустрэцца
займацца каханнем
паражыць процьму ўсяго добрага
а потым, як па ўзмаху чароўнай палачкі
усё робіцца поўным глупствам.

З усяго гэтага кахання
ўсіх гэтых пільных поглядаў ва ўпор
і уздыхаў, і шэпту і пацалункаў
што застаецца?
амаль нічога
горка вершаў
іржавы імбрык
снежаньская раніца
і кубак кіпячай меланхоліі.

Пераклад з італьянскай Вольгі БУБІЧ,
рэдактура Вольгі ГАПЕЕВАЙ

Пераклад зроблены з кінгі Guido Catalano
«Ti amo ma posso spiegarti» (2011, Miraggi)

Ала НІКІФОРСКАЯ

ШТО ЧЫТАЕЦЦА НА СКРЫЖАЛЯХ

ПАПЛАЎСКІ, А. Ф. Скрыжалі душы: *лірыка / Алесь Паплаўскі. — Мінск: «Выдавецкі дом «Звязда», 2013. — 112 с.*

Першыя чатыры радкі, якія адкрываюць кнігу, абазначылі ўсё адразу: складанасць і непрымальнасць свету, неспасцігальнасць і пакутнасць творчага акта, а значыць — і душы творцы…

Ні наперад, ні ўбок, ні назад…
І пастукаеш — не адчыняць.
І пяро як магчымасць сказаць.
І папера як немагчымасць.

У прадмове да кнігі паэт Алесь Каско згадвае імёны Альбера Камю і Сальвадора Далі зусім не выпадкова: менавіта найбольш з іх філасофска-мастацкімі канцэпцыямі сугучна кніга Алеся Паплаўскага. Яго верш — не традыцыйны мякка-лірычны беларускі верш, а аголенае сюррэалістычнае пісьмо, якое адлюстроўвае пастаяннае — вечнае! — супрацьстаянне свету і душы паэта…

Адвечных дзён рады радзеюць,
І вышыню губляюць высі.
Мацуем існасцю надзею
І ў люстрадзь бездані глядзімся. (…)
Самотнасць рухаў… Дзверы насцеж.
У Храмах Памяці бязлюдна.
І вечны боль — нібы прычасце
Пад істэрычны смех Іуды.

Верш «Адвечных дзён рады радзеюць…» — яркая кандэнсацыя спалучэння двух полюсаў у жыцці: надзея — бездань, прычасце — Іуда… Прыведзеныя антанімічныя рады ў кнізе не адзінкавыя, на іх часта будуецца верш, яны з’яўляюцца яго стрыжнем, выражаюць асноўную думку. Як, напрыклад, у гэтым лаканічным:

Заблудзіцца позірк у хмарах дзіравых —
Завіслыя ў змроку пылінкі сінечы.
Абсурднасць абстракцый…
Самотнасць выявы…
Куды так спяшацца? Наперадзе вечнасць…

Жыццё — як пастаяннае — анталагічнае — супярэчанне, жыццё — як перашкода жыццю, жыццё — як змаганне… Так, у вершы «Недзе ў брудных, чужых дварах…» паэт выбудоўвае сваю канцэпцыю:

Недзе ў брудных, чужых дварах
Ноч хавае заганы дзён.
Нас ад страху ратуе страх.
Ад тугі і бяссілля — сон.

Ва ўнутраным свеце лірычнага героя — усё няпэўнае, трывожнае, хісткае…

І спакой — ад нястачы слоў.
І маўчанне — трывожны госць.
Нездарма, несучы святло,
Ля дзвярэй спатыкнуўся хтось.

Я адразу не згаджаюся з такім ратаваннем: у кожнага яно будзе сваё. Мяне асабіста ад тугі і нават смерці заўсёды ратаваў паэтычны радок. Раней! Змяняецца час — змяняемся мы разам з часам, іншымі становяцца нашы ратаванні…

Час у кнізе Алеся Паплаўскага — нібы самастойная дзеючая асоба:

Ціха старыцца час.
Хутка старымся самі.
І наноў не пачаць —
Трыццаць тры за плячамі.

Калі за пяцьдзясят, то гэтыя радкі ўспрымаюцца з іроніяй, а ў трыццаць тры ці — зусім адвольна! — дваццаць восем — усё так і ёсць… Своеасаблівы паядынак з часам выяўляе цудоўны і драматычны (адначасова!) верш «Мінулых дзён спантанны баль…» Першая страфа гучыць мякка, мілагучна:

Мінулых дзён спантанны баль,
Чароўных струн святыя гукі.
Іграюць вальс, забыты вальс
Твае няўрымслівыя рукі.

У другой страфе рэальнасць урываецца ў гэты мройны ўспамін («пусты пакой, у вокнах ноч»), а ў трэцяй гэтая мроя-дзея душы завяршаецца дысанансным кульмінацыйным акордам:

Жыццю пакорлівы давер,
Ні цішыні, ні супакою.
Мой час мяне перажыве
Несправядлівасцю сваёю.

Час у Алеся Паплаўскага вельмі розны, лепш — разнародны: то ён «лупавокі, жорсткі, / З гульбою, застоллем, смехам», то ён уступае ў сувымярэнне з вечнасцю («Вечнасць счытваю з ліста — / Кожны міг, кожны дзень з абзаца»), то ён — «час — непазбежнасць» як у вершы «Пярэдадзень», то ён «Пераменны і няпэўны / Гэты час-хамелеон» (верш «Як няпрошаныя госці…»)… Перад намі паўстае разгорнутая мазаічная панарама часу, узнікае жаданне падкарэкціраваць думку паэта: час не старыцца, час сталее, а разам з часам сталее і лірычны герой — і змяняецца яго ўспрыманне часу… І свету… «Прымаем без болю хвілін безгалоссе. / І ўжо разуменне нязбытнасці — ў радасць…»

У кнізе шмат шчымлівага, нягздзейсненага, балючага… Уся кніга — гэта сумненні і пошукі… Але ў кожнага дзеяння, нават абстрактнага, ёсць свая мэта, свой сэнс:

Парушыць правілы гульні,
Каб кампраміс знайсці з жыццём.
Пералічыць па пальцах дні
Без адзіноты шэрых дзён.

Размова не ідзе пра гармонію, суладдзе, хаця б — кампраміс… У вершы «Гэты свет — як чужы пакой…», дзе ўжо першы радок выяўляе поўнае несумяшчэнне свету і лірычнага героя, яшчэ раз паўстае слова «гульня»:

Неадступнай снуе сцяной
Беспрытульная постаць дня,
І жыву я даўным-даўно,
І жыццё не жыццё — гульня.

Адасобленасць, абстрагаванасць лірычнага героя ад свету зусім не абазначае яго паражэнне… Хутчэй — супрацьстаянне. Каб супрацьстаяць свету патрэбна мужнасць… Камю пісаў: «Мастацтва — гэта ў нейкім сэнсе бунт супраць незавершанасці і тленнасці свету: яно заключаецца ў тым, каб пераўтварыць рэальнасць, адначасова захаваць яе, таму што ў ёй крыніца эмацыянальнага яго напружання… Мастацтва не з'яўляецца поўным непрыняццем існага. Яно складаецца з бунту і згоды адначасова». Так і лірычны герой Алеся Паплаўскага: у ім жыве пратэст, згода, нават надзея. Толькі бунту, пратэсту, непрыняцця — болей, бо яны на паверхні, а згода і надзея — схаваны, маюцца на ўвазе і толькі зрэдку аказваюцца на паверхні. «Разбіць свой страх аб холад сцен, / З турмы здагадак уцячы, — імкнецца лірычны герой ва ўжо цытаваным вершы "Парушыць правілы гульні…" — На перадранішняй вярсце / Ад ночы выкінуць ключы».

У паэзіі Алеся Паплаўскага адзінота выступае не толькі як унутраная, суб'ектыўная з'ява, але і як сацыяльная:

Абязлюднее храм. Змоўкне шумны натоўп.
Прарасце цішыня, не азвацца.
За сляпой мітуснёй не заўважыць ніхто
Абяздоленай постаці старца.

Яшчэ больш востра выражана адзінота бяздомнага хлапчука ў вершы «Ля кавярні», які з дарэмнай надзеяй сочыць вачыма «за брудной сметніцай, / За пустым карабком з-пад пернікаў»…

Інтэрсуб'ектыўная прастора кахання лірычнага героя амаль закадзіравана — не расчытваецца… Адны штрыхі, пункціры, цені… Гэта — як малюнак сепіяй… На старонках кнігі каханне паўстае прывідам, таямніцаю, незагойнаю ранай… Боль — непадлеглы часу… Прычына непрымірымасці з жыццём і светам… Верш «Ноч…

Яго верш — не традыцыйны мякка-лірычны беларускі верш, а аголенае сюррэалістычнае пісьмо, якое адлюстроўвае пастаяннае — вечнае! — супрацьстаянне свету і душы паэта…

Калі за пяцьдзясят, то гэтыя радкі ўспрымаюцца з іроніяй, а ў трыццаць тры ці — зусім адвольна! — дваццаць восем — усё так і ёсць...

Стылы воск, цішыні хмель…» — своеасаблівы ключ, код, разгадка:

Там хтосьці кліча мяне, не —
Голас чужы.
Там і не жыць без цябе мне.
Жыць…
Хочацца жыць.

Не жыць — жыць — хочацца жыць… Вось яно — гамлетаўскае пытанне… Разуменне. Дадзенасць. Вось яно — суцэльнае змаганне лірычнага героя за жыццё… Вось той кантраст — немагчымасці жыцця і наймацнейшай яго прагі… Міжволі ўзгадваецца аповесць «Пастка для рэха», у якой прасочваецца біяграфічны момант… Гераіня аповесці, якая прысутнічае толькі ва ўспамінах галоўнага героя і ў лістах, напісаных яму, гіне ў аўтамабільнай аварыі… Пасля кнігі паэзіі перачытваю аповесць… (Кнігу «Пастка для рэха» атрымала ў падарунак ад Алеся падчас свята паэзіі «Паэтычны трохкутнік Гродна — Брэст — Беласток», якое адбылося ў 2010 годзе ў Гродне.) Пацвердзіць сваю версію не магу, і ўсё ж яе не адпрэчваю… Насупраць верша «Табе…» я пазначыла: вось яна — тайна… Пакідаю… Глыбінны па трагізме («З прадонных глыбінь Сусвету / Я чую тваё дыханне», «Ты скрадзены сон, імгненне…»), выпісаны па-майстэрску верш, працінае болем: два непапраўна-раздзеленыя светы… Непапраўна-раздзеленыя, вядома, у зямным вымярэнні…

Зямное і вечнае ў творчасці Алеся Паплаўскага ўступае ў непрымірымы канфлікт, дасягае сваёй кульмінацыі, як, напрыклад, у вершы «Пад панцырам заснежанага шкла…»:

Цень вуліцы — шчарбатай паласой…
Краніся незаўважна даланёю.
Ці ведае яна пра гэты сон,
Навеяны магільнай цішынёю,
Пра радасць спапялелага цяпла,
Пра тое, як нясцерпна, немагчыма
Глядзець праз ноч з багетавага шкла
Патухлымі ад вечнасці вачыма?

Або ў вершы «Святло ў нераспрамененым святле…»:

Адзіная бясспрэчная дэталь —
Бясформенная прорва небасхілу,
Куды плыве ўсё існае, на жаль.
Каб стаць ізноў
нябачным тленным пылам.

І толькі верш «Ля дрэў, зацкаваных ветрам…» я абазначыла карандашом як «адзіны гімн жыццю!» Магчыма, не мела права, таму што змаганне за жыццё — гэта і ёсць перамога жыцця. Таму што жыццё — не заўсёды ўсмешка і квяцістасць, яно вельмі разнароднае і шматполюснае… І падчас — моцы і ўлады жыцця нашмат болей у яго мінорных праявах… Цудоўны верш у прозе «Сцяжынка», дарэчы, як і сама кніга «Скрыжалі душы»…

Паэтычная лексіка Алеся Паплаўскага вылучыла б яго сярод мноства паэтаў, нават калі б пры вершах не было абазначана імя аўтара. Багатая метафорыка, алітэрацыі («Да дзвярэй шкляных шчыльна сметніца / Прытулілася шыяй шэраю»), аксюмараны («Ноч цішынёй заенчыць», «Недапіты келіх асалоды чорнай»), нечаканасць параўнанняў («Недзе на дне сусвету — / Месяц, нібыта плаха», «…І вырве язык разам з лісцікам шэрым / З разгорнутай кніжкі, нібыта з гартані» і інш.)… Разам з тым у кнізе ёсць і нешта штучнае, наўмысна нежывое — словы, радкі, параўнанні: «Нудна сыпала ноч / Звільгатнелую поўсць», «Трывожнае мроіва цішы прадрогкай. / Хлюпасткае месіва зманлівай белі»… Або гэтая страфа, сапраўды вартая пэндзля С. Далі:

Адтуліны золкіх плям —
Знявечаных яблынь голле.
Вячэрняй зары пятля
На чорным шурпатым горле.

Але трэба прызнаць, што кантраст выйшаў даволі яскравым і суровым….

Што датычыць душы лірычнага героя, то там усё жывое і сапраўднае. Інакш ці варта было ўзыходзіць паэту, як Маісею, на свой Сінай, каб явіць свету «Скрыжалі душы»!..

Антон АДАМОВІЧ

«КАЦЯРЫНА» ПЕТРУСЯ БРОЎКІ

Рукапіс даследавання Антона Адамовіча «Кацярына» Петруся Броўкі» захаваўся ў паперах крытыка ў архіве Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Ёрку. Каб мець уяўленне пра яго стан і выгляд, скажам, што гэта аўтограф сінім атрамантам на 4 аркушах разлінаванай паперы (частка вучнёўскага сшытка), запоўненых з абодвух бакоў. Дата напісання артыкула адсутнічае. Твор Петруся Броўкі, які аналізуецца ў артыкуле, ва ўрыўках друкаваўся ў 1937 годзе, а цалкам быў апублікаваны ўпершыню у № 7—9 часопіса «Полымя рэвалюцыі» за 1938 год, тады ж пабачыў свет і асобнай кнігай. Згаданае ў артыкуле лібрэта оперы «Міхась Падгорны» аўтарства Броўкі было апублікавана ў «Полымі рэвалюцыі» ў лістападзе 1938 года. Антон Адамовіч быў вызвалены з турмы НКУС таксама ў 1938 годзе. Таму можна датаваць артыкул Антона Адамовіча апошняй трацінай 1938-га — пачаткам 1939-га.

Трэба думаць, што, узяўшыся за аналіз паэмы Броўкі, крытык спадзяваўся вярнуцца да сваёй прафесійнай дзейнасці. Ці нараілі Адамовічу гэты твор у рэдакцыі «ЛіМа» ці «Полымя рэвалюцыі» — невядома. Мажліва і тое, што твор быў абраны Адамовічам на спробу, каб папрактыкавацца ў аналітыцы, і абавязковага жадання надрукавацца ў крытыка не было. Да гэтае думкі схіляюць дастаткова незаангажаваныя высновы наконт ідэйнага напаўнення паэмы і распрацоўкі вобразаў («Вобраз тав. Сталіна — таксама традыцыйны і надзвычай абагулены вобраз правадыра»). Таксама заўважаецца «стары» для 1930-х метад Адамовіча-крытыка: даследаванне грунтуецца на трыядзе «тэматыка» — «паэтыка» — «фоніка», характэрнай у 1920 гады для прац А. Вазнясенскага і Я. Барычэўскага і адпрэчанай вульгарнасацыялагічным літаратуразнаўствам як буржуазная тэорыя.

Заўвагі ў змесце дазваляюць зрабіць выснову, што гэты рукапіс — чарнавы.

На сённяшні дзень артыкул «Кацярына» Петруся Броўкі» з'яўляецца адзіным выяўленым даследаваннем Антона Адамовіча ў перыяд пасля вызвалення і вяртання ў Мінск і да пачатку Вялікай Айчыннай вайны.

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

У «Кацярыне», як у найбольшай памерам паэме Броўкі, найбольш выступаюць усе як моцныя, так і слабыя бакі ягонай паэзіі.

І. Як і папярэднія паэмы Броўкі («1914», «Праз горы і стэп»), «Кацярына» мае тэмаю партрэт чалавека, у дадзеным выпадку — партрэт знатнай калгасніцы, былой батрачкі Кацярыны.

Вобраз Кацярыны — абагулены вобраз жанчыны-пакутніцы, якой толькі Кастрычнік даў чалавечую годнасць, сапраўднае жыццё і нават знатнасць. У сваіх вытоках гэта — традыцыйны ў літаратуры вобраз жанчыны-пакутніцы, якая змагаецца за сваю чалавечую годнасць, традыцыйны пачынаючы нават ад імення («Кацярына» Тараса Шэўчэнкі, Кацярына з «Грозы» Остроўскага, Кацярынка з «Гапона» Дуніна-Марцінкевіча). Але Броўка дае гэтаму вобразу тое завяршэнне, якое прынесена Кастрычнікам, знімаючы пры гэтым трагічную развязку Шэўчэнкі і

Вобраз тав. Сталіна — традыцыйны і надзвычай абагулены вобраз правадыра («ён стаіць над светам і працуе за ўсіх»)

Остроўскага і проціставячыся сантыментальна-прыгонніцкаму скажэнню рэчаіснасці ў Дуніна-Марцінкевіча.

II. Разгортванне вобраза Кацярыны біяграфічнае, пры чым, ізноў такі, біяграфія Кацярыны надзвычай абагуленая і таксама традыцыйная (апрача ўспомненых герояў тут трэба назваць героя Багушэвічавай паэмкі «Кепска будзе», біяграфія якога асабліва блізка ў сваім пачатку да Кацярынінай, а таксама Трусову «Сірату Алесю», у дачыненні да якой проста можна сказаць, што Броўка ў «Кацярыне» дамалёўвае не скончаны Трусом вобраз).

У біяграфіі Кацярыны, якая і становіць змест паэмы, чаргаванне змрочнага гараняшчасця з рэдкімі праблiскамі жыцця, якія робяцца ўсё больш частымі, працяглымі і трывалымі, пакуль аж не перарастаюць у зару шчаслівага жыцця, што займаецца над Кацярынаю пад канец паэмы *(прасачыць моманты гэтага чаргавання пры пераказе зместу паэмы)*.

Пры багацці падзей у біяграфіі Кацярыны трэба адзначыць: 1) вельмі вялікую хуткасць змены падзей і таму — неразгорнутасць кожнай з іх, 2) механічнасць гэтай хуткай змены (падзеі не вырастаюць унутрана адна з аднэй, а механічна, знадворна змяняюцца), 3) пасіўнасць самой Кацярыны ў дачыненні да большасці з гэтых падзей, 4) адсутнасць у Кацярыны індывідуальнага характару, адкуль і 5) поўную амаль адсутнасць індывідуальнага ў лёсе Кацярыны, надзвычайную абагуленасць вобраза яе аж да схематычнай алегарычнасці яго.

III. Іншыя вобразы паэмы — толькі *звернутыя да Кацярыны вобразы* (дадзеныя толькі ў дачыненні да яе) — таксама надзвычай абагуленыя, не-індывідуальныя вобразы:

1) *Мікола* — батрак, сірата, як і Кацярына («Быў ён круглым сіратою, як і любая яго»), класава ўсвядомлены нейкім «землякомрабочым», адданы і адважны змаганец у радах Чырвонай Гвардыі і Чырвонай Арміі, які і загінуў гераічна на полі бою з белапалякамі.

2) *Кузьма* — традыцыйны ў совецкай літаратуры вобраз кулака (пар. Хацяб з Васілём Буслам Коласа ці Маргуном Крапівы), моцны «чалавек зямлі» (нават знадворны партрэт яго — традыцыйны партрэт кулака), бесчалавечны эксплаататар пад маскай «спачувальніка» і «дабрадзея» («апека» над Кацярынаю), хітры прыстасаванец, падліза і пралаза да ўсіх улад (солтыс пры паляках, «культурны гаспадар» з «ахоўнай граматай НКЗ» і самаробнымі значкамі, «прыхільнік» калгасаў), шкоднік і дыверсант у канцы.

3) *Вобраз тав. Сталіна* — таксама традыцыйны і надзвычай абагулены вобраз правадыра («ён стаіць над светам і працуе за ўсіх»).

4) Нават дробныя вобразы — бацькі Кацярыны Сымона і яго сяброў, што прынеслі яго нежывога, таварышак Кацярыны, што дапамагалі ёй у бядзе — надзвычай абагуленыя («Спі, Сымон-бабыль, нядоля, мыж такія, як і ты», «з роўнай доляю падружкі самі плакалі наўзрыд, бо усе не зналі ласкі, бо гаротны мелі шлях, бо ў астрозе гаспадарскім высыхалі на вачах»).

IV. Ідэя паэмы. У чаргаванні няшчасця з шчасцем, якое ўрэшце перамагае ў біяграфіі Кацярыны, заложана асноўная ідэя аптымізма, класічна выражаная калісьці філосафамаптымістам Лейбніцам у вядомых словах: «усё ідзе да лепшага ў гэтым лепшым са светаў». Адзін з галоўных момантаў гэтага «лепшага» у паэме — дружба людзей і народаў, у якой і палягае сапраўднае шчасце («У жыцці мацней сяброўства нам нічога не знайсці», «у яднанні, у дружбе — сіла», «дружбай шчыраю, гарачай парадніліся сэрцы два — ордэн Леніна за працу, родны Сталін і Масква» — дружба Кацярыны і Шамкіз). У апошняй ідэі — працяг і завяршэнне асноўнай ідэі «Партызанаў» Крапівы.

Пры ўсёй дадатнасці ідэі аптымізма вялікі мінус яе ў пасівізме пры такім выражэнні яе, калі «лепшае» толькі «ідзе», прыходзіць звонку, «выпадае» («разам выпала ёй шчасце за даўнейшыя гады») і пасіўна ўспрымаецца людзьмі, а не актыўна заваёўваецца, як гэта павінна было-б быць.

МАСТАЦКІЯ АСАБЛІВАСЬЦІ ПАЭМЫ

I. У *мастацкім кірунку* — *рэалізм*, але пагоня аўтара за рэалістычнай тыпізацыяй прыводзіць яго да надзвычайнай абагуленасці аж да схематызацыі, у выніку якой заміж рэальных тыпаў жывых, канкрэтных людзей з індывідуальнымі характарамі і лёсам атрымліваюцца нейкія абагуленыя алегорыі, адцятыя, надіндывідуальныя вобразы нейкіх сярэднеарыфметычных людзей, а заміж соцыялістычнага рэалізма — нейкі статыстычны рэалізм.

II. У *жанры* — своеасаблівы жанр *паэмыоперы*, у якой героі выражаюць свае пачуцці і думкі галоўным чынам праз сьпяванне (блізасць і ў гэтым дачыненні да Трусовай «Сіраты Алесі», якая ўпершыню прадэманстравала спробу такога жанру; амаль аднačасна з «Кацярынай» Броўка напісаў лібрэто да оперы «Міхась Падгорны» Цікоцкага).

III. Адсюль і сваеасаблівая оперная кампазіцыя: 1) частыя песні і оды ў тэксце, як-бы оперныя «арыі» (дзве калыханкі — Кацярынінай маці і яе самой, песня пра бор маці і пра гай — Кацярыны, прычытанні над мёртвым Сымонам, прадсмяротныя наказы маці, ода Кастрычніку, дзве оды Сталіну і інш.), 2) нават ня-песенныя па матывіроўцы выступленні пабудаваны па песенна-одаваму тыпу «арый» (выступленне Кацярыны ў Крэмлі з одаю т. Сталіну з чыста-песенным рэфрэнам «Родны Сталін, бацька мой», чыста-«опернае» пісьмо Міколы), 3) частыя кароткія пейзажы (усіх каля 15) — нібы оперныя ўвертуры ў антрактах між падзеямі. Прырода ў паэме наагул даецца таксама звернутаю да герояў, галоўным чынам, да Кацярыны: яна часта спачувае людзям («пахіліўшыся, калоссі толькі слухаюць дзяўчыну», «вецер, бы знарок суняўся, каб паслухаць») — стары прыём, часты ў фальклоры, вядомы яшчэ з «Слова аб палку Ігаравым». Прырода часта дзейнічае і сама па-чалавечы, антрапамарфізуецца (ачалавечваецца) у частых увасабленнях («месяц панад домам выйшаў зоры сабіраць», «выплыў з бору, п'е ваду з азёр іскрыстых», «сосны долу гнулі шыі», «сакавік ідзе палямі, запявае ў бары. Ручаінамі прыбраны, ён, вясновы чарадзей» і г.д.). У пейзажах таксама заўважаецца імкненне да абагульнення, да

Адзін з галоўных момантаў «лепшага» у паэме — дружба людзей і народаў

абагуленага пейзажу ўсяе краіны (пейзаж СССР у ўяўленні Кацярыны ў Крэмлі).

IV. У *мастацкіх прыёмах* тое-ж імкненне да абагульнення, што выражаецца ў частым ужыванні *метаніміі* (прыкл. — апісанне кулацкай абстаноўкі — разгорнутая метанімія ўсёй кулацкай існасці) і асабліва яе прыватнага выпадку — *сінекдахі* (замена часткі цэлым і наадварот: «і злажыла рукі крыжам задуменнае сяло», «без абутку, без адзення плыў дарогамі паход», «прыйшлі мыліцы без ног», «заблішчэлі пяткі шпарка» і інш.).

Наагул, у мастацкіх прыёмах — багацце, сакавітасць, народнасць, асабліва ў параўнаннях — поўных («неба чыстае такое, хоць ты пі яго бяры», «жаўра песеньку, як нітку, аж да сонца заснаваў», «мы-ж адны цяпер у хаце, як сарокі на калу») і скарочаных (пры дапамозе творнага склону: «стаяць жыты, пшаніцы наліванаю сцяной», «і на грудзі ападала чорнай хмарай барада», «жыта ў полі налілося воскам жоўтым і густым», «ячмяні, аўсы, пшаніцы зашумелі кажухом», «туман садамі белым кужалем вісіць»).

V. У *паэтычнай мове* — жывасць, байкасць, мілагучнасць — частыя *анафары* (частае анафарычнае «то», «што», «як» і інш.), *музыкальнасць* («Каласілі нівы хлебам, засыналі зімнім сном, зоры падалі па небе, загараліся ізноў»).

Побач з удалымі словамі (прыкл. — «астанне») трэба адзначыць і няўдалыя («разлічала» замест «адрознівала»), граматычна-няправільныя формы («з мацей»), няўдалыя вобразы («хто ў палапленым мяху»).

VI. У вершы *памер* — *чатырохстопны харэй*, памер «Сымона Музыкі» Я. Коласа, з якім у «Кацярыны» многа блізасці і ў біяграфіі галоўнага героя, і ў імкненні да абагулення, і ў жанры, і ў кампазіцыі, і ў мастацкіх прыёмах, нават у ідэі (можна прызнаць «Кацярыну» некаторай жаночай паралеллю «Сымону Музыку»).

Падрыхтоўка да друку і публікацыя Ціхана ЧАРНЯКЕВІЧА

Павел ШПІЛЕЎСКІ

ПАЕЗДКА Ў ЗАХОДНІЯ ГУБЕРНІ

Артыкул беларускага этнографа, фалькларыста, пісьменніка і журналіста Паўла Міхайлавіча Шпілеўскага «Паездка ў заходнія губерні» быў надрукаваны ў двух нумарах санктпецярбургскага штотыднёвіка «Ілюстрацыя» (№ 131 і 132) за 1860 год. У публікацыі аўтар распавядаў аб паездцы па толькі што пабудаванай першай ветцы варшаўскай чыгынкі. Паверце, падзея была знакавай. Да гэтага самым хуткім варыянтам перамяшчэння ў прасторы быў конны экіпаж. У наш час такая «хуткасць» падаецца смешнай, але іншых варыянтаў не было. І толькі са з'яўленнем чыгункі пасажыры і падарожнікі атрымалі новы, больш высокі ўзровень хуткасці і камфорту. Нагадаю шаноўным чытачам, што ў Расіі першая чыгунка агульнага карыстання была адкрыта ў 1837 годзе паміж Пецярбургам і Паўлаўскам. Яе даўжыня складала ўсяго 27 кіламетраў. Але гэта быў пачатак!

Яшчэ ў 1858 годзе ў «Дзённіку знаёмага чалавека» Шпілеўскі пісаў: «Хутка прасоўваецца наперад варшаўская чыгунка, якая, кажуць, цяперашнім летам адкрыта будзе да Дзінабурга. Прадпрымаюцца спробы пусціць параходы па Паўночнай Дзвіне, плаванне на якіх можа зблізіць аддаленыя паўночныя губерні з галоўнымі гарадамі, і асабліва праз Цвер з Пецярбургам. На захадзе, у польскіх губернях і ў Беларусі, з цяперашняга лета будуць рабіць рэйсы параходы па Прыпяці і Нёмане». Нездарма філосафы казалі, што прагрэс залежыць ад хуткасці зносін паміж людзьмі…

А цяпер, шаноўныя чытачы, сядзем разам з Паўлам Міхайлавічам у вагон і адправімся ў падарожжа ад Пецярбурга да Мінска.

Аляксандр ВАШЧАНКА

З Пецярбурга да Мінска.

Суседства ў вагоне. — Імправізаваныя пскоўскія рамізнікі. — Часовы вакзал.

Толькі той, хто выязджаў з Пецярбурга на перакладных і каму давялося пазнаёміцца з цяжкасцямі прыгарадных станцый пецярбургскай губерні можа зразумець, якім дабрадзействам з'яўляецца новая варшаўская чыгунка, няхай хаця да Пскова і Вострава. Па меншай меры, без клопатаў, без угаворвання станцыйных старастаў вы сядаеце ў Пецярбургу ў вагон і без перапынку едзеце вёрстаў трыста, чатырыста. Усялякі, натуральна, пасля гэтага аддасць перавагу паездцы па чыгунцы, і таму не дзіўна, што ўсе цягнікі новай дарогі запоўнены пасажырамі. Можна шкадаваць толькі пра тое, што варшаўскія вагоны не такія прасторныя і шырокія, як на маскоўскай чыгунцы. Цесната гэтая яшчэ больш адчуваецца ад таго, што нашы рускія падарожнікі і асабліва падарожніцы ніяк не могуць абысціся на чыгунцы без звычайных клункаў і кошыкаў, напоўненых розным печывам, з якімі яны прызвычаіліся раз'язджаць у сваіх шматлікіх тарантасах. А як адчувае сябе той небарака, якому давялося ехаць у суседстве з такой пані, якая атуліла сябе з усіх бакоў падушкамі, коўдрамі і клуначкамі, ад якіх ідзе кухонны водар! І душна і скрушна становіцца, а сказаць пра гэта і не думай, бо розныя бываюць пані…

На маю долю выпала падобнае суседства: нейкі пан з вусамі і яго шаноўная жонка, заўважце — людзі вельмі багатыя, якія жывуць у Пецярбургу і трацяць дзясяткі тысяч, як

З-за вугла вакзала і з суседняга ляска паказваюцца маленькія нязграбныя таратайкі з худымі канячкамі і яшчэ больш худымі фурманамі з самымі дурнаватымі і бессэнсоўнымі фізіяноміямі, пазбаўленымі ўсялякага чалавечага падабенства

яны самі растлумачылі ўсім прысутным у вагоне. Яны нанеслі з сабой столькі ўсялякай дарожнай правізіі, столькі хустак і мяшкоў, што заставалася толькі здзіўляцца. А тут яшчэ не адчыняй вокнаў, бо пяшчотная пані баялася прастудзіцца ў чэрвені месяцы. У такім «цікавым» суседстве мне давялося ехаць амаль да Пскова. Пан з вусамі быў дзіўны балака ці, хутчэй, хвалько. Ён адразу распытаў усіх прысутных, дзе хто служыць, чым займаецца і які ў каго дастатак і, зразумеўшы, што побач няма нікога больш багатага і вышэйшага за яго чынам, пачаў звысоку разважаць пра розныя прамысловыя прадпрыемствы, фінансавыя аперацыі, пра пераўтварэнні фабрык у Расіі, узгадаў пра сялянскае пытанне, граміў сучасную літаратуру, стала падмацоўваючы свае тэзісы цэлымі фразамі з «Северной пчелы» — былой рэдакцыі. Іншымі словамі, ён гаварыў такую бязглуздзіцу, нёс такую ахінею, што абудзіў агульную незадаволенасць і перашкодзіў многім усцешыцца прыемным сном. Можа, хто-небудзь думаў, што пан з вусамі нейкі значны дзеяч ці багатая асоба, але мне чамусьці не хацелася верыць нават апошняму. Нагаварыўшыся ўдосталь, ён падчас прыпынкаў на станцыях даставаў з кошыка то бутэлечку, то кавалак ялавічыны, то пяток яек і ўсё гэта разам са сваёй жонкай уплятаў з незвычайным апетытам, пры гэтым лаючы ўтрымальнікаў станцый на чыгунках за тое, што яны дорага бяруць за стравы і віно.

У мяне быццам гара з плеч звалілася, калі галодныя муж з жонкай выгрузіліся з вагона і пазбавілі мяне сваіх кошыкаў. Хаця б тры, чатыры станцыі можна было пасядзець спакойна. З-за такіх няўрымслівых суседзяў я прыехаў у Пскоў сонным і доўга яшчэ не мог прысці ў сябе ад траскатні і гоману, які, здавалася, засеў у маіх вушах пасля громападобнай прамовы пана з вусамі. Я сказаў: «Прыехаў у Пскоў», — але так толькі гаворыцца, таму што пасажыраў прывозяць на пскоўскі вакзал, а да горада Пскова яшчэ амаль чатыры вярсты і трапіць туды вельмі нялёгка. Хутчэй можна з’ездзіць у Востраў, асабліва цяпер па чыгунцы, чым апынуцца ў Пскове. Ехаць няма на чым. Калі ў чатыры гадзіны раніцы прыходзіць цягнік, пяцьшэсць пскоўскіх рамізнікаў расхопліваюць з бойкай і крыкам, нягледзячы на тое, што яны бяруць з вас, насуперак таксы, па рублю і болей. А што рабіць астатнім пасажырам? Прыходзіцца заставацца на часовым вакзале, дзе няма ніякіх зручнасцей. Сапраўды вялікі і

цудоўны вакзал яшчэ не пабудаваны, узведзены толькі вонкавыя сцены. А чаму б не завесці амнібусы і прызначыць памяркоўныя цэны, якія былі б па кішэні ўсім пасажырам? Але гэта пакуль што яшчэ не прыйшло ў галаву пскоўскім грамадзянам, і яны даюць магчымасць брудным беларускім фурманам драць з пасажыраў што захочацца. Калі гарадскія рамізнікі раз'едуцца, з-за вугла вакзала і з суседняга ляска паказваюцца маленькія нязграбныя таратайкі з худымі канячкамі і яшчэ больш худымі фурманамі з самымі дурнаватымі і бессэнсоўнымі фізіяноміямі, пазбаўленымі ўсялякага чалавечага падабенства. Яны прапаноўваюць вам свае паслугі. Але ў іх якасці адразу пачынаеш сумнявацца: і калёсы ў мужычка разламаныя, і калматы конік ледзьве дыхае, і ў яго самога дзіцячыя сілы. Але ў той жа час падумаеш: «А як жа быць іначай? Заставацца на вакзале да вечара?» Міжволі прыходзіцца прымаць прапанову. Вы з цяжкасцю садзіцеся. Рэчы звалены як папала, таратайка трашчыць, конь ледзьве цягнецца. Фурман часта хвошча змучаную жывёлу пугай ці дубцом, і вам робіцца прыкра ад гэтага бязладдзя і непрыгожых абставін хатняга жыццябыцця пскоўскага рамізніка.

— Як табе не сорамна, — спытаў я ў фурмана, — браць так дорага і не мець лепшых калёс? Ты ж, відаць, не першы раз ездзіш, паспеў сабраць грошыкаў за возніцтва, мог бы набыць добрага каня і чыстыя калёсы.

— А чым дрэнныя мае калёсы? — запытаў фурман. — Нашто нам лепшыя? Як няма лепшых, дык паны паедуць і з намі. Нічога, і так даедзем.

Вось вам і адказ! Размаўляйце пасля гэтага з такім чалавекам. Вох, ужо гэта рускае «нічога»… Ці не таму ў бестурботнага рускага чалавека да гэтага часу няма нічога такога, што ёсць у іншых, не рускіх людзей?

Станцыя ў Пскове. — Востраў і яго старажытныя руіны. — Сцэна на Астрожскай станцыі. — Рэжыца. — Апочка. — Вейка. — Люцын. — Себеж. — Себежская карчмарка. — Рэшткі старажытных замкаў польскай каралевы Боны.

Спіну заламіла, пакуль мы пры дапамозе штомінутных хвастанняў каня пугай прыцягнуліся на станцыю ў Пскоў. Я апынуўся перад нейкім брудным хлеўчуком, які быў запоўнены абломкамі калёс, фурманак і напалову спарахнелымі скрынямі. І гэта паштовая станцыя ў Пскове — губернскім горадзе! Ні прайсці за брудам, ні праехаць за цеснатой маленькага дворыка. Хаця б адна чалавечая постаць паказалася і правяла ў пакой, які самому нялёгка было адшукаць. У пакоі павеяла такім «водарам», што хоць на двор уцякай. Пасля доўгіх воклічаў з суседняга пакойчыка высунулася фізіяномія старэнькага дазорцы. Ён пачаў прапаноўваць мне пераехаць у гасцініцу, таму што на станцыі нічога нельга дастаць ды і месца не хапае.

Я кінуўся ў гасцініцу, але там сказалі, што нумары рамантуюцца, таму прапанавалі размясціцца ў агульным пакоі! Навошта ж тады я застаўся ў Пскове? І нават не наведаўшы горад, я хутчэй выбраўся з яго. Страта, дарэчы, невялікая. Пра Пскоў, яго старажытнае значэнне, пра сляды руін, валоў і насыпаў было шмат напісана да мяне, і мне заставалася толькі паўтараць ужо вядомае. Новага, здаецца, не прыбавілася, акрамя вядомай гісторыі са спадаром Якушкіным, з-за якой Пскоў праславіўся на ўсю Расію. І са мной магла здарыцца такая ж гісторыя, бо я спачатку планаваў на некалькі дзён застацца ў гэтым старажытным горадзе.

І вось, я толькі праехаў праз Пскоў, а ўжо праз некалькі гадзін быў у прыгожанькім, чысцюткім павятовым гарадку Востраве, заснаванне якога адносіцца да глыбокай старажытнасці, ледзьве не да XIV стагоддзя. Ён згадваецца ў летапісах XV і XVI стагоддзяў як добрае ўмацаванне на беразе ракі Вялікай. Назву горад атрымаў ад таго, што гэтае старажытнае ўмацаванне было пабудавана на высокай гары, абнесенай ровам. Туды трапляла вада з ракі Вялікай, таму ўмацаванне мела выгляд сапраўднага вострава. Пазней за рэчкай адбудавалі горад, які пад'ёмным мостам быў звязаны з крэпасцю. У часы нападаў лівонскіх крыжакоў і татар на Востраў мост здымаўся, і ўзяцце горада лічылася немагчымым з-за ўмацаванняў самога вострава. Рэшткі гэтых умацаванняў захаваліся да нашага часу ў выглядзе руін, сцен і самога замка. Усярэдзіне гэтых напаўразбураных сцен стаіць цудоўная старажытная каменная царква, вядомая пад назвай саборнай. Яе архітэктура — гэта сумесь старажытнавізантыйскага з рускім стылем. Праз шырокую раку Вялікую ля замка і сабора перакінуты прыгожы ланцужны мост, па якім, як сцвярджае надпіс, забараняецца хутка ездзіць. Новы горад адбудаваны вельмі вытанчана: дамы — каменныя з садзікамі, плошчы роўныя і чыстыя. Гасціны двор даволі вялікі. Але самы вялікі будынак — гэта паштовая станцыя, арэнда якой прыносіць утрымальніку вялізныя выгоды з-за таго, што ў Востраве сыходзяцца некалькі паштовых трактаў. Але гэта ж бывае прычынай розных непрыемных сутычак на станцыі. Мне не раз прыходзілася праязджаць праз Востраў, і я амаль заўсёды быў сведкам якой-небудзь гісторыі на станцыі або з-за коней, або з-за пасажыркіх пакояў, нягледзячы на тое, што ўсяго гэтага дастаткова. На гэты раз адному сямейству ўздумалася заняць цэлых тры пакоі і нікога туды не пускаць. Як на тую бяду, у гэты час з'ехалася столькі пасажыраў, што дазорца павінен быў прапанаваць ім свой пакой, які і без таго быў запоўнены падарожнымі. Больш нецярплівыя пачалі патрабаваць пасажырскіх пакояў.

— Выбачайце, спадары, — прасіў прабачэння вартаўнік, які стаяў ля дзвярэй. — Усе пакоі занятыя.

— Ды кім жа яны занятыя, калі столькі падарожных у пакоі дазорцы? — адазвалася некалькі галасоў. — Хто, напрыклад, у гэтых трох пакоях?

— Там трапезнічаюць нейкія важныя паны, што прыехалі ў карэтах.

— Але няўжо іх так многа, што яны занялі ўсе тры пакоі? Спадары, пойдзем туды, — прапанаваў адзін з падарожных. — Што нам глядзець на іх?

І некалькі чалавек зайшлі ў пасажырскія пакоі. Вартаўнік разгубіўся. Трэба было бачыць, з якім абурэннем і пагардай паглядзела багатае сямейства на падарожных. Іх позіркі быццам гаварылі: «Якое права вы маеце сюды ўваходзіць?»

— Што ж ты нам казаў, што няма месцаў? — папікнулі вартаўніка. — Вось некалькі сталоў не занята і ў тым, і ў гэтым пакоі. Спадары, прашу займаць месцы!

Усе селі. Прыбег тоўсты гаспадар станцыі. Багатае сямейства пачало выказваць сваю незадаволенасць, пагражала вартаўніку гараднічым, паліцыяй, адным словам — шалелі. Але прыезджыя без цырымоній запатрабавалі абед і загадалі падаць свечкі. Свечкі падалі лоевыя.

— Гэта што? — крыкнуў адзін з падарожных на тоўстага гаспадара. — Чаму ж у гэтых паноў стэарынавыя свечкі? Падай і нам стэарынавыя.

Вох, ужо гэта рускае «нічога»... Ці не таму ў бестурботнага рускага чалавека да гэтага часу няма нічога такога, што ёсць у іншых, не рускіх людзей?

— Гэта не для ўсіх, — адказаў гаспадар, але ў той жа момант стэарынавыя свечкі падалі ўсім. Не было каму святкаваць перамогу. Бацька багатага сямейства паклікаў сваіх лёкаяў і загадаў пераставіць розныя талеркі і соуснікі з рэшткамі страў на сталы прыезджых.

— Калі так, спадары, адпомсцім гэтаму фанфарону, запалім самыя моцныя сігары і выкурым яго спесь.

Насамрэч, гэты сродак быў самым удалым: жонцы і сваякам фанфарона паленне тытуню падалося страшэннай дзёрзкасцю, яны паспрабавалі былі пашумець, але паленне ўзмацнілася, і багатае сямейства перабралася ў суседні пакой.

А чаму сямейства не магло размясціцца ў адным пакоі? Захацелася пазадзіраць нос перад тымі, хто прыехаў не ў карэце, а на простай перакладной.

Так! У нас проста бяда, калі на станцыі даводзіцца з'ехацца з такім сямействам. Тут ужо без сцэн не абысціся. Можа, цяпер, з адкрыццём чыгункі ад Пскова да Дзінабурга, спыняцца непрыемныя гісторыі, бо на вакзальных станцыях некалі фанфароніць.

На шляху ад Вострава да Мінска праз Апочку знаходзіцца мноства маленькіх паветовых гарадкоў, большай часткай старажытных па сваім паходжанні, але сёння яны не ўяўляюць ніякай значнасці ў грамадскіх адносінах, і таму пра некаторыя з іх варта ўзгадаць толькі дзеля помнікаў старажытнасці, якія ў іх захаваліся. Гэта Рэжыца, Люцын, Себеж, Апочка і Вілейка, зрэшты, апошняя ні

што іншае, як невялікая вёска з незайздроснымі хібаркамі, раскіданымі па непраходных пясках. Гэтыя пяскі не толькі ў горадзе, але і ў наваколлях Вілейкі. Яны ж з'яўляюцца прычынай сталых неўраджаяў. Нават у мінулым годзе, калі ва ўсім заходнерускім краі ўрадзіўся хлеб, у наваколлях Вілейкі яго не было. Адзіная прыгажосць Вілейкі — вялікі новы каменны будынак астрожскага замка, які, дарэчы, выглядае неяк дзіўна ў суседстве з маленькімі хаткамі. Гараджанам у Вілейцы нават няма дзе пагуляць, бо навокал пустыня і каменне. Адзіная забава — гэта веснавы разліў невялікай, але шумнай рэчкі Віліі, якая хутка бяжыць па вілейскім павеце да самых наваколіц горада Вільна.

Апочка — даволі чысты гарадок на шашы між Полацкам і Псковам ля ракі Вялікай з некалькімі каменнымі будынкамі, сярод якіх можна сустрэць дзве-тры царквы прыгожай архітэктуры. Рэжыца — самы непрыкметны горад, хаця і знаходзіцца на шашы. Рэжыцкі павет вылучаецца тым, што ў ім з даўніх часоў пасялілася калонія раскольнікаў. Яны вядуць прамысловае жыццё. Іх руская мова, адзенне, моцны характар, ахайнасць і дамавітасць рэзка вылучаюць іх з маларослага пакорлівага беларускага народа, які насяляе гэтыя месцы. Раскольнікі жывуць асобнымі сем'ямі і не вельмі сыходзяцца з беларускімі суседзямі, якіх называюць «палякамі», а беларусцы завуць іх «рускімі» і міжволі прызнаюць перавагу ў многіх адносінах хатняга побыту. Люцын і Себеж, як і Вілейка, таксама амаль вёсачкі і выйграюць толькі сваім маляўнічым месцазнаходжаннем: і той, і другі раскінуліся на ўзвышшэннях. Себеж, акрамя таго, з трох бакоў акружаны водамі вялікага возера Воран, і ўяўляе прыгожы астравок. Себежскі павет славуты азёрамі і рыбалоўствам, якое складае народны прыбытак: себежская рыба, асабліва з возера графа Вільегорскага, збольшага прадаецца ў Пецярбургу.

Ад Себежа пачынаецца чыстая беларуская і, між іншым, польская мова. Сустракаецца і нямецкая, бо ёсць некалькі нямецкіх калоній. Але самы вялікі ўплыў тут — яўрэйскі. Яўрэі мітусяцца ў гарадках і вёсачках, як дробныя гандляры і аферысты. Пры ўездзе ў Себеж першай асобай, якая мне трапілася, быў абарваны барадаты яўрэй, які нагаварыў мне ўсялякай лухты пра гарадскіх жыхароў і прадставіў выпадак пазнаёміцца са сквапнасцю ўтрымальніцы карчмы, куды я зайшоў паабедаць. Мне падалі ўчарашні суп і кавалак смажаніны, падобны на падсмажанае тапарышча.

Насамрэч, гэты сродак быў самым удалым: жонцы і сваякам фанфарона паленне тытуню падалося страшэннай дзёрзкасцю, яны паспрабавалі было пашумець, але паленне ўзмацнілася, і багатае сямейства перабралася ў суседні пакой

— Колькі каштуе? — спытаў я вастравокую палячку.

— Дазвольце спытаць, — замест адказу спытала яна мяне. — Вы, здаецца, падарожны?

— Так, падарожны.

— Адкуль пан едзе?

— З Пецярбурга, — шчыра адказаў я.

— За абед з Вас дзевяноста пяць капеек, — нешта падлічыўшы на пальцах, адказала кемлівая палячка.

У Рэжыцы, Люцыне і Себежы да нашых дзён захаваліся руіны старажытных замкаў, пабудаваных, як сцвярджае народнае паданне, знакамітай прыгажуняй XVI стагоддзя польскай каралевай Бонай, жонкай Жыгімонта Ягелончыка. Застаўшыся ў маладосці ўдавой, Бона вяла шыкоўнае жыццё і была ўвесь час у атачэнні вялікай колькасці прыхільнікаў і фаварытаў. Яна пабудавала шмат замкаў у розных правінцыях сённяшняй заходняй Расіі, якая ў тыя часы была пад уладай Польшчы. Бона ўвесь час мяняла свае летнія рэзідэнцыі. Яе перабарліва-шыкоўнае жыццё ў себежскім замку мела ўплыў на характар яе малога сына Жыгімонта Аўгуста. З-за гэтага сына забралі ад маці, і далейшае выхаванне будучага караля было даручана гнезненскаму кашталяну Апалінскаму. З тае пары Бона вяла прывольнае жыццё ў сваіх шматлікіх замках сярод адданых і ліслівых дысідэнтаў.

Пераклад з рускай
Аляксандра ВАШЧАНКІ,
*малюнкі Аксаны **ЮЧКАВІЧ***

Аксана ВАРАТНІКОВА

ПАЛЕСКІ ЛЯЧЭБНІК

Палескі лячэбнік. Я магла б сказаць інакш: дзіўная гісторыя Марыйкі Кадэнскай. Экалагічная гумарэска — гэта калі да мовы з густам ставіцца.

Гэта Доктар нашу дзевачку распытваў. Інтэрв'ю, каб вывучыць ейныя магчымасці. Моцны мужчына, ён падобны на куфар з невядомымі рэчамі. Яна сёе-тое і распавяла яму. І Верка з яе нешта выцягнула. Прачытайце, калі ласка. А мо прымроілася гэтая гісторыя ля абраза ў храме? Чаго толькі не бывае, калі молішся ў храме і завеш святога на дапамогу!

Замест блытаніны гэтае моўнае — вёска. Маці ўвесь час поркаецца ў агародзе. Пахі зёлак у варыўні.

Свіязі ды турухтаны прыпыняюцца на лузе ля Прыпяткі нашай. Трэба бачыць на свае вочы гэты птушкавы вэрхал! Бабка казала, што ўсе птушкі абавязкова на Прыпятку ляцяць!

А яна, Марыйка, Доктару аб сваім, бо па начах дзевачка лётае, нібы птушка! А калі і ўдзень. У такім стане, як у сне, яна можа ўсюды трапіць! Перашкод няма!

Заплюшчыла вочы, дакранулася да лапатак, адчула крылы. Пыр — і паляцела! Адразу толькі над вёскай, вунь як баразды выцягнуліся, далей па-над дубамі, што паасобку стаяць. Малойцы! А потым доўга над пагоняй лёту, працягу такога, аж стамілася! Не можна ноччу бачыць, а яна ўсё бачыць.

Потым паляцела ў суседнюю вёску. А ж там вунь бабуся Моня, Матруна, ад суседа дровы цягне. І Бяздонаў ля фермы злівае гаручку з саўхознай «Лады». Праз некаторы час да Наты Ворсклы, жонкі дальнабойшчыка, мужчына, пакуль дзевачка на дубы глядзела, зайшоў. Ён быў у капелюшы. Потым яшчэ адзін. Хутка бег. І тут жа трэці. Цікава, што апошні без штаноў. Добра, што дах ёсць на кожнай хаце, бо начное жыццё навошта ёй, маленькай, ведаць! Са смехам, лёгка паляцела дадому.

Якая яна? Маня глядзела аднойчы на свае фота, не магла надзівіцца, якія чорныя ў яе вочы. Як ноч. А астатняе ўсё кругленькае! Ростам Маня з невялікі куст і рукі, рукі спрытныя!

Сёння Доктар узнік раптоўна і хадзіў у яе за спінай увесь дзень з нейкім пульсуючым прыборчыкам. І ўсё адзначаў. Цыкуты яму! Напружвае.

Першы раз, калі хлопчык суседкі, прыезджай, чужачкі на вёсцы, хадзіў і глядзеў. А наваколле — кветкі ды зёлкі. Ды статак ідзе. І пах, і пара ад іхніх бліноў. Як ад кветак. Пах, пах навокал!

Бабка дзіўнае слова падаравала: «гаўядо». А? Ніколі так цесненька не супадала: сэнс і слова.

— Так, значыць, мая кароўка Сліўка — гаўядо! — шаптала Марыйка.

Бягуць гэныя гаўядо, а хлопчык слупянее і стаіць, потым — бах! Спалохаўся і ў блін сеў. Смачна так улез! Аж слёзы ў мяне з вачэй, колькі ад смеху!

Палескі блін наш. Пачаставаўся хлапяня!

Але што ж я стаю? Мамонька, што ж ён кіёк так моцна сціснуў? Так спалохаўся, што дубец сціснуў да крыві. Такі маленькі і мужны. Гэта ж табе статак з рагатымі,

А мо прымроілася гэтая гісторыя ля абраза ў храме? Чаго толькі не бывае, калі молішся ў храме і завеш святога на дапамогу!

А яна, Марыйка, Доктару аб сваім, бо па начах дзевачка лётае, нібы птушка! А калі і ўдзень. У такім стане, як у сне, яна можа ўсюды трапіць! Перашкод няма!

во такімі, каровамі і бычай мордай! Такі маленькі, сціскаў дубец з жаху! Толькі ранка ад гэтае палкі і сам у г…не!

Не памятаю, як апынулася побач, са сцяблом у руцэ. Усяго дзялоў-та. Шмат лісця падарожніку.

Чаму так зрабіла? Ведала, што дапаможа. Плясь гэты рабрысты кавалак, і хлопец, які так смачна пахне г...ном, паглядзеў на руку і з белага вярнуўся ў свой ружовенькі колер. Малойца! А яго штаны — не мая справа! Толькі страх ягоны асобна трэба адчуць і палячыць. Потым. Можа хвошчу папіць?

— А мамонька, бабка суседкі, Пянцюшыха, стаіць як быццам укапалі. Ні туды, ні сюды.

— Памажыце, дзеткі! — выдыхнула, як апусціла, словы.

Паспрабавала ісці. Зноў ніяк.

Маня падышла. Ад сонейка ёй быў голас: «Вазьмі вялікі ліст». Некалі з такім лістом яна гуляла з Веркай у капелюшовую краму. Шусь — і на галаве пакрыўка! Модны прыкід.

Тут у суседзяў вар заўсёды, бо дзіця малое ў доме. Усё гэта бягом. Бабцы ж, Пянцюшысе, дапамагчы — не разагнецца! Сунула ў кіпень — і да цёткі. А тая ўсё стаіць, не варушыцца. Усміхацца пачала і кажа:

— Ну во, аслупянела, ёлкі. Дадому трэба, там печ паліцца.

Маня паклала ліст на бабчыну маленькую спінку, вось тут, дзе згіб. Усе ведаюць, ніхто не робіць. А бабка неяк бокам, але пабегла да печкі сваёй!

Зноў Доктар, пасудзіна шкляная ў руцэ — і да Мані. Не паспела і апынулася за шклом. Сядзець было няўтульна. Сціскала ногі і плечы. Адна галава была свабодная. Яна раздумвала, як выбрацца з доктаравай пасудзіны. Націснула нагой і… Мабыць, яна сапраўды стамілася вельмі, што заснула і паляцела. Проста вылецела з пасудзіны, прабіркі. Унізе стаяў Доктар і вярцеў вялізнай галавой. Ягоны экперымент не задаўся! Не ловіцца Маня!

Паціху пра Маню чуткі пайшлі, што зёлкі пад яе ручкамі моцнымі робяцца і дзейнічаюць. Усе ходзяць паўсюль, а адной Мані адкрылася, што і як рабіць.

Толькі ёй адкрылася, што яе, Марыйкіна, бабка барматала ў куце хаты, ля абраза. Тады гэта было:

— Ярдань, Ярдань, вазьмі Маню ў рай і зубы дай!

— Ярдань, Ярдань, вазьмі Маню ў рай і зубы дай!

— Ярдань, Ярдань, вазьмі Маню ў рай і зубы дай!

Зубкі ішлі і крычала Маня!

Розныя людзі, розны стан, розныя фарбы. Цёця Агата паехала да сына ў горад Барань. Так, напэўна. Кот яе прытрусіў ды сядзіць. Не згіне на вёсцы, бо колькі кінутых хат, заселеных мышамі! Суседка прыходзіць і стаіць ля забора. Тэлевізар ёй не заменіць Агату!

— Пагаварыць хацелася, — і глядзіць. Чалавека няма, ад'ехала, а прыходзіць яе каток, суседка са сваім. Ператвараецца паціху Агата ў мяўканне, словадумкі. Нешта ўтвараецца з мінулага новае, цьмянае не цьмянае, але яно коцціцца самастойна па жыцці.

Учора Матруна прыходзіла са сваёй хворкай. Амаль прыпаўзла.

— Слава Богу! — павіталася.

— Ты па зорках лячыць можаш? — пытае. — Цяпер мода такая. — «Змяя» я, — прамовіла ў адчаі!

А Маня вазьмі і да ракі юркні. І давай угаворваць, шаптаць на ваду:

— Змяя першая, паўзі ад галавы ў плячо!

Свіязі ды турухтаны прыпыняюцца на лузе ля Прыпяткі нашай. Трэба бачыць на свае вочы гэты птушкавы вэрхал! Бабка казала, што ўсе птушкі на Прыпятку ляцяць!

— Змяя другая, паўзі ад пляча ў жывот!

— Змяя трэцяя, паўзі з жывата ўніз.

— Пятка-прадка, хай вольна коціцца! І пабегла ў дом, схапіла клубок нітак, ды як шпульне на дарогу! І разматала ўвесь, да самога канца.

Бегла, бегла. А потым абсела і без сіл сціхла.

Людзі казалі, што наступным днём Матруне саўсім лягчэй стала, а наступным вечарам ужо магла рукі падняць і кароўку даіць. Цуд. Бо тры гады сядзела ля акна. Казалі, зглаз. Маня сказала, што дапаможа, але сама хворая павінна прыйсці, жаданне сваё выказаць. Жаданне — гэта галоўная сувязь з Сусветам, жыццём! А ўсе падумалі, што Маня яшчэ і па гараскопе яе, як «Змяю», палячыла. А ўсё проста, ад бабчыных ведаў! А мо ад прабабкі...

— Лячу на бераг, доўга сяджу, як быццам сілай поўнюся. А хто заве, не чую, — дадае і смяецца. — І птушка дзіўная прылятае. «Кэрл-кэрл-кэрл», — крычыць. І круціцца вакол Мані і вакол сябе і доўга так нешта кэрлае. Вока дзіўнае, пранізлівы позірк! Можа, сам Кэрал, Люіс? З Англіі, а прыжыўся! Якіх інародкаў, жывёл толькі не прывячалі ў нашай краіне! Кажуць, ужо тыповая наша птушка — страус, бо адно яго смачнае і карыснае яйка — цэлы сняданак. Колькі людзей пракорміць!

— Доктар Іван Іванавіч акрэсліў такі стан, што, напэўна, я ўпадаю ў дзен. А ноччу зноў лятала, дзе лука, потым над ракой, крывой, звілістай такой і нязменнай! І як быццам бачыла, што кроў, яе, Марыйкі, ганяецца так жа моцна, што хапае энергіі лятаць. Бабчына сіла.

А на рацэ вада пляскае і не выльецца, такая во яе палеская сіла трымае! Цікавыя мясціны!

Каму сказаць, што Маня на свае вочы бачыла, што ад бабкі мёртвай, ужо з дамавіны, выпаўзла маленькая яшчарка. Яшчарка-бабка!

Ператвараецца паціху Агата ў мяўканне, словадумкі. Нешта ўтвараецца з мінулага новае, цьмянае не цьмянае, але яно коцціцца самастойна па жыцці

На вёсцы кажуць, што Маня робіць, што хоча. А яна лётае па начах.

— Такі во палескі дзен! — Маня рассмяялася.

— А яшчэ я апісала Івану Іванавічу, як жоўтую хвор праганяла, пячонку, мяркую, лячыла, — дадала Маня.

Пайшлі восенню на раку аер драць. У боты багульніку паклалі, каб ногі не моклі. Рыдлё ўзялі. Хворая ўхапіла некалькі кустоў, а Маня як зараве:

— Малое сцябло пакінь! Эта ж дзеці малыя, ім расці!

Хворая дайшла, што зрэлыя карані браць можна, а зарасці захаваць на той год. А потым вялілі, сушылі. Карэньчыкі пілі заваркай. Маня — каб ведаць, а хворая — каб жыць!

Адкуль Маня ведае? Бабуля таксама ратавала дзетак-цётак, мужыкоў ад белай вады ліха замаўляла, магла саўсім адвярнуць!

Няслышна Доктар падышоў. Маня адчула, што яе загарнулі і зацiснулі ў нешта металічнае, у апарат. Доктар хацеў атрымаць Маніна цельца ў навуковых мэтах. Загудзела. Пальцы не свае, рукі не свае. Але ж галава, як раней, свабодная, і Маня ілбом шкло дверцы прыдавіла і паглядзела ў шчыліну. Доктар быў не адзін. Мілавідная дзеўка трымала доўгую іголку. Значыць, будуць піць кроў! Яна ўспомніла жахі пра палескую камарню і страціла прытомнасць, толькі на імгненне. А потым праз шчыліну паляцела з апарата!

Аднойчы ёй самой дрэнна было. І не ляталася. Пайшла пёхам да храма, узяла свечку, каб замаліць свой дар. Да любімага абраза. На ім маленькая багіня стаіць. Дзева Марыя Кадэнская. Барматала тыдзень. Спала там жа. Бабы есці прыносілі да царквы. Хто хлеба, хто сыру. Памяталі яны, як яна пад весну дапамагала ніткі траўкай фарбаваць! Вясёленька тады атрымалася!

— Манашкай будзе, калі не звар’яцее, — сказаў поп, але працу на добрасць уславіў. Пападдзя дадала, што нельга фатаграфавацца, грэх вялікі, ненатуральны выгляд! Яна ніколі не здымаецца!

А Маня як пачула пра манашку, раз — і без сіл упала. Бабы охалі. Саўсім свая ж. Толькі з усіх адна Кадэнская не зварушылася, як быццам нічога не здарылася. Абраз жа. І з таго часу празвалі Марыйку, як тую багіню. Яна ж дапамагае. Праўда, ёсць яшчэ адзін чалавек, што робіць малітоўную вычытку. Там справы толькі вакол пьянчукоў. Да яго чэргі з Расеі і Францыі.

Доктар усё ездзіў, ездзіў. То з Мані аднойчы пук валасоў абстрыг, то здымаў яе палёт на фота. А калі нічога не атрымалася з доследамі, на Кэрла перайшоў, а потым і дом тут пачаў будаваць, трохпавярховы! На першым гаспадарку ладзіць, на другім паверсе сам жыве, як можа, а ў мансардзе клятушкі для птушак. Для Кэрла клетка асобная і для іншых, бо Кэрл быў ужо з вывадкам. Доктар цяпер пісаў пра тое, што Кэрл паказваў і птушынаю мовай распавяваў. І Доктар кнігі выдаваў, выдаваў, выдаваў. А потым і Кэрла ў арэнду пачаў здаваць. Кажуць, што залатую клетку з птушкай ставяць на сцэну. І потым разам з ім пяе і лязгае гурт пад назвай *« Bezrodu»*. Кажуць, аншлагі ідуць!

А Маня? Лятала яна, па-першае, у сваіх снах, а шэпты і замовы свае — ад бабкі. Іх ўсяго некалькі. А самой ствараць і прыдумляць весела і проста! Ідуць і едуць да яе. Ланцужок бясконцы: бабка — Маня — любы чалавек. Працуе яе лячэбнік. Яна ж саўсім свая. Дзеці будуць, калі знойдзецца хлопец, а яна зверне ўвагу на яго «...сэрца, навуку і славу ў людзей...» І ён любіць агуркі, як Маня. На Палессі шмат працы, талентаў, а здаровых няма!

НЕВЯДОМЫЯ СЛОВЫ ДОКТАРА ПРА ПАЛЕСКАЕ ЖЫЦЦЁ

Аер, аір — расліна, карані як сродак дапамогі пры хваробе пячонкі і страўніка. Чысціць вадаёмы. Некалі мангола-татары паілі коней у зарасці аіру.

Ведаць, веды (санскр.) — пазнанне вышэйшага сэнсу.

Гаўядо — старажытнае слова, кароўка, цяля параўн. Гавядзіна. Гучыць глыбей чым «быдла», скаціна, жывёла.

Доктар быў не адзін. Мілавідная дзеўка трымала доўгую іголку. Значыць, будуць піць кроў! Яна ўспомніла жахі пра палескую камарню і страціла прытомнасць

Дзева Марыя Кадэнская — шануецца на Палессі. Таксама як цудатворныя Божая маці Лагішынская і Божая Маці Купяціцкая. Такі жаночы ахоўны плат (рус. покров) над гэтай зямлёй.

Дзен — стан абсалютнай свабоды і творчасці, раўнавагі і гармоніі.

Зглаз — абрад прынясення зла чалавеку і яго асяроддзю, мае шматлікія формы.

Змяя — істота, якую шанавалі як дамавую жывёлу.

Лапух — расліна і чалавек.

Люіс Кэрал — англійскі матэматык і казачнік. Стварыў фантасмагорыю пра Алісу ў краіне цудаў.

Лячэбнік — старажытнаславянскія спробы лячыць замовай, лекавымі травамі. «Урачы без межаў» па-палеску.

Пагоня — балота, іншыя назвы: дрыгавіна, багно, купыння, мачара і інш.

Падарожнік — расліна і чалавек.

«...Працу на добрасць уславіў...» — словы Яна Баршчэўскага, яшчэ аднаго адзінокага рамантыка нашай культуры. З балады пра «зарослае возера».

Свіязі і турухтаны — птушкі, якія ляцяць праз Палессе ў Афрыку і Азію.

«...Сэрца, навука і слава ў людзей...» — паводле В. Дуніна-Марцінкевіча, што абавязкова трэба было мець для шчаслівага жыцця ў XIX стагоддзі. Актуальна па сённяшні дзень.

Фарбаваць тканіны — сцябло плаўна дае сіні колер, хвошч, крушына — жоўтае адценне, палатно не фарбавалі, толькі воўну і ніткі, каб вышываць.

Хвошчу заварыць — чалавеку ён дае вітамін С і А.

Ярдань — рака Іардан, свяшчэнная рака ўсіх хрысціян. Першае хрышчэнне было тут.

Яшчарка — сімвал мудрасці і ўдачы.